

T.C

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİMDALI

**ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK AÇISINDAN İŞLETMELER
VE YÖNETİCİLERİNİN FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN TESPİT
EDİLMESİ ÇORUM BÖLGESİNDE UYGULAMA**

Yüksek Lisans Tezi

Başak Gözde TAŞKIRAN

Çorum - 2023

**ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK AÇISINDAN İŞLETMELER VE
YÖNETİCİLERİNİN FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN TESPİT EDİLMESİ
ÇORUM BÖLGESİNDE UYGULAMA**

Başak Gözde TAŞKIRAN

**Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
İşletme Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Gökben BAYRAMOĞLU

Çorum 2023

Başak Gözde TAŞKIRAN tarafından hazırlanan “Çevresel Sürdürülebilirlik Açısından İşletmeler ve Yöneticilerin Farkındalık Düzeylerinin Tespit Edilmesi Çorum Bölgesinde Uygulama” adlı tez çalışması 25/01/2023 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Gökben BAYRAMOĞLU

.....

Dr. Öğr. Üyesi Kübra Müge ÇAKARÖZ

.....

Dr. Öğr. Üyesi Nida PALABIYIK

.....

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../..... tarih ve ..... sayılı kararı ile Başak Gözde TAŞKIRAN'ın İşletme Anabilim Dalında Yüksek Lisans/Doktora derecesi alması onanmıştır.

(İmza)

Prof. Dr. Muhammed Asif YOLDAŞ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdür V.

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim.

Başak Güzde TAŞKIRAN

ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK AÇISINDAN İŞLETMELER VE YÖNETİCİLERİNİN FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN TESPİT EDİLMESİ ÇORUM BÖLGESİNDE UYGULAMA

Başak Gözde TAŞKIRAN

ORCID: 0000-0002-8374-9812

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM FAKÜLTESİ

Yüksek Lisans Tezi

Ocak 2023

ÖZET

“Çevresel Sürdürülebilirlik Açısından İşletmeler ve Yöneticilerin Farkındalık Düzeylerinin Tespit Edilmesi Çorum Bölgesinde Uygulama” başlıklı bu tezin amacı; Çorum bölgesinde faaliyet gösteren işletmeler ve bu işletmelerde görev alan yöneticilerin çevresel sürdürülebilirlik açısından farkındalık düzeylerinin tespit edilerek bilim dünyasına kazandırmaktır. Çalışmada son yıllarda gündemde sıkça yer alan çevre duyarlılığı kavramının işletmeler açısından önemi Çorum bölgesi özelinde değerlendirilmiştir. Bu kapsamda “Çevre Kavramı ve Çevre Sorunları”, “Yeşil Yönetim ve Yeşil İşletmecilik” ve “Sürdürülebilirlik Kavramı ve Çevresel Sürdürülebilirlik Açısından İşletmeler” gibi ana konular tez kapsamı içerisinde değinilerek çalışmaya tabi tutuldu.

Günümüzde hızla artan nüfus ve sanayileşme gibi etkenlerin neden olduğu çevre sorunları, toplulukları ve işletmeleri çevrenin korunması konusunda bilinçlenmesine ve aynı zamanda çevreye duyarlı işletmecilik uygulamalarına yöneltmektedir. Çevreye duyarlı işletmecilik veya yeşil işletmecilik, çevre bilinci ile faaliyet gösteren işletmelerin başta üretim olmak üzere yönetim ve karar alma süreçlerinde çevreye verilen zararın en aza indirilmesini amaçlayan anlayışı kapsamaktadır.

Çevresel sürdürülebilirlik anlayışının son yıllarda daha fazla önem kazanması ile işletmelerin içinde yer aldığı çevreye ve topluma karşı sosyal sorumluluk taşımasını ve sürdürülebilir kalkınmanın oluşmasında aktif rol almasını gerekli kılmaktadır. İşletmelerin bu sosyal sorumluluk anlayışını benimseyerek hareket etmeleri, çevre bilincinin gelişmesinde önemli bir rol oynadığı gibi çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasına da önemli katkılarda bulunacaktır. Ayrıca gelecek nesillerin unutulurken var olan kaynakların bilinçsiz ve aşırı tüketilmesi

anlayışının egemen olduğu faaliyetler sonucunda dünyadaki kaynakların da giderek tükenmesine ve sürdürülebilirliğine karşı bir tehdit oluşturmakta olduğu unutulmamalıdır.

Anahtar Kavramlar: Çevre, Çevre Kirliliği, Yeşil İşletmecilik, Sürdürülebilirlik

Bilim Kodu: 110303

**DETERMINATION OF AWARENESS LEVELS OF ENTERPRISES AND MANAGERS IN TERMS
OF ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY APPLICATION IN CORUM REGION**

Başak Gözde TAŞKIRAN

ORCID: 0000-0002-8374-9812

HITIT UNIVERSITY

GRADUATE INSTITUTE OF EDUCATION

Master of Science Thesis

January 2023

ABSTRACT

“Determination Of Awareness Levels Of Enterprises And Managers In Terms Of Environmental Sustainability Application In Corum Region” has the aim of this thesis Corum area managers who worked in businesses that operate in these businesses and the level of awareness in terms of environmental sustainability into the world of science and determined to win. In the study, the importance of the concept of environmental sensitivity, which has been frequently on the agenda in recent years, from the point of view of enterprises, was evaluated in particular in the Corum region. In this context, the main topics such as “The Concept of the Environment and Environmental Problems”, “Green Management and Green Management” and “The Concept of Sustainability and Enterprises from the Point of View of Environmental Sustainability” were discussed within the scope of the thesis and subjected to study.

Today, environmental problems caused by factors such as rapidly increasing population and industrialization are leading societies and enterprises to become aware of environmental protection and at the same time to environmentally sensitive business practices. Environmentally sensitive management or green management includes the understanding that aims to minimize the damage caused to the environment in the management and decision-making processes of enterprises operating with environmental awareness, especially in production.

In recent years the understanding of environmental sustainability towards the environment and society which took place in enterprises with more importance in the formation of Social

Responsibility and sustainable development requires that we take an active role. The fact that enterprises act by adopting this social responsibility approach will play an important role in the development of environmental awareness and will also make important contributions to ensuring environmental sustainability. In addition, it should not be forgotten that future generations pose a threat to the increasing depletion and sustainability of the resources in the world as a result of activities dominated by the unconscious and excessive consumption of existing resources by forgetting.

Key Terms: Environment, Environmental Pollution, Green Business, Sustainability

Science Code: 110303

TEŐEKKÖR

Yüksek lisans eğitimin sürecinde desteğini esirgemeyen, tez konumun belirlenmesinden araştırma safhasına, yazılmasından tamamlanmasına kadar ki çalışmalarımı takip edip desteğini ve ilgisini esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Gökben Bayramoğlu'na teşekkürlerimi sunarım. Bu süreçte manevi desteğini her daim hissettiğim arkadaşım Meral Göz'e katkılarından dolayı minnettarım. Yine eğitim hayatım boyunca bana inanan, bu sürecin her safhasında sabırla duran ve dualarını her daim yanımda hissettiğim sevgili aileme desteklerinden dolayı ne kadar teşekkür etsem azdır.

Başak Gözde TAŞKIRAN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar DİZİNİ.....	xv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xvi
RESİMLER DİZİNİ.....	xvii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xviii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

ÇEVRE KAVRAMI VE ÇEVRE SORUNLARININ ETKİLERİ

1.1. Çevre Konusunun Önemi ve Çevre Kirliliği.....	3
1.2. Çevre Kirliliğine Neden Olan Başlıca Unsurlar.....	4
1.2.1. Hava kirliliği.....	6
1.2.2. Su kirliliği.....	7
1.2.3. Toprak kirliliği.....	8
1.2.4. Gürültü kirliliği.....	9
1.3. Çevre Kirliliğini Hızlandıran Nedenler.....	10
1.3.1. Hızla artan nüfus.....	10
1.3.2. Sanayileşme.....	12
1.3.3. Kentleşme sorunları.....	13
1.4. Çevre Sorunlarına Yönelik Uluslararası Düzenlemeler ve İzlenen Politikalar.....	13
1.4.1. Stockholm konferansı.....	15
1.4.2. Rio dünya ve çevre konferansı.....	15

	Sayfa
1.4.3. Gündem 21.....	16
1.4.4. Küresel ısınma ve Kyoto protokolü.....	17
1.4.5. Johannesburg sürdürülebilir dünya kalkınma zirvesi.....	17
1.4.6. Paris Anlaşması.....	18
1.5. Türkiye’de Çevre Yönetimi.....	18
1.5.1. Çevre hukuku.....	19
1.5.2. Çevreci yönetmelikler.....	19
1.5.3. Vergi Politikaları.....	20
1.5.4. Çevre planlamasında kamu kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarının yeri.....	21
1.5.5 Çevre yönetim sistemleri ve standartları.....	22
1.5.5.1. ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi.....	23
1.5.5.2. OEKO-TEX Standard 100 Sertifikası.....	23
1.5.5.3. Diğer Çevre Yönetim Sistemleri.....	25

2. BÖLÜM

İŞLETMELERDE ÇEVRESEL BİR YÖNETİM ANLAYIŞI: YEŞİL (ÇEVRECİ) YÖNETİM VE YEŞİL İŞLETMECİLİK

2.1. Çevresel Sürdürülebilirlik Kapsamında Yeşil Yönetim ve Yeşil İşletmecilik.....	26
2.2. Yeşil (Çevreci) Yönetim.....	27
2.2.1. Yeşil yönetim ve işletmeler arasındaki ilişki.....	29
2.2.2. Yeşil yönetimin işlevleri.....	29
2.2.3. Yeşil yönetimin ilkeleri.....	29
2.2.4. Yeşil yönetimin amaçları.....	30
2.2.5. Yeşil yönetimin faydaları.....	30
2.3. İşletmelerin Yeşil Yönetim Politikaları ve Stratejileri.....	31

	Sayfa
2.3.1. Yeşil yönetim stratejilerinin oluşturulması.....	32
2.3.2. İşletmelerin çevreye uyum politikaları.....	33
2.3.3. Yeşil yönetim stratejileri.....	33
2.4. Çevreye Duyarlı Yöneticiler.....	34
2.4.1. Çevreye duyarlı yöneticilerin görev ve sorumlulukları.....	35
2.5. Yeşil Yönetim Fonksiyonları.....	36
2.5.1. Yeşil planlama.....	36
2.5.2. Yeşil örgütlenme.....	37
2.5.3. Yeşil yürütme.....	39
2.5.4. Yeşil koordinasyon.....	39
2.5.5. Yeşil denetim.....	40
2.6. Yeşil İşletmecilik.....	41
2.6.1. Yeşil işletmenin kurulması.....	43
2.6.2. Yeşil üretim olanaklarının belirlenmesi.....	44
2.6.3. Yeşil ürün.....	45
2.6.4. Yeşil pazarlama.....	46
2.6.5. Yeşil finansman ve muhasebe.....	46
2.6.6. Yeşil tüketici.....	47
2.6.7. Yeşil rekabet.....	48
2.6.8. Yeşil insan kaynakları ve halkla ilişkiler.....	48
2.6.9. Yeşil araştırma ve geliştirme (Ar-Ge).....	49

3. BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI VE ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK AÇISINDAN İŞLETMELER

3.1. Kavramsal Olarak Sürdürülebilirlik.....	50
3.1.1. Sürdürülebilirlik kavramı.....	50

	Sayfa
3.1.2. Sürdürülebilir kalkınma kavramı.....	51
3.1.3. Sürdürülebilir üretim kavramı.....	52
3.1.4. Sürdürülebilir tüketim kavramı.....	52
3.1.5. Sürdürülebilir gelişme kavramı.....	53
3.2. Sürdürülebilirlik ve Boyutları.....	54
3.2.1. Ekonomik sürdürülebilirlik.....	56
3.2.2. Sosyal sürdürülebilirlik.....	57
3.2.3. Çevresel sürdürülebilirlik.....	58
3.3. Kurumsal Sürdürülebilirlik İlkeleri.....	58
3.3.1. Kurumsal çevre yönetimi ve çevresel bütünlük.....	59
3.3.2. Kurumsal değer yaratımı ve ekonomik refah ilkesi.....	59
3.3.3. Kurumsal sosyal sorumluluk ve sosyal eşitlik ilkesi.....	59
3.4. Kurumsal Sürdürülebilirlik Modelleri.....	60
3.4.1. Stead ve Stead modeli.....	60
3.4.2. Shrivastava ve Hart modeli.....	61
3.4.3. Callens ve Tyteca modeli.....	61
3.4.4. Gladwin ve arkadaşları.....	61
3.4.5. Van Someren modeli.....	62
3.4.6. Welford modelleri.....	62
3.5. Sürdürülebilir İşletme Kavramı.....	63
3.6. Sürdürülebilir İşletme Olmaya İten Temel Nedenler.....	65
3.7. İşletmelerin Sürdürülebilirlik Stratejileri.....	65

4. BÖLÜM**ÇORUM BÖLGESİNDE FAALİYET GÖSTEREN İŞLETMELER VE YÖNETİCİLERİNİN
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK AÇISINDAN FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ**

4.1. Araştırmanın Amacı.....	67
4.2. Araştırmanın Önemi.....	67
4.3. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi.....	67
4.3.1. Araştırma kılavuzunun hazırlanması.....	68
4.3.2. Araştırma sorularının belirlenmesi.....	68
4.3.3. Araştırma görüşmelerinin yapılması.....	71
4.4. Ölçme Araçları ve Analiz Yöntemi.....	72
4.5. Araştırma Bulguları.....	72
4.5.1. Demografik bilgiler.....	73
4.5.2 Çevre politikaları kodu verileri.....	73
4.5.3. Çevre hassasiyeti kodu verileri.....	74
4.5.4. Üst yönetim hassasiyeti kodu verileri.....	75
4.5.5. Çevreci projeler kodu verileri.....	76
4.5.6. Yeşil işletmecilik kodu verileri.....	77
4.5.7. Enerji israfı kodu verileri.....	78
4.5.8. Yenilenebilir enerji kaynakları kodu verileri.....	79
4.5.9. Yeşil etiket kodu verileri.....	80
4.5.10. Çevreci reklamlar kodu verileri.....	81
4.5.11. Finansal çevre raporu kodu verileri.....	82
4.5.12. Yeşil muhasebe kodu verileri.....	83
4.5.13. Maliyetler kodu verileri.....	84
4.5.14. Personel eğitimi kodu verileri.....	85
4.5.15. Çevre yönetim sistemi standartı kodu verileri.....	86

	Sayfa
4.5.16. Yasal yaptırımlar kodu verileri.....	87
4.5.17. Devlet teşvikleri kodu verileri.....	88
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	90
KAYNAKLAR.....	93
EKLER.....	104
EK- Araştırma Kılavuzu 1.....	104
EK-2 Araştırma Soruları.....	105

TABLULAR DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1.1. Çevre sorunlarının başlıca nedenleri ve sonuçları.....	5
Tablo 1.2. Hava kirletici parametrelerin kaynakları ve etkileri.....	7
Tablo 1.3. Su kirliliği ve nedenleri.....	8
Tablo 1.4. Gürültü kirliliğinin etkileri.....	10
Tablo 2.1. Yeşil yönetim ve geleneksel yönetim arasındaki farklar.....	28
Tablo 3.1. Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutları.....	57
Tablo 3.2. İşletmelerin sürdürülebilir yönetim anlayışlarında yer alan değişimler.....	64
Tablo 4.1. İşletmelerin demografik bilgileri.....	70

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Yeşil strateji oluşum süreci	32
Şekil 2.2. Yeşil örgütlenme değişkenleri.....	38
Şekil 3.1. Birbirinden bağımsız sürdürülebilir kalkınma modeli.....	55
Şekil 3.2. Birbirine bağımlı sürdürülebilirlik kalkınma modeli.....	55
Şekil 3.3. Eşit oranlı sürdürülebilir kalkınma modeli.....	56
Şekil 4.1. Çevre politikaları temasının kodları.....	71

RESİMLER DİZİNİ

Resim	Sayfa
Resim 4.1. MAXQDA Programı.....	68
Resim 4.2. Belge sistemi düzenlemesi.....	69
Resim 4.3. Kullanılan kodlar ve alt kodları.....	69
Resim 4.4. Çevre hassasiyeti kodu verileri.....	72
Resim 4.5. Üst yönetim hassasiyeti kodu verileri.....	73
Resim 4.6. Çevreci projeler kodu verileri.....	74
Resim 4.7. Yeşil işletmecilik kodu verileri.....	75
Resim 4.8. Enerji israfı kodu verileri.....	76
Resim 4.9. Yenilenebilir enerji kaynakları kodu verileri.....	77
Resim 4.10. Yeşil etiket kodu verileri.....	78
Resim 4.11. Çevreci reklamlar kodu verileri.....	79
Resim 4.12. Finansal çevre raporu kodu verileri.....	80
Resim 4.13. Yeşil muhasebe kodu verileri.....	81
Resim 4.14. Maliyetler kodu verileri.....	81
Resim 4.15. Personel eğitimi kodu verileri.....	82
Resim 4.16. Çevre yönetim sistemi standartı kodu verileri.....	83
Resim 4.17. Yasal yaptırımlar kodu verileri.....	84
Resim 4.18. Devlet teşvikleri kodu verileri.....	85

SİMGELER VE KISALTMALAR

Simgeler

Cd	Kadmiyum
CO	Karbonmonoksit
CO ₂	Karbondioksit
CxHy	Hidrokarbon
Hg	Civa
GHG	Sera Gazı
Ni	Nikel
NO _x	Azotoksitler
O ₃	Ozon
PM	Partikül madde
SO ₂	Kükürtdioksitler

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
Ar-Ge	Araştırma geliştirme
BM	Birleşmiş Milletler
BMİDÇS	Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
BSI	British Standard Institue
BTYK	Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇEKÜD	Çevre Kuruluşları Dayanışma Vakfı
ÇEKÜL	Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
ÇEVKO	Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı
ÇEVKOR	Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı
EMAS	Eko-Yönetim ve Denetim Sistemi
FEE	Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı
GOÜ	Gelişmekte olan Ülkeler
GÜ	Gelişmiş Ülkeler
ISO	Uluslararası Standartlar Organizasyonu
s.	sayfa
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TÇV	Türkiye Çevre Vakfı
TEMA	Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TTGV	Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı

TUBİTAK
TURMEPA
TÜRÇEV
vb.
WHO
YAÇED

Türkiye Bilim ve Teknoloji Araştırma Kurumu
Deniz Temiz Derneği
Türkiye Çevre Eğitim Vakfı
ve bunun gibi
Dünya sağlık örgütü
Yeşil Adımlar Çevre Eğitim Derneği

GİRİŞ

Çevre sorunları, tüm insanlığı ilgilendiren bir konu olmakla birlikte, günümüzde en çok tartışılan ve çözüm bekleyen bir kavram haline gelmiştir. Birçok etkene bağlı olarak değişkenlik gösterebilen çevre sorunları, özellikle ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, tüketim alışkanlıkları, teknoloji kullanımı, üretim yöntemleri gibi sebepler nedeni ile çevre kirliliğinin türlerini ve boyutlarını farklılaştırabilmektedir. Ülkelerin ve bireylerin bu konuyla ilgili olarak farkındalık geliştirmesi ve buna yönelik sıkı tedbirler alması, sorunların çözümünde önemli bir adım olarak görülmektedir. Çevre konusunda toplumun her ferдинin bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi ile geleceğini her geçen gün daha da güçlü tehdit eden çevre kirliliğine karşı tedbirler almasını sağlayan bir bakış açısı kazandırmak önemlidir. Aksi takdirde bu kavramların çoğu pratik bilgilere dönüşmeden sadece bir iyi niyet temennisi olarak kalmaktadır.

Çevresel sürdürülebilirlik anlayışının son yıllarda daha fazla önem kazanması ile işletmelerin içinde yer aldığı çevreye ve topluma karşı sosyal sorumluluk taşımasını ve sürdürülebilir kalkınmanın oluşmasında aktif rol almasını gerekli kılmaktadır. İşletmelerin bu sosyal sorumluluk anlayışını benimseyerek hareket etmeleri, çevre bilincinin gelişmesinde önemli bir rol oynadığı gibi çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasına da önemli katkılarda bulunacaktır. Ayrıca gelecek nesillerin unutulmaması için var olan kaynakların bilinçsiz ve aşırı tüketilmesi anlayışının egemen olduğu faaliyetler sonucunda dünyadaki kaynakların da giderek tükenmesine ve sürdürülebilirliğine karşı bir tehdit oluşturmakta olduğu unutulmamalıdır.

Genel anlamda sürdürülebilir kalkınma ülkelerin sosyal, çevresel ve ekonomik alanlarda gelişmesini ve bu alanlarda gelişme hedeflerine olan katkısını ifade etmektedir. Günümüzde sürdürülebilir kalkınma ülke ekonomilerinde önem verilen konuların başında gelirken, ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin karşılaştırılmasında da dikkate alınan bir husus haline gelmiştir. İlk dönemlerde sürdürülebilir kalkınma sadece ülkeleri ve politikalarını kapsayan bir kavram olarak kabul edilse de, daha sonra yapılan çalışmalar ve özellikle 2002 yılında düzenlenen Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi sonucunda, sorumluluğun sadece ülkelere olmadığı, diğer paydaşların da bu sorumluluklara dâhil olduğu vurgulanmıştır. İşletmeler bu nedenle sürdürülebilir kalkınma ilkeleri, değerleri ve bu konuda gerçekleştirdikleri faaliyetler yönünden denetim altındadır. Bu bağlamda günümüzde özellikle finans kuruluşları, çalışanlar ve hissedarlar gibi paydaşlar işletmelerin sürdürülebilir kalkınma konusunda hesap verebilir ve daha şeffaf bir yapıda olmalarını talep etmektedir. Bu sebeple işletmeler sosyal, ekonomik ve çevresel performanslarını gösteren yıllık sürdürülebilirlik raporlarını düzenli olarak yayınlamaktadır.

Bu çalışmada işletmelerin başarısında etkisi olan yeşil işletmecilik faaliyetleri ve çevresel sürdürülebilirlik anlayışı ile bu faaliyetler sonucu işletmelerin başarı göstergeleri ele alınmaktadır. Birinci bölümde çevre kavramının tanımı, çevre kirliliği ve türleri, çevre kirliliğine neden olan unsurlar ve küresel düzeyde çevre politikaları gibi konular yer

almaktadır. İkinci bölümde yeşil işletmecilik ve yeşil yönetim kavramları detaylı olarak ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise sürdürülebilirlik kavramı, sürdürülebilir işletme, kurumsal sürdürülebilirlik ve modelleri gibi konulara değinilmiştir. Dördüncü bölümde araştırmaya konu olan işletmeler ile ilgili veriler değerlendirilmiştir.

1. BÖLÜM

ÇEVRE KAVRAMI VE ÇEVRE SORUNLARININ ETKİLERİ

1.1. Çevre Konusunun Önemi ve Çevre Bilinci

Çevre konusunda önemli bir yer tutan insanın, varoluşundan itibaren çevresiyle olan ilişkilerinde karşılıklı olarak birbirlerinden etkilendiği görülmektedir. Yaşadığı çevrede hayatta kalması ve neslini devam ettirme çabası ile birlikte diğer canlılardan farklı olarak, alet teknolojisi sayesinde yeryüzünün her yerinde yaşama şansına sahip olmuştur. Özellikle sahip olduğu olanakları kullanarak doğa üzerinde hâkimiyet kuran insan, bunun bir sonucu olarak da yaşadığı çevre ile arasındaki uyumun giderek bozulmasına neden olmuştur (Keleş ve Ertan, 2002, s.131).

Doğaya verdiği zararı uzun bir süre önemsemeyen insanlık, 18. yüzyılın sonlarında başlayan Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıkan atıkları, çevresel bir sorun olarak algılamaya başlamıştır. Bunun yanı sıra ozon tabakasının delinmesi ve küresel ısınma, denizlerin ve okyanusların kirlenmesi, biyolojik çeşitliliğin azalması, doğal kaynakların tükenmesi ve erozyon gibi kanıtlar da bu dönemin çevre sorunları arasında görülmüştür. Tehlikeli boyutlara ulaşan bu çevre sorunları, yeryüzüne ve insanlığa tehdit olarak algılanarak, sürdürülebilir kalkınma kavramını gündeme getirmiştir (Akın ve Akın, 2007, s.44-45). 20. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşen bazı felaketler, kalabalık şehir nüfusları, bulaşıcı hastalıklar, tükenen tarım alanları ve göçler artık bölgesel olmaktan çıkarak, sınırların ötesine geçmeye başlamıştır (Hart, 2008, s.112). 21. yüzyıla gelindiğinde ortaya çıkan çevre sorunları ve felaketlerin sonucunda ise, insanlık da dâhil olmak üzere dünya üzerindeki her türlü canlının yaşam alanını tehdit eder boyuta ulaşmıştır (Kızılırmak, 2011, s.2). Bu nedenle insanın çevre ile olan uyumu, dünya üzerinde varlığını sürdürebilmesi açısından yaşamsal öneme sahiptir. Bu uyum, içerisinde yaşadığımız doğaya karşı bir takım sorumlulukları üstlenmemizi gerektirmektedir.

Çevre kelimesi, sınırları belirli bir çerçevede değerlendirilebilen bir kavram olmadığı gibi tek bir tanıma da sahip değildir. Etimolojik olarak muhit, etraf, civar gibi anlamları ifade eden çevre, değerlendirildiği alanlara göre de birden fazla anlam taşımaktadır (Demirekin, 2001, s.22; Karabulut, 2003, s.3; Alım,2006, s.599; Kızılıboğa ve Batal, 2012, s.192; Ağacan, 2014, s.5; Bal, 2014, s.9). Hızla gelişen dünya ve çağın gereksinimlerine uygun olarak hayatımıza bu tanımların dışında yeni çevre kavramları girmeye başlamıştır. Bu kavramları dolaylı ya da doğrudan etkileyen değişkenlerin doğru ifade edilebilmesi açısından gereken argümanların oluşması, çevre ile ilgili tanımların kapsamının genişletilmesine neden olmuştur.

Genel anlamda çevre, dünya üzerinde yaşayan tüm canlıların, yaşamlarını sürdürmeleri için gereken hava, su, toprak gibi unsurları barındıran bir sistem olarak tanımlanır. Canlı ve cansız varlıklar ile canlı varlıkların yaşamını etkileyen tüm koşullar çevrenin ana öğeleridir. Bu öğeler göz önünde bulundurulursa çevre; canlı ve cansız varlıkların birbirleri ile etkileşimlerinin bir bütünü olarak anlaşılmaktadır. 2872 sayılı Çevre Kanunu'na göre çevre; "canlıların yaşamları

boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamı” kapsar (Kızılböğ ve Batal, 2012, s.192).

Çevre sorunları, tüm insanlığı ilgilendiren bir konu olmakla birlikte, günümüzde en çok tartışılan ve çözüm bekleyen bir kavram haline gelmiştir. Birden çok etkene bağlı olarak değişkenlik gösterebilen çevre sorunları, üretim yöntemleri, tüketim alışkanlıkları, teknoloji kullanımı ve özellikle ülkelerin gelişmişlik düzeyleri çevre kirliliğinin nedenlerini ve türlerini farklılaştırabilmektedir. Çevre sorunlarının çözümünde ülkelerin ve bireylerin farkındalık geliştirmesi ve bu konuya yönelik sıkı tedbirler alınması sorunların çözümünde önemli bir adım olarak görülmektedir (Tunç, Ömür ve Düren, 2012, s.227).

Çevre konusunda toplumun her ferdinin bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi, geleceği tehdit eden çevre kirliliğine karşı tedbirler alınmasını sağlaması açısından önemlidir. Aksi takdirde bu kavramların çoğu teorik bir bilgi olmanın ötesine geçmemekte ve sadece iyi niyet temennisi olarak kalmaktadır (Gök ve Türk, 2011, s.127).

1.2. Çevre Kirliliğine Neden Olan Başlıca Unsurlar

Çevre kirliliği kavramı, Halk Sağlığı Komitesince 1869 yılında Massachusetts’de yayınlanan bildiriye ele alınmıştır. Bildiriye göre her insanın temiz havaya, suya ve toprağa ihtiyacı olduğu, bu temel ihtiyaçların ise kirletilmemesi ve korunması gerektiği hususu belirtilmiştir. Çevre kirliliği, insanın yaşamını ve canlıların bağlı olduğu ekosistemi ekolojik yönden olumsuz olarak etkilemesi olarak tanımlanır (Üstünay, 2008, s.8). Çevre kirliliği devam eden doğal düzenin dengesini bozarak, tüm canlıların yaşam kalitesini düşürecek ciddi çevre sorunlarına yol açmaktadır.

Çevre kirliliği, son dönemlerde insan hayatını tehdit eden bir boyuta ulaşmıştır. Önceleri çevre kirliliği yerel anlamda bir tartışma konusu iken, günümüzde bütün dünyanın birlikte ele aldığı küresel bir sorun haline gelmiştir. Çağın hızla artan insan nüfusu, tüketim alışkanlıkları ve hizmet ihtiyaçları sanayileşme sürecini hızlandırarak doğal kaynakların ve yaşam alanlarının plansız kullanılmasına, bunun sonucunda da çevrenin bozulmasına ya da yok olmasına neden olmaktadır. Ayrıca yeni kurulan ya da kurulacak olan sanayi tesislerinin çevre planlarının yapılmaması, üretim sonrası atıkların kontrolsüz bir şekilde doğaya bırakılması ve alt yapı yetersizliği gibi konular, insan sağlığını ve ekolojik sistemin bozulmasına yol açmaktadır. Bu durumların yol açtığı sorunların belirlenmesi ve sonuçlandırılması için gereken tüm çalışmalar ise yine insanlar tarafından yapılarak çözümlenmelidir (Şenocak, 2017, s.5).

Genel olarak çevre kirliliği türleri hava, su, toprak ve son dönemlerde sıkça gündeme gelen gürültü kirliliği olarak sınıflandırılır. Bunların yanı sıra günümüzde görüntü kirliliği, ışık kirliliği, sera gazı etkisi ve ozon tabakasının delinmesi, radyoaktif kirlilik, kimyasal kirlilik ve termal kirlilik gibi türlere de rastlanmaktadır. Bu tür çevre kirlilikleri sonuç olarak insan faktörü nedeniyle oluştuğu için doğal çevrenin ve tüm canlıların yaşamını etkilemiştir. Başta ekosistemin doğal dengesini bozmanın yanı sıra iklim değişikliklerine de sebep olmuştur.

Tablo 1.1. 'de (Erten, 2006, s.1-2) görüldüğü üzere çevre sorunlarının başında gelen hava, su ve toprak kirliliğine ilişkin nedenler ve sonuçlar, insan ve canlıların yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir.

Tablo 1.1. Çevre sorunlarının başlıca nedenleri ve sonuçları

ÇEVRE SORUNLARI	NEDENLER	SONUÇLAR
HAVA KİRLİLİĞİ	Fabrika dumanları Kimyasal ve radyoaktif maddeler Fosil yakıtlar Çöplerin yakılması Konutlardan çıkan dumanlar Egzoz gazları Termik santraller	Asit yağmurları Ozon tabakasının delinmesi Küresel ısınma Solunum yolu hastalıkları
SU KİRLİLİĞİ	Evsel ve sanayi atıkları Termik santraller Zirai ilaçlama Kimyasallar Kanalizasyon suları Tanker kazaları	Salgın hastalıklar İçme sularının kirlenmesi Deniz ve akarsu canlılarının yok olması
TOPRAK KİRLİLİĞİ	Zirai ilaçlama Çöp yığınları Radyoaktif maddeler	Tarım alanlarının yok olması Toprak yapısının bozulması Ağır metallerin birikmesi
IŞIK KİRLİLİĞİ	Güçlü aydınlatmalar Reklam panoları Park, sokak lambaları	Yapay ışıktan kaynaklı Rahatsızlıklar Ekosistemin etkilenmesi
GÜRÜLTÜ KİRLİLİĞİ	Yüksek sesler Acil durum sirenleri Yapı ve onarım çalışmaları Taşıt alarm ve kornaları	Sağlık sorunları (işitme kaybı, davranış bozuklukları, stres vb.) Yaban hayat ve ekosistemin etkilenmesi
HAYVAN VE BİTKİ TÜRLERİNİN YOK OLMASI	Ormanların yok olması Zirai ilaçlama Asit yağmurları	Ekolojik dengenin bozulması

1.2.1. Hava kirliliği

Hava yerküreyi saran ve atmosferi oluşturan, %78 Azot, %21 Oksijen ve %1 oranında diğer gazlardan meydana gelen, canlı ve cansız varlıklara zarar vermeyen doğal bir kaynaktır. Ayrıca hava, tüm canlıların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için temel bir unsur olduğu gibi, yeryüzünün zararlı ışınlarla maruz kalmasını da önlemektedir. Atmosferin bazı seviyelerde kendini yenileme ve temizleme özelliği bulunmaktadır. Fakat sanayileşmeden kaynaklı yüksek seviye hava kirliliği ve hızlı kentleşme atmosferin kendi kendini yenileme özelliğini bozmaktadır. Bu durum atmosferde önemli derecede risk oluştururken, insan sağlığı ve çevre üzerinde de olumsuz etkiler yaratır (Ulusoy ve Vural, 2001, s.11-12).

Hava kirliliği, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından “*canlıların yaşamını olumsuz yönde etkileyen ve maddi zararlar meydana getirebilecek yabancı maddelerin normalin üzerinde yoğunlaşmasıdır*” şeklinde tanımlanmaktadır (Sönmez ve Bayri, 2004, s.2) . Bir başka ifade ile hava kirliliği; herhangi bir kaynaktan çevreye yayılarak, havanın kalitesini düşürebilecek derecede anormal bir materyalin havaya karışması ve havanın doğal yapısını değiştirmesi olarak tanımlanır (Gana ve Toba, 2014, s.3). Hava kirliliği orman yangınları, volkanik hareketler, bataklıklar ve depremler gibi doğal nedenlerle oluştđu gibi ısınma, ulaşım, sanayileşme ve enerji tüketimi gibi insan kaynaklı nedenlere bağlı da olmaktadır.

Hızlı nüfus artışına bağlı olarak, şehirleşme ve sanayileşme hareketleri de hava kirliliği oluşumunu beraberinde getirmektedir. Ayrıca iklimsel özellikler, topografik koşullar ve kuraklık da hava kirliliği düzeyini etkileyen unsurlar arasındadır. Enerji santralleri ve endüstriler yüksek miktarda Partikül Madde (PM), Hidrokarbon (CxHy), Karbonmonoksit (CO), Azotoksitler (NOX), Kükürtdioksitler (SO₂), çeşitli organik bileşikler ve diğer kimyasalların atmosfere salınması ile birlikte hava kalitesinin düşmesine neden olmaktadır (TMMOB, 2019, s.9). Bu gibi tesisler insan ve çevre sağlığına sadece yerel düzeyde zarar vermekle kalmayıp, bölgesel ölçekte ozon oluşumu ve asit yağmurlarına, küresel ölçekte ise iklim değişikliklerine neden olmaktadır.

Enerji üretiminde kullanılan fosil yakıtları da hava kirliliğinin nedenleri arasındadır. 19. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlayan fosil yakıtlar, çevre ve insan sağlığı açısından büyük tahribata neden olmuştur. Bununla birlikte ulaşım (hava, deniz, kara) sektöründe gerekli olan enerji ihtiyacının büyük bir kısmı halen fosil yakıtlardan sağlanmaktadır.

Tablo 1.2. Hava kalitesi parametrelerinin kaynakları ve etkileri (TMMOB, 2019, s.9)

KİRLİTİCİ PARAMETRELER	KAYNAK	ETKİSİ
KÜKÜRTDİOKSİT (SO₂)	Taşıt emisyonları Fosil yakıtlar	Asit yağmurları Solunum yolu hastalıkları
AZOTOKSİTLER (NO_x)	Yüksek sıcaklıkta yakma prosesleri Taşıt emisyonları	Asit yağmurları Göz ve solunum yolu hastalıkları
PARTİKÜL MADDE (PM)	Taşıt emisyonları Fosil yakıt yanması Sanayi Tarım ve ikincil kimyasal reaksiyonları	Kalp hastalıkları Solunum yolu hastalıkları Kanser Bebek ölüm oranında artış
KARBONMONOKSİT (CO)	Taşıt emisyonları Eksik yanma ürünü	Ölümler Kandaki hemoglobin ile birleşerek oksijen taşıma kapasitesinde azalma
OZON (O₃)	Trafik kaynaklı azot Oksitler ve uçucu organik bileşiklerin (vco) güneş ışığı ile değişimi	Vücut direncinde azalma Göz ve burunda iritasyon Astım

1.2.2. Su kirliliği

Yeryüzünde bulunan sular, güneşten gelen enerji ile birlikte devamlı bir döngü içerisinde. Canlılar kullandıkları suyu, bu döngüden alır ve sonrasında döngüye geri iade eder. Bu süreçte suya karışan kimyasallar, bakteriler ve parazitler suyun kimyasal, biyolojik ve fiziksel özelliklerini değiştirerek su kirliliğini ortaya çıkarır. Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği'ne (T.C. Resmi Gazete, 2008) göre su kirliliği, "su kaynağının kimyasal, fiziksel, bakteriyolojik, radyoaktif ve ekolojik özelliklerinin olumsuz yönden değişmesi şeklinde gözlenen ve doğrudan veya dolaylı yoldan biyolojik kaynaklarda, insan sağlığında, balıkçılıkta, su kalitesinde ve suyun diğer amaçlarla kullanılmasında engelleyici bozulmalar yaratacak madde ve enerji atıklarının boşaltılmasıdır" olarak tanımlanmaktadır. Su kirliliği genel anlamda ise, insan kaynaklı faktörler sonucunda akarsu, göl, yeraltı ve deniz sularının endüstriyel, tarımsal ve evsel atıklarla bozulması ile birlikte, suda yaşayan canlılara uygun olmayan fiziksel ve kimyasal değişimlerin oluşmasını tanımlar (Agrawal, Pandey ve Sharma, 2010, s.432).

Su kirliliği ile birlikte gelişen bu süreçte, su kaynağının fiziksel, kimyasal, radyoaktif, ekolojik ve bakteriyolojik özelliklerinin olumsuz yönde değişmesine neden olur. Kanalizasyon suları, endüstriyel atıklar, evsel ve tarımsal atıklar su kirliliğine neden olan unsurların başında gelmekte ve insan sağlığına ciddi derecede zarar vermektedir (Ashraf vd., 2010, s.38). Özellikle

işlenmemiş evsel ve endüstriyel atıklar, sudaki yaşam döngüsünün sürdürülmesine tehdit oluşturmakta ve canlı yaşamına karşı çok sayıda çevresel tehlikeyi de beraberinde getirmektedir (Khan ve Ghouri, 2011,s.278). Ayrıca kirli suyun buharlaşarak atmosfere çıkması ve suların yoğunlaşarak tekrar yeryüzüne inmesi sadece insanlığı ve çevreyi değil, suda yaşayan canlıları da etkiler. Bu nedenle su kirliliği, suya bağlı olarak ekolojik sistemin etkilenmesine, doğal dengenin bozulmasına ve ilerleyen süreçlerde yeryüzündeki suların sahip olduğu kendi kendini temizleme işlevinin azalmasına veya giderek yok olmasına neden olabilmektedir. Günümüzde sanayi ve teknolojinin gelişmesi, hızlı nüfus artışı, çevre duyarlılığının yerleşmemesi gibi faktörler içilebilir su kaynaklarının azalmasını etkileyen sebepler arasındadır. Sonuç olarak özellikle içilebilir su kaynaklarının sorumsuzca kirletilmesi, gelecekte onarılması mümkün olmayan sorunların yaşanmasına zemin hazırlamaktadır (Akın ve Akın, 2007, s.107).

Tablo 1.3. Suyu etkileyen çevresel faktörler ve sonuçları (Çalış, 2013, s.179)

SUYU ETKİLEYEN ÇEVRESEL FAKTÖRLER	SONUÇLARI
Tarımsal Faaliyetler	Erozyon Tarım ilaçlarının yoğun kullanımı Kontrolsüz gübreleme
Sanayi Faaliyetleri	Üretim sonucu ortaya çıkan sıvı ve katı atıkların sulara bırakılması
Yerleşim Yerlerindeki Atıklar	Altyapı ve kanalizasyon yetersizlikleri Çöp ve çöp suları

1.2.3. Toprak kirliliği

Biyolojik döngünün halkalarından biri olan toprağın, yağışlı havalarda suyu süzme, yeryüzünde bulunan kimyasal maddeleri filtreleme ve ölen canlıların çürüme sürecinin toprakta gerçekleşmesini sağlamak gibi fonksiyonları bulunmaktadır. Toprak kirliliği, doğaya bırakılan zararlı atık maddeler nedeni ile toprağın verimliliğini yitirmesi ve sonucunda gerekli toprak özelliklerini de kaybederek niteliğinin bozulması durumudur. Diğer bir ifade ile toprak kirliliği, suları ve havayı kirleten zararlı maddelerin yağışlar yoluyla toprağa geçerek tepkimeye girmesi ve toprağın yapısının değişmesi sonucu gerçekleştiği gibi, insanlar tarafından toprağa bırakılan ürün atıklarının yol açtığı bir kirliliktir (Tezcan, 2013, s.54-55). Tarımsal ilaçlama ve gübre kullanımının olağandan fazla olması, tarım arazilerinde yapılan aşırı sulama, tarım ve orman arazilerinin işgali, erozyon, trafik, endüstriyel faaliyetler, çöp

bölgelerinin yanlış seçimi, kentleşme ve pestisit kullanımı gibi faktörler insan kaynaklı toprak kirliliğine neden olmaktadır (Özdilek, 2004, s.91-92).

Toprakta meydana gelen kontrolsüz kirlenmeyi basit bir olgu gibi algılamak doğru değildir. Doğallığı bozulan ve kirlenen topraklarda bitki örtüsü yetişmediği gibi, zararlı maddeler toprak yoluyla hayvan ve bitkilere geçmekte, besin zinciri sayesinde ise insanlara kadar ulaşmaktadır (Ağacan, 2014, s.31). Toprak kirliliğinin sebep olduğu önemli sorunlardan bir diğeri ise tarımla uğraşan insanların işlenemeyen toprak sorunu yüzünden, kendi topraklarını terk ederek göç etmesidir. Hart bu göç sorununu *“toprak üzerinde geçinmek gittikçe daha da zor bir hal alınca, milyonlarca umutsuz insan yeterince kalabalık olan kentlere göçmektedir”* (Hart, 2008, s.117) olarak ifade etmektedir.

Maden ve enerji gibi sektörlerde artan üretim, kentleşme ve sanayinin gerektirdiği altyapı çalışmaları sonucunda da insanların zamanla toprağa daha fazla zarar vermesine neden olmaktadır. Bu müdahaleler sonucunda meydana gelen toprak kirliliği, toprağın jeolojik, kimyasal, fiziksel ve biyolojik yapısında ki bozulmalara sebep olur (Ertürk, 1998, s.74). Ağır metal kirliliği de toprak kirliliğini etkileyen önemli bir gösterge olarak görülür. Normal şartlarda ağır metaller toprakta az miktarda bulunurken, maden ve sanayi sektöründe kullanılan çeşitli kimyasalların etkisiyle de toprak kirliliği yaşanmaktadır. Toprakta bulunan ağır metallerin tespitinde spektrometrik yöntemler kullanılmaktadır. Her ülke için belirlenen sınır değerlerinin aşması durumunda, toprakta ağır metal kirliliği olduğu anlaşılmaktadır (Seven vd., 2018, s.99).

1.2.4. Gürültü kirliliği

Gürültü insanların algılama kapasitesini ve işitme sağlığını olumsuz yönde etkileyen, psikolojik ve fizyolojik dengelerini sarsan, iş gücü verimini azaltan, doğal çevre sakinliğini yok ederek özelliğini değiştiren bir kirlilik türüdür. Son yıllarda hızla artan gürültü kirliliği; kalp rahatsızlıkları, irkilmeler, işitme kayıpları gibi etkilerin yanı sıra, iş gücünün azalması, anlama bozukluğu gibi olumsuz faktörlere de sebep olmaktadır (Tezcan, 2013, s.55).

Gürültü kirliliği canlıları ve insanları rahatsız eden sesler olarak tanımlanır. İnsanların çevreyi algılamasını ve işitme seviyesini olumsuz yönde etkileyen gürültü kirliliği, toplumun ve insanların da yaşam kalitesini düşürmektedir (Üstünay, 2008, s.15). İnsan sağlığını olumsuz yönde etkileyen gürültü kirliliğinin dört temel etkisi bulunmaktadır. Bunlar Şekil 1.1. 'de sunulmuştur.

Tablo 1.4. Gürültü kirliliğinin etkileri (Büyükgüngör, 2006, s.7)

ETKİLER	SONUÇLAR
Fiziksel Etkiler	Sürekli veya geçici işitme bozuklukları Ağrılar
Fizyolojik Etkiler	Kalp atışının hızlanması Ani refleks kaybı Kan basıncının artması
Psikolojik Etkiler	Davranış bozukluğu Öfke Sıklıma
Performans Etkileri	Konsantrasyon bozukluğu İş veriminin düşmesi

1.3. Çevre Kirliliğini Hızlandıran Nedenler

Çevre sorunları biranda değil belirli bir birikim, zaman ve nedenler sonucunda ortaya çıkmıştır. Çevre kirliliği sorunu günümüzde büyük önem teşkil etse de öncesinde de insanlığın önemli sorunları arasında yer almıştır. Çevre kirliliği nedeni ile ortaya çıkan sorunlar neticesinde (ekolojik dengenin bozulması, çevre tahribatı vb.) geçmişte çok sayıda yerleşim yeri ve yerleşimci ciddi çöküşler yaşamış veya ortadan kaybolmuştur (Deniz, 2009, s.97). Bu nedenle günümüzde çevre sorunları arasında yer alan çevre kirliliği büyük öneme sahip olmuştur.

Çevre kirliliğinin yanı sıra özellikle son yıllarda iklim değişikliği, küresel ısınma, bazı hayvan nesillerinin yok olması ve doğal çevrenin tahrip edilmesi gibi sorunlar dünya genelinde görülen önemli çevre sorunları arasındadır (Aydoğdu, 2014, s.135). Çevre kirliliğine neden olan ve çevre kirliliğinin hızlanmasını etkileyen birçok başlık olmasına rağmen hızlı nüfus artışı, kentleşme ve sanayileşme en önemli başlıklar arasındadır.

1.3.1. Hızla artan nüfus

Çevreye verilen zararların boyutları ve türleri her ülkenin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerini belirleyen en önemli unsurlardan birisi nüfus artış hızıdır. Hızlı nüfus artışı, günümüzde birim alanda yaşayan insan sayısı olarak ifade edilmektedir (Sencar, 2007, s.11). Birim alana düşen insan sayısındaki hızlı artış, doğal olarak tüketim ve üretim süreçlerini de hızlandırarak çevrenin daha fazla kirlenmesine yol açmaktadır. Hızlı nüfus artışına bağlı olarak gelişen çarpık kentleşme ile birlikte doğal kaynakların azalmasına, ormanların tahrip olmasına ve çölleşme gibi sorunlara neden olmaktadır. Nüfus artışı doğal olarak tüketimi de hızlandıran bir unsur olup, üretim ve sanayileşmenin de hız kazanmasını sağlamaktadır.

Hızlı nüfus artışı, tüketim ve üretim sektöründe ortaya çıkan atıkların artmasını ve doğal çevrenin kirlenmesine neden olur. Nüfus artış hızının yüksek olduğu az gelişmiş ülkeler ve belirli bölgelerde, akarsu kirliliğinin artması, evsel atıkların büyük alanlara yayılması ve sanayileşmenin büyüyerek şehrin yakınlaşması gibi bazı çevre sorunları ortaya çıkmaktadır. Ardoğan buna karşılık olarak, çevreyi kirleten ve tüketimden birinci derecede sorumlu olan tarafın, nüfus artış hızının ve nüfusun az olduğu gelişmiş ülkelere de bağlamaktadır (Ardoğan, 2012, s.92). Bu da gelişmiş ülkelerde nüfusun ya da nüfus artışının az olmasına rağmen kaynakların kullanımında ki payı ve tahribatı, nüfusun fazla olduğu az gelişmiş ülkelere göre daha fazla olduğunu ifade etmektedir. Bugün bakıldığında çoğu ağır sanayiye sahip olan gelişmiş ülkelerin, bir kısmının nüfus artış hızı düşük olmasına rağmen çevre kirliliğinde büyük bir paya sahip oldukları da yadsınamaz bir durumdur.

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak nüfusun hızlı artışı ve buna bağlı olarak da ortaya çıkan zararların boyutları değişkenlik gösterebilmektedir. Özellikle 1980'ler itibarı ile dünyada ve ülkemizde nüfus ve çevre hususu en çok üzerinde durulan konular arasındadır. Nüfus artışının çevre üzerindeki etkisi ve buna bağlı olarak da ekonomide ki gelişmeler 1950'li yıllar itibarı ile daha ciddi anlamda üzerinde durulmaya başlanmıştır. Genellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen dengesiz nüfus artışı, nüfusun yapısının tamamını etkileyerek farklı çevre sorunlarının doğmasına neden olmaktadır (Yaylı, 2012, s.156-157).

Dünya üzerinde nüfus artışının hızlı bir şekilde ilerlemesi daha fazla hammadde ve gıdaya ihtiyaç duyulmasını gerektirmektedir. Gıda ve hammadde ihtiyacının artması, fazla enerji ihtiyacına ve çevre üzerinde daha fazla olumsuz etkinin görülmesine sebep olmaktadır (Hayta, 2006, s.362). Çevre ile nüfus arasındaki bağın temelini kapsamlı bir şekilde ilk defa ortaya koyan Malthus'un 1798 yılında yapmış olduğu çalışmasında, nüfusun geometrik olarak artmasına karşın gıda üretiminin aritmetik olarak arttığını savunmaktadır (Malthus, 1798, s.4). Bu durumun sonucunda ilerleyen dönemlerde, gıda üretiminin artışının nüfus artışına göre yetersiz kalacağını öne sürmektedir. Daha net bir ifade ile Malthus'un nüfus ve gıda arasında kurduğu ilişkinin sonucunda, kontrolsüz ve plansız hızlı nüfus artışının yeryüzünün taşıma kapasitesini azaltacağı, yaşam kalitesinin bozulacağı ve buna bağlı olarak da birden fazla çevre sorununa neden olacağı yorumunu savunmaktadır (Özgür, 2017, s.2). Bu veriler sonucunda hızlı nüfus artışı çevre kirliliğini olumsuz yönde etkilemekte ve ekolojik dengeye zarar vermektedir.

1.3.2. Sanayileşme

Ülkelerin sanayi gelişimleri, günümüzde çevre kirliliği ile birlikte doğru orantılı olarak gelişerek insan sağlığını tehdit eden sorunlardan biri haline gelmiştir. Sanayi tesislerinin plansız yerleşimi ve kullanılan teknoloji, çevre ve insanlar üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır (Can ve Eryener, 1997, s.6).

Sanayileşme ile ilgili olumlu ve olumsuz yönde iki görüş bulunmaktadır. Olumlu yönde görüş; sanayileşme ile birlikte üretim maliyetinin düştüğü, bu nedenle de çok sayıda insan için istihdam fırsatı oluştuğu, ayrıca gelişmiş tarımsal girdiler ve makineler yarattığını savunmaktadır. Olumsuz yönde görüş ise; sanayileşmenin doğal kaynakları tüketerek çevreyi kirlittiğini savunmaktadır. Her ne kadar sanayileşme ile ilgili olumlu yönde etkiler görülse de genel anlamda olumsuz etkiler daha ağır ve fazladır. Sanayi sektörü, gereken enerjiyi karşılamak için petrol gibi büyük miktarda bir girdiye ihtiyaç duyduğu için, atık kimyasallar ve yakıt yanmalarından kaynaklı kirleticilerin ortaya çıkmasına neden olur (Munir ve Ameer, 2019, s.224). Bu da çevreye ve insan sağlığına daha fazla zarar vermektedir.

Sanayi Devrimi, sosyal ve ekonomik modernleşme ile birlikte sanayileşme ve kentleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Bu süreçte fosil yakıt tüketiminin hızla artmasını tetiklemiş, çevreye önemli miktarda karbondioksit (CO₂) emisyonu ve diğer sera gazı (GHG) emisyonlarının artmasına sebep olmuştur (Li ve Lin, 2015, s.1108). Bunun en önemli nedeni, daha önce üretim sürecinin yoğun bir şekilde insan gücüyle gerçekleşiyor olmasıdır. Sanayileşme ile birlikte teknolojik yenilikler, bölgesel genişlemeler, ekonomik yapı, nüfus artışı ve küresel bilgi sisteminin dönüşümü Sanayi Devrimi'nin ilk yıllarında etkili rol oynamıştır (Wadanambi vd., 2020, s.87-89). Sanayi Devrimi'nin iklim değişikliği, hava kirliliği, su kirliliği, toprak erozyonu, ozon tabakasının incilmesi, kıyı ve denizlerin kirlenmesi, tatlı suyun tükenmesi, toksik kimyasallar ve tehlikeli atıkların artması, habitat kaybı ve biyolojik çeşitliliğin azalması gibi çevresel etkilere neden olduğu belirtilmektedir (Goldemberg, 1998, s.729).

Sanayileşmeden kaynaklı çevre kirliliğinin önlenmesinde etkisi görülen adımlardan biri de, organize sanayi bölgelerinin ve sanayi tesislerinin mümkün olduğunca planlı bir şekilde yaşam alanlarının dışında kurulmasıdır. Bu sayede yaşanabilecek olumsuz bir çevre kirliliği sonuçlarının, canlıların yaşamına olan etkisi önlenmiş olacaktır. Sanayi tesislerinin arıtma tesislerinin olması, yenilebilir enerji kaynaklarının kullanılabilmesi ve altyapılarının yeterli olması çevre kirliliğinin önlenmesi adına önemli bir adımdır.

Günümüzde büyüme ve sanayileşme hızına paralel olarak gelişmekte olan birçok ülkenin, artan çevresel ve sosyal sorunlarla karşı karşıya kaldığı görülmektedir (Akbostancı, 2005, s.4). Sanayileşme ile birlikte sınırlı olan kaynakların hızlı bir şekilde tüketilmesi, hava, su ve kimyasal kirliliklerin yanı sıra, tarımsal alanların da hızla kirlenmesinden kaynaklı oluşan tehlikeler gelecek nesillerimiz için ciddi sorunlar oluşturmaktadır.

1.3.3. Kentleşme sorunları

Dünya genelinde hızla arttığı görülen kentleşme, günümüzde çevre kirliliğini etkileyen faktörlerden biri olarak önemli bir yer edinmektedir. Kentleşme, kent yoğunluğunun artmasına bağlı olarak, sadece fiziksel mekanların artışıyla beraber, toplumun demografik ve davranış özelliklerinin de değişime uğramasını temsil etmektedir. Diğer bir ifade ile canlıların yaşamını ve sağlığını bozacak şekilde, daha çok ekonomik kaygılar nedeniyle ortaya çıkan

düzensiz ve bilinçsizce yapılan imarlaşma süreci olarak tanımlanabilir. Kentleşme, Sanayi Devrimi öncesinde yapısal ve işlevsel anlamda daha dar bir alanda etkili idi. Dünya genelinde ve Türkiye özelinde bakıldığında, Sanayi Devrimi ile birlikte kırsal ve tarımsal ekonomi daha arka planda kalırken, modern kentleşmeye daha fazla öncelik tanınmıştır. Bu önceliğin sonucunda yaşanan yoğun kentleşme yapısı, ortaya geri dönüşümü olmayan, çözümü zor ve çok boyutlu sorunları ortaya çıkarmıştır (Şahin ve Gökdemir, 2019, s.187-188). Yine artan nüfus sonucunda ortaya çıkan istihdam ve konut talebi sağlam ekonomik yapıya sahip olmayan ülkelerde, çözümü uzun bir süreç gerektiren çevresel sorunların doğmasına neden olmaktadır (Özüpekçe, 2019, s.205).

Kentleşme sorunlarının sonuçlarından bir tanesi de insanların yaşamsal tüketimlerinin değişerek artmasıdır. Bu artış ile birlikte şehirlerin belirli bölgelerinde daha fazla atığın oluşmasına yol açmaktadır. Genellikle kirliliğin büyük bir kısmının sanayileşmeden kaynaklı olduğu bilinse de; kentleşme ile birlikte oluşan atıkların bir bölgede toplanması, ekosistemin bu atıkları yok etme özelliğini azaltmaktadır (Özdemir ve Özekicioğlu, 2006, s.22). Günümüzde belediyelerin kurdukları arıtma tesisleri sayesinde de çöplerin geri dönüşümü sağlanmaktadır. Şehir çöplüklerinin geri dönüşüm işletmelerine usul ve esaslara uygun şekilde ihale edilmesi gibi süreçler kentleşmenin yarattığı çevre kirliliğinin önlenmesinde umut verici girişimler olarak değerlendirilmektedir.

Kentleşmenin getirdiği diğer bir sorun da, yerleşim yerlerinin planlanırken altyapı sistemlerinin yetersiz düzeyde olmasıdır. Coğrafi konumuna göre bazı şehirlerin yerleşim yerlerinde kanalizasyon, altyapı sistemleri veya evsel atıklar gibi kirleticiler doğrudan akarsu kaynaklarına gönderilmekte ya da yeraltı sularına karışacak şekilde doğrudan toprağa bırakılmaktadır (Demirekin, 2001, s.39). Dolayısıyla kentleşme hava, su ve toprak kirliliğini doğrudan etkileyen nedenlerden birisi olup, bu süreç devamında etkili bir biçimde yönetilmediği takdirde çevre kirliliğini hızlandıran unsurlardan biri haline gelmeye devam edecektir.

1.4. Çevre Sorunlarına Yönelik Uluslararası Düzenlemeler ve İzlenen Politikalar

Çevre ile ilgili sorunların günümüzde hızla artması, küreselleşme ve doğal süreçlerinde etkisi ile birlikte bölgesel olmaktan çıkarak dünya genelini ilgilendiren bir unsur haline gelmiştir. Yeryüzünün herhangi bir yerinde meydana gelen bir çevre felaketi, dolaylı ya da doğrudan sınırları aşarak farklı bölgeleri de etkilemektedir. Küreselleşme dünya genelinde olduğu gibi çevre faktörü üzerinde de hızlı bir şekilde değişim göstermektedir. Nüfus artışı, tüketim çılgınlığı, doğal afetler, çarpık kentleşme ve sanayileşme gibi nedenlerden dolayı su, hava, toprak, gürültü ve görüntü kirliliği ve benzeri çevresel sorunlar gün geçtikçe artış göstermektedir (Zeytin ve Kırılıoğlu, 2014, s.239).

Artan çevre sorunlarına yönelik ülkelerin bölgesel olarak aldıkları kararlar ve tedbirler günümüzde yeterli olmamakta, uluslararası caydırıcı yaptırımları olan yeni küresel yasalara ve

kanunlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu gereksinim doğrultusunda çevre kirliliğinin önlenmesi ve çevre bilincinin gelişmesi amacıyla çeşitli konferanslar düzenlenmiş, sözleşmeler imzalanmış ve çevre yapılanmaları oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmalardan bazıları tarihsel olarak aşağıda sıralanmaktadır (Karabulut, 2003, s.12).

- 1971 Ramsar Sözleşmesi (Sulak alanların ve su kuşlarının yaşama ortamı hakkında)
- 1972 Paris Sözleşmesi (Dünya kültürel ve doğal mirasın korunması hakkında)
- 1972 Stockholm Konferansı (Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı Bildirgesi)
- 1973 Washington (CITES) Antlaşması (Nesli tehlikede olan yabani hayvan ve bitki türlerinin uluslararası ticaretine ilişkin sözleşme)
- 1976 Barcelona Antlaşması (Akdeniz'in deniz ortamı ve kıyı bölgelerinin korunması hakkında)
- 1977 Nairobi Dünya Çölleşme Konferansı (Çölleşme)
- 1979 Bern ve Born Antlaşması (Avrupa yaban hayatını ve yaşama ortamlarını korumaya dair sözleşme)
- 1985 Granada Sözleşmesi (Avrupa mimari mirasını koruma sözleşmesi)
- 1987 Brundland Komisyonu (Çevre dostu teknoloji kullanımı, nüfus kontrolü ve doğal kaynakların korunması gibi maddeleri içerir)
- 1989 Basel Sözleşmesi (Tehlikeli atıklar hakkında)
- 1990 Norveç Bergen Konferansı
- 1992 Valetta Sözleşmesi (Avrupa arkeolojik mirasının korunması sözleşmesi)
- 1992 Rio Dünya Çevre Zirvesi (Çevre ve gelişmeye yönelik ilkeler)
- 1994 Bahama Biyolojik Çeşitliliğin Korunması Konferansı
- 1994 Paris Sözleşmesi (Çölleşme ile mücadele için yapılan BM sözleşmesi)
- 1996 Habitat 2 İstanbul (Şehir ve insan yerleşimi sorunları)
- 1997 Rio+5 Konferansı (Küresel ısınmaya yönelik yapılan hükümetler arası sözleşme)
- 1997 Kyoto Protokolü (Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi içerisinde imzalanmıştır. 2005'te yürürlüğe giren sözleşme küresel ısınma ve iklim değişikliği konusunda mücadeleyi kapsar)
- 1998 Aarhus Sözleşmesi (Çevre ile ilgili her türlü konuda bilgi ve belge edinme, karar alma mekanizmasında halkın katılımı ve yargıya erişim konularını içeren sözleşme)
- 2000 Floransa Sözleşmesi (Avrupa peyzaj sözleşmesi)
- 2002 Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi
- 2009 Cartagena Biyogüvenlik Protokolü
- 2012 Rio (Rio+20 Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı)

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve artan çevre kirliliğine ilişkin tartışmalar uluslararası düzeyde çözüm arayışlarını gerekli kılmış ve birtakım konferansları, antlaşmaları ve sözleşmeleri beraberinde getirmiştir. Bu antlaşma ve

sözleşmelerin büyük bir bölümünün, taraflara yönelik bağlayıcı özellikleri bulunsa da günümüzde önemli bir kısmı etkinliğini kaybetmiştir. Her yıl düzenli olarak dünyanın farklı kentlerinde Birleşmiş Milletler tarafından iklim değişikliği konferansları düzenlenmeye devam etmektedir.

1.4.1. Stockholm konferansı

Stockholm Konferansı, küresel anlamda çevre bilincinin artması ve çevrenin korunması amacıyla yapılmış ilk uluslararası konferanstır. 1972 yılında BM tarafından çevresel sorunlara dikkat çekmek amacıyla düzenlenen konferansa, Türkiye'nin de içinde bulunduğu 113 ülke katılmıştır. Stockholm Konferansı'nın temel amacı çevre sorunlarına dikkat çekmektir. Ayrıca çevrenin korunması konusunda dünyaya ilham vermek ve rehberlik etmek amacıyla tüm dünyada ortak bir bakış açısı yaratmaktır.

Konferansın başlangıç günü olan 5 Haziran tüm dünyada "Dünya Çevre Günü" olarak kutlanmaktadır. Stockholm Konferansı'nın ardından kamuoyu çevre sorunlarına daha fazla ilgi göstermiştir. Bu ilgi üzerine Avrupa'da beş tane daha çevre eylem planı gerçekleştirilmiştir (Karaer ve Pusat, 2002, s.11). Konferansın küresel çevre politikaları açısından en önemli sonucu, çevre sorunlarının ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bakılmaksızın hep birlikte bulunacak çözümlerle aşılabileceği noktasına dikkat çekilmesidir. Ayrıca Stockholm Konferansı'nın diğer bir önemli sonucunda, her insanın sağlıklı bir çevrede yaşama ve çevreyi korumaya ilişkin kararlara katılma hakkı olduğudur (Uzel, 2006, s.181).

1.4.2. Rio dünya ve çevre zirvesi

Rio Dünya ve Çevre Zirvesi, 1992 yılında Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde gerçekleştirilmiştir. Kapsamı ve üst düzey siyasi katılımı açısından önemli bir zirvedir. Ayrıca çevreyi kalkınmaya bağlayan ilk Birleşmiş Milletler zirvesidir (Zimmerman, 2012, s.511). Zirvede ülkeler üç ana prensipte anlaşmıştır (Aksu, 2011, s.14);

- Rio Deklarasyonu
- Gündem 21
- Ormanların Korunmasına ve Gelişmesine İlişkin Prensipler

Bu zirvede ayrıca bugün çevre sorunlarının ve çevre konularının temelini oluşturan, uluslararası üç antlaşma imzaya açılmıştır. Bu antlaşmalar (Özmehmet, 2008, s.1860);

- BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
- Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi
- BM Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi'dir.

Rio Zirvesi'nde, sosyal ve iktisadi sorunlara karşı yürütülmesi gereken politikaların ve özellikle Gelişmekte Olan Ülkeler' de ki (GOÜ) gelişim farklılıkları, üretim ve tüketim davranışları, uluslararası ekonomik etkiler, çevre kalitesi ve kalkınma arasında ki ilişkiler gibi başlıklarda da tartışmalar söz konusu olmuştur (Aksu, 2011, s.14). Zirvenin temel amacı ise çevre ve

gelişim başlıkları üzerinden 21. yüzyılın vizyonunu ve gündemini oluşturmaktır. Bildiri sonucunda çevre kirliliği karşısında toplumların ve devletlerin yerine getirmekle yükümlü oldukları temel görevler açıklanmıştır.

1.4.3. Gündem 21

Gündem 21, Rio Dünya ve Çevre Zirvesi'nin uluslararası düzeyde geçerli olan sonuçlarından biridir. Çevre sorunları ile sürdürülebilir kalkınmayı bütünleştiren ve sorunların çözümünde yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde kurumsal ve sivil örgütlere önemli sorumluluklar yüklenen bir programdır.

Gündem 21 dört temel başlıktan oluşmakta ve toplamda ise kırk alt başlığı kapsamaktadır (Emrealp, 2005, s.19).

- Sosyal ve ekonomik boyutlar
- Kaynakların korunması ve yönetimi
- Temel grupların rollerinin geliştirilmesi
- Uygulama araçları

Gündem 21'de, ulusal ve uluslararası topluluklara, sürdürülebilir kalkınma yolunda yerel yönetim birimlerine, özel sektöre ve sivil toplum kuruluşlarına da çeşitli görevler düştüğünü belirterek toplumsal bir antlaşmanın zorunluluğu vurgulanmıştır. Daha uygun teknolojilerin kullanımına yöneltmek, çevre kirliliğinin azaltılması için yoksul ülkelere maddi destek sağlamak ve Gelişmiş Ülkelere (GÜ) çevre konusunda yol göstermeyi hedeflemiştir (Sezer, 2007, s.767).

Gündem 21'de GOÜ'lerde sürdürülebilir kalkınmayı hızlandırmak için uluslararası işbirliği ve iç politikalar, yoksullukla mücadele, demografik dinamikler, tüketim alışkanlıklarının değiştirilmesi, insan sağlığının korunması gibi konulara değinilmiştir (UNCED, 1992,s.1-351).

1.4.4. Küresel ısınma ve Kyoto protokolü

Sanayi Devrimi ile başlayan sanayileşme, kentleşme ve ormanlık alanların tahrip edilmesi, fosil yakıtların kullanılması, hızlı nüfus artışı ve sera gazlarının etkisi her geçen gün artarak tehlikeli boyutlara ulaşmaktadır. Özellikle iklim değişikliğinin önlenmesi adına insan kaynaklı sera gazı emisyonunun azaltılması, çevre kirliliği ve canlılar için hayati önem taşımaktadır. Bazı ülkeler sera gazı emisyonlarını azaltmak üzere çeşitli düzenlemeler, destekler ve ekonomik araçlar kullanmıştır (Royal, 2002, s.18). Bu amaçlarla 1997 yılında Japonya'nın Kyoto şehrinde toplanan taraflar, antlaşmanın sınırlarını belirleyerek protokolün yürürlüğe girmesi için önerilen iki şartı kabul etmişlerdir. Bu şartlardan ilki; en az 55 ülkenin bu protokole taraf olmasıdır. İkinci şart, protokole taraf olan ülkelerin dünya toplam emisyonunun %55'ini oluşturmasıdır. Fakat Kyoto Protokolü, 2005 yılında Rusya'nın protokole taraf olması ile birlikte resmen yürürlüğe girmiştir.

Kyoto Protokolü'nün temel amacı, atmosferde bulunan sera gazı yoğunluğunun zararlı etkilerinin azaltılması ve belirli bir dengede kalmasını sağlamaktır. Genel anlamda bu protokol, sanayileşmiş ülkelerin sera gazı emisyonunu azaltmak amacıyla bağlayıcılığı bulunan hedefleri öngörmüştür. Kyoto Protokolü'nün önemi, dünyada sera gazı emisyonunun azaltılması ve çevrenin korunması adına gereken duyarlılığa dikkat çekmektir. Sonuç olarak Kyoto Protokolü belirlenen hedefleri tam olarak karşılayamasa da, çevrenin korunması ve doğal dengenin korunması için önemli bir adım olmuştur. Bu protokol sayesinde, sera gazı nedeniyle ortaya çıkan zararlı faktörlerin canlıların yaşamına verdiği tehlikeler engellenerek, gelecekte oluşabilecek daha büyük zararların önüne geçilebilir. Farklı nedenlerle bir araya gelemeyen ülkeler, çevrenin birleştirici etkisi ile birleşerek ilk defa küresel bir sorun karşısında birliktelik gösterebilmişlerdir (Böhringer, 2003, s.457; Henson, 2008, s.15).

1.4.5. Johannesburg sürdürülebilir dünya kalkınma zirvesi

Johannesburg Zirvesi, 2002 yılında 191 ülkenin katılımı ile Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Johannesburg kentinde düzenlenmiştir. Zirve, 1992 yılında yapılan Rio Zirvesi'nden on yıl sonra gerçekleştiği için Rio+10 Zirvesi olarak da bilinmektedir. Johannesburg Zirvesi'nin temel amacı BM'nin 1992 yılında yapılan Rio Zirvesi'nde alınan kararların denetlenmesi ve uygulanmasına yönelik eylem planlarını oluşturmaktır (Hens ve Nath, 2003, s.7-8).

Johannesburg Sürdürülebilir Dünya Kalkınma Zirvesi'nde, sosyal hak ve eşitlikler, yoksullukla mücadele, sağlık ve barınma sorunları, temiz su ve gıda ihtiyacının karşılanması, tükenmekte olan bitki ve hayvan türlerinin korunması ile dünya barışı gibi duyarlılık esaslı temel ilkeler benimsenmiştir. Bu ilkeler doğrultusunda "Johannesburg Uygulama Planı" ve "Johannesburg Bildirgesi" olmak üzere iki ana bildiri hazırlanmıştır. Johannesburg Bildirgesi'nde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için ülkelerin küresel, yerel ve bölgesel düzeyde ortak sorumluluk ve yükümlülükleri belirtilmiştir. Tüketim ve üretim alışkanlıklarının değiştirilmesi, yoksullukla mücadele, sağlık ve sürdürülebilir kalkınma, ekonomik ve sosyal gelişmenin doğal kaynak temelinde yönetimi gibi konular öncelikli hedefler olarak belirtilmiştir (T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, 2002, s.110).

1.4.6. Paris antlaşması

Paris Antlaşması, 2015 yılında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) 21. Taraflar Konferansı'nda imzalanmıştır. 195 ülke tarafından imzalanan Paris Antlaşması, 2020 yılında sona erecek olan Kyoto Protokolü'nün yerine yürürlüğe girmesi için hazırlanmıştır (Öztürk ve Öztürk, 2019, s.536).

Paris Antlaşması BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) kapsamında uygulanmasını güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu antlaşmanın uzun vadeli amacı; sanayileşme öncesi döneme göre ortalama sıcaklık artışının 2 °C'nin altında tutulmasıdır. Özellikle 1,5 °C ile sınırlı tutulması hedeflenmiştir. Ayrıca iklim direncinin gıda üretimini tehdit etmeyecek şekilde sağlanması, iklim değişikliği ile birlikte oluşan olumsuz etkilere uyum

sağlama yeteneğinin geliştirilmesi ve düşük sera gazı emisyonlarının sağlanmasının gerekliliği belirtilmiştir. Antlaşma sonucunda tüm tarafların amaca uygun davranmaları, Gelişmekte Olan Ülkeler 'in (GOÜ) emisyon azaltma hedeflerinde gereken çabayı göstermeleri ve Gelişmiş Ülkeler 'in (GÜ) ise mutlak emisyon azaltma hedeflerini üstlenerek bu konuda liderliklerini sürdürmeleri gerektiği vurgulanmıştır (BMİDÇS, 20015, s.3-4).

1.5. Türkiye’de Çevre Yönetimi

Dünya üzerinde yaşanan çevre felaketlerinin etkileri sadece bölgesel olmayıp, diğer ülkelerle birlikte ülkemizde de benzer belirtiler ve sonuçlara neden olmaktadır. Hızlı ve kontrolsüz nüfus artışı, çarpık kentleşme, büyüyen sanayileşme ve teknolojik gelişmeler tüm dünyada olduğu gibi yaşadığımız coğrafyada da çevre sorunlarına yol açmaktadır.

Türkiye’de ilk kez çevre sorunları 1973 yılında düzenlenen “Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı” kapsamında yer almıştır. Planda, 1972 yılında yapılan Stockholm Konferansı’nın sonucunda oluşan çevre bilinci ve çevre sorunları konusu, ülkemizde de gün geçtikçe önemsenen ve gelişen bir olgu haline gelmiştir. Çevre kirliliğini önlemek amacıyla Türkiye’de kurulan ilk yapılanma 1978 yılında Başbakanlık ve Çevre Müsteşarlığı’nın oluşturulmasıdır. Çevre ile ilgili duyarlılık 1980’lerde endüstriyel ekoloji, 1990’larda ise toplam kalite yaklaşımı ile çevre duyarlılığı arttırılmıştır. 1991’de Çevre Bakanlığı’nın kurulması çevre konusunda atılan önemli bir adımdır. 1992 yılında Rio Zirvesi’nde kabul edilen “Gündem 21” maddeleri gereğince Türkiye de tüm katılımcı ülkeler ile birlikte ulusal çerçevede çevre programı oluşturmayı kabul etmiştir. Bu doğrultuda 1995 yılında ulusal anlamda bir çevre planı düzenleme çalışmalarına başlanarak, 1998’de “Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı” oluşturulmuştur (Altunbaş, 2004, s.115).

Ülkemizde yapılan bu çalışmalar sonucunda, çevre konusunda yapılması gereken görev ve sorumluluklar yasal zeminde güvence altına alınarak çevre sorunlarının çözümü noktasında yapılan faaliyetlerin kurumsallaştırıldığı ifade edilebilir.

1.5.1. Türkiye’de çevre hukuku

Çevre ile insan arasındaki ilişkileri düzenlemek ve çevre sorunlarının çözümü için kurallar geliştirmek amacıyla kullanılacak en etkili yöntemlerden birisi de hukuk düzenidir. Bir ülke eğer çevre sorunlarının çözümü adına bir takım yetkiler kullanacak ise bunu hukuk kuralları çerçevesinde yapmakla yükümlüdür (Kılıç, 2001, s.132).

Çevre ile ilgili yapılacak her türlü uygulama, faaliyet ve çalışmalar çevre hukukuna uygun olmalıdır. Çevre hukukunun yaptırımına yönelik yasal sürecin doğru işlemesi ve önleyici normlar taşıması için bazı ilkelere sahip olması gerekmektedir. Bu anlamda çevre hukukunun en önemli özelliği, çevrenin korunmasının kamu yararına olması zorunluluğudur. Diğer ilkeler ise kirleten öder ilkesi ve toplumun çevre yönetiminde aktif rol oynamasını sağlayan işbirliği ilkesidir (Turgut, 1995, s.608). Tüm dünyada 1970’lerden itibaren çevre kirliliğinin tehlikeli

boyutlara ulaşması ile ülkemizde de bazı yasal düzenlemeler yapılmasını ve çevre sorunlarının ciddi bir şekilde ele alınmasını zorunlu kılmıştır.

Çevre sorunlarının giderek artması nedeniyle Türkiye’de çevre sorunları konusunda anayasal, hukuksal ve kurumsal alanlarda belirleyici düzenlemeler yapılmasını gerektirmiştir. Bu bağlamda çevre hususunda gerekliliklerin ve hakların sınırını belirleyen en önemli yasal norm 1982 Anayasası’dır. Devamında ise 1983 yılında çıkarılan ve çevre ile ilgili politikalarımızın temelini teşkil eden 2872 sayılı “Çevre Kanunu” izlemektedir. Bu kanunun 3. maddesi çevrenin korunmasına, kirliliğin önlenmesine ve iyileştirilmesine ilişkin genel ilkeleri içermektedir. 2006 yılında bu genel ilkelere yönelik 5491 sayılı Çevre Kanunu’nda bazı değişiklikler yapılmasına karar verilmiştir. Bunlara ek olarak çevrenin korunması amacıyla yönetmelikler, tüzükler, esaslar ve tebliğler de oluşturulmuştur (Baykal, 2010, s.476-492).

1.5.2. Çevreci yönetmelikler

Çevre hukuku içerisinde Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) yönetmeliği önemli bir yer edinmektedir. Çevresel Etki Değerlendirmesi; yapılması planlanan projelerin çevre üzerinde ki olumlu ve olumsuz yönde sonuçlarının belirlenmesi, olumsuz yönde çıkan sonuçların önlenmesi ve ya asgari ölçüye düşürülmesi için alınacak tedbirler, yapılan çevresel projelerin uygulanması ve kontrolünün izlenmesi için sürdürülecek çalışmaların bütünüdür. Türkiye’de ilk defa Çevre Kanunu’nun 10. maddesi gereğince, bir eylem gerçekleşmeden önce doğabilecek olumsuz etkilerin belirlenmesi ve sonrasında gerekli önlemlerin alınması yasal bir zemine oturtulmuştur (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2022). Ayrıca ÇED, bir projenin başlangıcından bitimine kadar ki geçen süreçte, çevre faaliyetlerinin denetlenmesi ve koordine edilmesini sağlayan önemli bir yönetmeliktir (Fanusçu ve Coşkun, 1995, s.128).

Çevre hukukunda görüldüğü üzere kilit durumda olan ÇED önleyici, bütünleştirici, katılım sağlayan ve öngörücü bir yönetim aracıdır (Güneş, 2010, s.34-35). Bu anlamda ÇED, gerçekleştirilmesi planlanan projelerin kontrolünün sağlanarak çevrenin korunmasına yardımcı olduğu gibi, oluşabilecek çevre felaketlerinin de önüne geçmektedir.

Ülkemizde ÇED yönetmeliği dışında çevrenin korunması amacıyla oluşturulan yönetmelikler de mevcuttur. Bunlar; Atık Yönetimi Yönetmeliği, Sıfır Atık Yönetmeliği, Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği, Hava Kalitesi Değerlendirme Yönetimi Yönetmeliği ve Sera Gazı Emisyonlarının Takibi gibi yönetmeliklerdir.

1.5.3. Vergi politikaları

Günümüzde çevrenin korunmasında ve geliştirilmesinde en önemli yetki araçlarından bir tanesi de ekonomik yaptırımlardır. Çevresel sorunların çözümünde ekonomik araçların kullanılmasının en büyük etkisi, ödüllendirici ve caydırıcı bir özellik taşımasıdır. Genel olarak günümüzde yasak ve emirlerin yerine, tüketici ve üreticilerin kendiliğinden çevreyi koruma isteğinin oluşturulması gerekliliği daha başarılı bir yöntem olarak görülmektedir

(Değirmendereli, 200, s.6). Bu yöntemin amacı, çevreci vergilerin caydırıcı özelliklerinin geri planda tutularak, ödüllendirici tarafının öne çıkarılması ile çevre bilinci konusunda üretici ve tüketicilerin daha fazla teşvik edilmesidir. Bu anlamda çevreci vergiler, daha yaşanabilir ve temiz bir dünyaya, refah artışına, kaynak israfını önlemeye ve kalkınmaya yönelik olduğu için toplumsal anlamda etkili ve daha çabuk kabul gören vergi türleridir (Bağdigen ve Demir, 2010, s.155).

Çevreci vergilerin genel amacı, zararlı maddelerin kullanımını ve zararlı faaliyetlerin sıklığını azaltmak ya da yavaşlatmaktır (Bk. Akar, 2012, s.211-246). Ülkemizde çevreye karşı yapılan zararlı eylemlerin sonucunda, zarar vericilere yönelik maddi cezalar yüklenmektedir. Zarar vericilerin eylemlerinin oluşmasını önceden engellemek ve eylemlerini azaltmak için, verilen zararın bedeli olan maddi değer sorumlu olan kişilere kesilmektedir. Bu nedenle çevre vergilerinde uygulanan "kirleten öder" ilkesidir. Bunun amacı tüketici ve üreticilerin ekonomik nedenlerle çevreye verdikleri zararı azaltmaları ve bu konuyu göz ardı etmemeleri amaçlanmaktadır (Gündüz ve Agun, 2013, s.57).

Çevre ve Temizlik Vergisi, ülkemizde çevrenin korunmasında fayda sağlayan ve çevre faaliyetlerine yönelik yürürlükte olan önemli bir çevre vergisidir. Çevre Temizlik Vergisi dışında çevrenin korunmasında fayda sağlayan vergiler de bulunmaktadır. Bu vergilerden bazıları; Motorlu Taşıtlar Vergisi, Özel Tüketim Vergisi, Katı Atık Vergisi, Yol Geçiş Ücreti Vergileri, harçlar ve çeşitli teşvikler olarak ifade edilebilir (Ağacan, 2014, s.64-65).

1.5.4. Çevre planlamasında kamu kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarının yeri

Türkiye 'de kamuya ait bazı çevreci kuruluşlar çevre kirliliğinin önlenmesi, çevrenin korunması ve gereken tedbirlerin alınması amacıyla çalışmalar yapmaktadır. Bu kamu kuruluşları çevrenin korunması ve çevre yönetimi ile ilgili faaliyetlerin sonucunda olumlu ya da olumsuz birinci dereceden sorumlu olmaktadır.

Ülkemizde T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, çevre faaliyetlerini uygulamak, denetlemek ve idare etmekle görevli en yetkili kuruluştur. T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı dışında Tarım ve Orman Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı gibi kamu kurumları da çevre ile ilgili konulardan sorumludur. Ayrıca bu kamu kurumlarına bağlı olarak İl Özel İdareler, İl Sağlık Müdürlükleri ve Belediyeler gibi çeşitli kuruluşlar da çevre yönetimi konusunda ortak sorumluluk çerçevesinde hareket eder.

Çevrenin korunması konusunda sadece yasalar ve çevre politikaları yeterli olmamaktadır. Bu nedenle çevre bilincinin gelişmesi ve topluma kazandırılması amacıyla faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına da önemli görevler düşmektedir. Bu amaçla Türkiye'de kurulan ve çevre ile ilgili çalışma ve faaliyetlerde bulunan sivil toplum kuruluşlarından bazıları aşağıda belirtilmiştir (Karataş, 2014, s.860-865).

- Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA)
- Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL)
- Türkiye Çevre Vakfı (TÇV)
- Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı (FEE)
- Tüketici ve Çevre Eğitim Vakfı (TÜKÇEV)
- Deniz Temiz Derneği (TURMEPA)
- Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜRÇEV)
- Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı (ÇEVKOR)
- Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı (ÇEVKO)
- Çevre Kuruluşları Dayanışma Vakfı (ÇEKÜD)
- Yeşil Adımlar Çevre Eğitim Derneği (YAÇED)

1.5.5. Çevre yönetim sistemleri ve standartları

Türkiye’de çevre korumasına yönelik politikalar; standart belirleme, sınırlama, yasaklama, teşvik, denetim ve para cezaları gibi temel çevre yönetim araçları oluşturmaktadır. Bu çevre yönetim araçlarının temelini belirli standartlar oluşturur. Bu standartlardan en önemlileri ise Su Kirliliği, Hava Kalitesinin Korunması, Gürültü Kontrolü, Tıbbi Atıkların Kontrolü, Katı Atıkların Kontrolü, Zararlı Kimyasal Madde ve Ürünlerin Kontrolü, Gemi ve Deniz Araçlarına Verilecek Cezalarda Suçun Tespiti ile Cezaların Kesilmesinin Usulleridir (Tanrıvermiş, 1997, s.319). Devlet tarafından çevre sorunlarını kontrol altına almak ve çevre sorunlarını önlemek amacıyla yapılan standart belirleme, önemli bir çevre politika aracıdır.

Çevre yönetimi, doğal çevrenin işleyişi ile insanoğlunun yaşam tarzı arasındaki etkileşiminin bütününe kapsamaktadır. Çevre yönetim sistemleri, çevre ile ilgili sürekli etkileşim içerisinde olan işletmeler için önem taşımaktadır. İşletmeler performanslarını arttırabilmeleri, toplum içerisindeki imajlarını ve güvenilirliklerini korumalarını için yeşil işletmecilik stratejileri çerçevesinde çevre yönetim sistemlerine ihtiyaç duymaktadır. Bu çevre yönetim sistemleri arasında ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Standartı, Eko Yönetim ve Denetim Sistemi (EMES) ve BS 7750 Çevre Yönetim Sistemi Standartı önemli yer tutmaktadır.

Günümüzde en fazla kabul gören standartlar arasında, Uluslararası Standartlar Organizasyonu (ISO) tarafından düzenlenerek 1996 yılında yayınlanan ISO 14001 Standartı’dır. ISO 14001, ISO 14000 Serisi tarafından sertifika verilen ve desteklenen tek standarttır (Nemli, 2001, s.215). Ayrıca tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de özellikle tekstil sektöründe büyük ilgi gören OEKO-TEX Standart 100 Çevre Yönetim Sistemi; imalat ve ihracat yapan, ekonomimizde önemli bir paya sahip olan tekstil işletmeleri için önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu sertifikaya sahip tekstil işletmelerinin ihracat ve ithalat payı artmakta, uluslararası ticari

engelleri ortadan kaldırmakta ve insan sağlığına uygun üretimi sağlayarak çevreye önemli katkılar sağlamaktadır.

1.5.5.1. ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi

Artan dünya nüfusu, doğal çevrenin tahribatı, gürültü, teknolojinin hızlı gelişimi ve ilerlemesi, bilgi eksikliği, hatalı uygulamalar, yaşam alanlarında ki daralmalar gibi nedenlerden oluşan çevre kirliliği; son yıllarda insan yaşamını ve kalitesini tehdit eden en büyük sorunlardan biri haline gelmiştir.

Önceleri kirlenme olarak tanımlanan ve yerel özellikler taşıyan çevre sorunları, zamanla büyüyerek yerel düzeyde bir sorun olmaktan çıkıp tüm dünyanın etkilendiği ortak bir sorun haline gelmiştir. Bu süreçte insanlığın çevreye verdiği zararı en aza indirmek için, çevreye yönelik ulusal ve uluslararası yasal mevzuatlar ve çevre standartları uygulamaya başlanmıştır. Bunlardan en önemlisi çevrenin korunmasına yönelik olarak hazırlanan ve Uluslararası Standartlar Organizasyonu (ISO) tarafından yayımlanan ISO 14000 Çevre Yönetim Sistemi serisidir. ISO 14000 Çevre Yönetim Sistemi serisi, 1996 yılında işletmelerin çevre yönetim programlarının tüm dünyada gerekli standartlara uyumunu sağlamak amacıyla oluşturulmuştur.

ISO 14000 Çevre Yönetim Sistemi serisi standartları özünde, havaya, suya, toprağa verilen zararların minimum düzeye indirilmesini ve doğal kaynak kullanımının azaltılmasını amaçlayan standartların bütünüdür. ISO 14000, çevre performansının iyileştirilmesi ve izlenmesi temeline dayanmakta, ilgili kanunlar ve mevzuat tarafından tanımlanan şartlara da uymayı zorunlu kılmaktadır. Bu standartlar işletmeler için de büyük faydalar sağlamaktadır. Özellikle işletmelerin çevre ile ilgili planladıkları yönetim stratejilerine ışık tutmaktadır. İşletmelerin yapılacaklarını önceden tanımlaması, çevreye duyarlı pazarlara girebilme fırsatı yarattığı gibi, kaynak ve enerji tüketiminin azaltılarak maliyetlerinin düşürülmesine de fayda sağlamaktadır. Ayrıca ISO 14000 serisi çevre kalitesini arttırdığı gibi, işletmelerin küreselleşen pazarda yeşil rekabet ve kalite avantajı sağlamasına yardımcı olmaktadır (Karaer ve Pusat, 2002, s.13; Emgin ve Türk, 2004, s.5).

ISO 14001 Standartı ise ISO 14000 serisi içerisinde belgelendirilmesi yapılan bir standarttır. ISO 14001, ürünün hammaddesinden itibaren başlayan ve müşteriye sunulmasına kadar ki süreçte, çevresel faktörlerin belirlenmesi ve bu faktörler üzerinden gereken önlemler alınarak çevreye verilecek zararın minimuma indirilmesi için işletmelere rehberlik yapan bir standarttır. Ayrıca ISO 14001 Standartı, işletmelerin çevreye verdikleri veya oluşabilecek zararların sistematik olarak azaltılması ve bu zararların mümkünse ortadan kaldırılması için geliştirilen yönetim sistemidir. ISO 14000 Çevre Yönetimi Serisi içerisinde yer alan diğer standartlar ise (Emhan, 2007, s.253; Akatay ve Aslan, 2008. S.320):

- ISO 14001 Çevre Yönetimi / Çevre Yönetim Şartları ve Kullanım Kılavuzu

- ISO 14004 Çevre Yönetimi / Çevre Yönetim Prensipleri, Sistemler ve Destekleyici Tekniklere Dair Genel Kılavuz
- ISO 14020 Çevre Yönetimi / Çevre Etiketleri ve Beyanlar – Çevre Yönetimi Genel Prensipleri
- ISO 14031 Çevre Yönetimi / Çevre Yönetimi ve Performans Değerlendirmesi – Kılavuz
- ISO 14040 Çevre Yönetimi / Çevre Yönetimi Hayat Boyu Değerlendirme – İlkeler ve Çerçeve

1.5.5.2. OEKO-TEX Standart 100 Sertifikası

İnsan nüfusu ve tüketim artarken aynı zamanda çevre kirliliği, hizmet ihtiyaçları ve kaynak kullanımı da giderek artmaktadır. Bu durum tüm sektörlerde olduğu gibi tekstil sektöründe de önemli bir sorundur. Tekstil sektörü üretim gücü ve yarattığı istihdam ile tüm dünyada ekonominin lokomotifi olan bir sanayi sektörüdür. Özellikle çeşitli kimyasalların kullanıldığı tekstil sektörü, farklı türden zararlı atıkların oluştuğu ve fazla su tüketiminin gerçekleştiği bir sanayi dalıdır. Bu özelliklerinden dolayı tekstil sektöründe insan sağlığı ve çevre kirliliği konusunda yeni uyum politikaları ve standartları oluşturulmaya çalışılmaktadır. Zamanla gelişen bu stratejiler insan sağlığına önem veren ve çevre dostu “Ekolojik Tekstil” kavramını ortaya çıkarmıştır. Ekolojik tekstil veya diğer ifade ile Eko Tekstil, ürünün ilk üretim aşamasından itibaren son halini alıncaya kadar ki süreçlerde çevre ve insan sağlığı gözetilerek üretilmesi, kullanıldıktan sonra ise geri dönüşebilir ürünler olarak tanımlanır (İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri, 2005, s.1).

Çevre bilincinin tüketicilerde artması ile birlikte tekstil sektörü üreticileri, ürünlerinin pazarlanmasında çevreci etiketleri hatırlatan “çevre dostu, zehirsiz, zehirli madde bulundurmeyen” vb. terimleri kullanarak pazarda avantaj sağlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda tekstil sektöründe en fazla kabul gören standart, OEKO-TEX Standart 100 Çevre Yönetim Sistemi’dir (İşbilen, 2003, s.156).

Uluslararası ve bağımsız bir sertifika olan OEKO-TEX Standart 100, çevre dostu ve insan sağlığına uygun ürünlerin ihracat ve ithalat için belirlenen standartların kabul edildiği bir çevre yönetim sistemi olup, uluslararası ticari engelleri de ortadan kaldırmaktadır. OEKO-TEX Standart 100, tekstil ürünlerinin hammadde, ara ve son ürün aşamalarını kapsayan bir sertifikasyon sistemidir. Bu sistem “ÖKO-TEX 100” veya “EKO-TEX 100” standardı olarak da adlandırılmaktadır. Bir tekstil işletmesinin OEKO-TEX Standart 100 sertifikası alabilmesi için, kullanımı yasaklanmış veya kısıtlanmış olan zararlı ve kimyasal maddeleri kullanmaması gerekmektedir. Özellikle insan sağlığını korumak amacıyla üretilen kumaşların pH değeri, belirlenen standartlara tabi tutulmaktadır. Ayrıca tekstil üretiminde ve sonrasında kullanılan boyarmaddeler, hammaddeler, kimyasallar ve baskı maddeleri standartlara uygun değilse tamamen yasaklanmakta veya kısıtlanmaktadır. Çeşitli analizler ve kontroller ise Hohenstein

Araştırma Enstitüsü ve buna bağlı enstitülerce yapılmaktadır. Enstitü 1 yıl geçerli olmak kaydıyla etiket kullanım hakkı vermektedir (Kurtoğlu ve Şenol, 2004, s.26; Örün, 2015, s.45).

Günümüzde bazı tekstil işletmeleri, OEKO-TEX Standart 100 Çevre Yönetim Sistemine ek olarak, OEKO-TEX Standart 1000 Çevre Yönetim Sistemine göre de sertifikalandırma yapılmaktadır. OEKO-TEX Standart 1000 ile ürünlerin üretim yerleri de etiketlenerek çevre dostu üretim için bir akreditasyon sistemi sağlanmaktadır. Ayrıca OEKO-TEX Standart 1000, üretim sürecinden itibaren çevrenin korunması hususuna dikkat etmekte ve işletmelerde çocuk işçilerin çalıştırılmadığını garanti etmektedir (Özdoğan, Korkmaz ve Seventekin, 2007, s.149).

1.5.5.3. Diğer Çevre Yönetim Sistemleri

Çevrenin korunması amacıyla uzun yıllar yapılan çalışmalarda farklı çevre yönetim sistemleri kullanılmıştır. Bunlardan bir kısmı günümüzde eskiye oranla işlevselliğini yitirmiş olsa da bölgesel veya bazı ülkeler açısından kullanılmaya devam etmektedir. Fakat genel anlamda çevre yönetim sistemlerinin genel ortak özellikleri çevreyi korumak ve çevresel duyarlılık amacıyla oluşturulmalarıdır.

ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi serisi standartlarının öncesinde bazı çevre yönetim sistemleri kullanılmıştır. Bunlardan BS 7750 Çevre Yönetim Sistemi Standartı, British Standart Institue (BSI) adıyla 1995 yılında oluşturulmuştur. ISO 14001 Standartı daha geniş ve daha esnek bir yapıya sahip olmasına karşın, BS 7750 kullanan ülkeye özel ve esnek olmayan bir standart türüdür. Ayrıca AB tarafından Eko - Yönetim ve Denetim Sistemi (EMAS) oluşturularak uygulamaya konulmuştur. İşletme ve kuruluşların çevre performanslarını arttırmayı amaçlayan EMAS, gönüllülük esasına dayanmaktadır. EMAS, BS 7750 ve ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemleri temelinde benzer özellikler bulunmaktadır. Çevre yönetim stratejisinin oluşturulması ölçme, planlama, denetim ve değerlendirme gibi faktörler her üç standartta da yer almaktadır (Ertuğrul ve Şavlı, 2013, s.225).

2. BÖLÜM

İŞLETMELERDE ÇEVRESEL BİR YÖNETİM ANLAYIŞI: YEŞİL (ÇEVRECİ) YÖNETİM VE YEŞİL İŞLETMECİLİK

2.1. Çevresel Sürdürülebilirlik Kapsamında Yeşil Yönetim ve Yeşil İşletmecilik

Günümüzde çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin, çevre sorunlarına karşı bilinçli ve duyarlı olmadan varlıklarını devam ettirmelerinin neredeyse mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Bu yaklaşımın oluşması ile birlikte işletmeler, her türlü faaliyetlerinde çevre sorununu iş stratejilerine yansıtmak ve uzun vadede ki planlarına alarak uygulamak zorundadırlar (Atay ve Dilek, 2013, s.204). Özellikle son yıllarda tüketicilerin çevresel boyutlar üzerine artan duyarlılığı sonucunda yapılan çevre programları ve küresel çevre toplantıları, işletmelerin yeşil işletmecilik anlayışını benimsemesini zorunlu kılmıştır. Bu anlayış işletmelere tüm pazarda rekabet avantajı ve üstünlüğü sağlamaktadır. Öte yandan yeşil işletmeciliği benimseyen işletmeler, çevreye olan duyarlılığı ile tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılayarak çevrenin korunmasını sağlamaktadır. İşletmelerin bu yaklaşımla birlikte en büyük avantajlarından bir tanesi de üretimdeki maliyetlerini minimize ederek satış karlılığında ve tüketim talebindeki artışı sağlamasıdır. Bu nedenle yeşil işletmeler, rekabet üstünlüğü sağlamak ve sosyal sorumluluk anlayışını benimseyen çevre dostu tüketicileri memnun etmek amacıyla çeşitli çevreci işletmecilik stratejilerine yönelmiştir.

Sürdürülebilirlik, doğal kaynakları ve doğal çevreyi gelecek nesillerin kullanma hakkını gözeterek saklı tutma ve tüketme ilkesine dayanmaktadır. Ayrıca sürdürülebilirlik, doğal kaynakların günümüz neslinin kendi arasında ve yeni nesiller arasında adil bir şekilde dağılımını da ifade eder. İleriye dönük olarak sürekliliklerini sağlamak isteyen her işletme sürdürülebilirlik ilkesini stratejilerinin bir parçası olarak görmelidirler (Altuntuğ, 2019, s.295-296).

Çevresel sürdürülebilirlik ülkelerin ekonomilerine, kültür yapılarına ve eğitim düzeylerine göre farklılıklar göstermektedir. Gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler arasında çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasında çeşitli farklılıklar görülmektedir. Kullanılan teknoloji, üretim biçimleri, kaynak tüketimi ve üretim atıklarının kontrolü gibi etkenler her ülkenin ekonomik yapısına göre değişiklik gösterebilmektedir. Ekonomik gelişmişliğin seviyesine bağlı olarak çevre türleri ve çevre kirliliği sebepleri de her ülkede farklılıklar göstermektedir.

Temiz ve daha yeşil bir dünyada yaşamak çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması ile mümkün olmaktadır. İşletmelerin çevreye ve topluma karşı taşıdığı sosyal sorumluluk bilincinin oluşması, işletmelerin ileriye dönük faaliyetlerini ve planlarını çevreye duyarlı bir şekilde yeniden gözden geçirilmesini sağlamaktadır. Bu sürecin sonucunda işletmelerin yeni yönetim

sistemi olan yeşil işletmecilik faaliyetlerini benimseyerek geleneksel yönetim faaliyetlerini bırakmalarını zorunlu kılmaktadır. “Yeşil Yönetim” ve “Yeşil İşletmecilik” kavramları, birbirinden farklı anlamlar gibi görünse de araştırmacılar tarafından birbirlerinin yerine de kullanılabilen kavramlardır (Şenocak, 2017, s.34.). Yeşil yönetim işletmenin yönetim sürecinde çevre ile olan faaliyetlerini düzenleyen ve emredici esasları içeren bir uzmanlık alanıdır. Yeşil işletmecilik ise işletmenin kurulmasından itibaren geçen tüm süreçleri kapsayan ve işletmenin bütününe esas alan bir kavramdır.

Çevresel sürdürülebilirlik anlayışının son yıllarda daha fazla önem kazanması ile işletmelerin içinde yer aldığı çevre ve topluma karşı sosyal sorumluluk taşımasını ve sürdürülebilir kalkınmanın oluşmasında aktif rol almasını gerekli kılmaktadır. İşletmelerin bu sosyal sorumluluk anlayışını benimseyerek hareket etmeleri, çevre bilincinin gelişmesinde aktif bir rol oynadığı gibi çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasına da önemli katkılarda bulunmaktadır.

2.2. Yeşil (Çevreci) Yönetim

Yönetim, çeşitli bilim dallarının araştırma alanlarına göre zengin bir literatüre sahip olan evrensel bir kavramdır. Sosyologlara göre yönetim bir sınıf ve saygınlık sistemidir. Ekonomistlere göre ise; işgücü, sermaye ve toprak ile birlikte işleyen üretim fonksiyonlarından biridir. Yönetim bilimciler de bu kavramı yöneten ve yönetilenlerden oluşan bir otorite sistemi olarak tanımlamıştır. Bu nedenle yönetim kavramı tek başına kullanılmamakla birlikte finans yönetimi, işletme yönetimi, süreç yönetimi ve bilgi yönetimi gibi tamlamalar ile birlikte kullanılmaktadır (Kuluçlu, 2006, s.4).

İşletmelerin çevre ile ilgili faaliyetlerini tanımlamak için kullanılan yeşil yönetim veya çevreci yönetim kavramı, yeşil işletmecilik kavramı ile eş anlamlı tutularak bazı araştırmalarda yer bulmuştur. Kavramsal olarak “Yeşil Yönetim” ve “Yeşil İşletmecilik” her ne kadar yakın anlamlara sahip olsalar da aralarında uygulama ve içerik bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Yeşil yönetim, işletmelerin üst düzey yöneticileri tarafından uygulanması gereken özel bir uzmanlık alanını kapsamaktadır. Yeşil işletmecilikte ise, işletmenin hiyerarşiye bağlı tüm basamaklarını kapsayan bir etkinlik alanını kapsamaktadır. Yeşil yönetim anlayışı sayesinde yeşil işletmecilik faaliyetlerinin planlanması, uygulanması ve denetlenmesi gerçekleşmektedir. Yeşil yönetim çevre ile uyumlu, çevreyi koruma anlayışına sahip, tüketicilerin çevresel beklentilerini ve ekonomik çıkarlarını düşünen işletmelerin faaliyetlerini yürütme anlayışı ile oluşmuştur.

Çevresel koşulların etkisiyle hızlı bozulmalar ve dünya düzeninin değişmesi hususunda duyulan endişeler, işletme yöneticilerinin işletme faaliyetleri ile ilgili kararlar alırken çevreyi önemli bir etken olarak değerlendirmeleri ve çevreye bakış açılarını değiştirmeleri gerekmektedir. Tüketicilerin talepleri de çevrenin korunmasında işletmeleri çevreye karşı daha da duyarlı olmaya yönlendirmektedir. Bu doğrultuda atıkların azaltılması, kaynakların

verimli kullanımı, çevre dostu tasarım, ambalajlama ve geri dönüşüm gibi yapılanmalar daha ön plana çıkmaktadır (Nemli, 2001, s.212).

İşletmelerde çevre unsurunun yerleşmesi ve yeşil yönetim sisteminin bu yapıya dâhil edilmesi, öncelikle üst yönetimin çevre konusunda daha bilinçli olmasına bağlıdır. İşletmeler tarafından uygulanan yeşil yönetim sistemi tüm yönetsel işlevlerde ve alınacak kararlarda, çevrenin öncelikli olmasını sağlamaktadır. Bu nedenle işletme yöneticileri, çevreye karşı daha duyarlı bir yönetim anlayışı geliştirmek adına değişimlerin ve gelişmelerin gerisinde kalmamak durumundadır (Özkaya, 2010, s.249-250). Ülkemizde ve dünya genelinde yaşanan değişimler, artan çevre bilinci ile birlikte işletmelerin geleneksel yönetim modellerinden ziyade çevresel yönetim modellerini benimsemesine neden olmuştur. Aşağıda belirtilen Tablo 2.1. 'de yeşil yönetim ile geleneksel yönetim arasındaki farklar belirtilmiştir (Shrivastava, 1995, s.130).

Tablo 2.1. Yeşil yönetim ve geleneksel yönetim arasındaki farklar

KAPSAMI	YEŞİL YÖNETİM	GELENEKSEL YÖNETİM
Amaç	Kaliteli yaşam Sürdürülebilir kalkınma Paydaşların refahı	Paydaşlara sağlanan getiri Ekonomik büyüme ve kâr
Üretim	Çevre tasarımlı ürünler Çevre dostu ürünler	Gereksiz atık yaratan paketleme Fiyat için tasarlanmış ürünler
Organizasyon	Esnetilebilen hiyerarşi Demokratik ve katılımcı yapı	Merkezi otorite Yukardan aşağıya karar verme Hiyerarşik yapı
Çevre Duyarlılığı	Çevreyle uyum içerisinde olmak Kaynakların etkin ve verimli Kullanılması	Kirlilik ve ürün atıklarının atık olarak değerlendirilmesi Çevreye kaynak olarak Yaklaşılması
İşletme Fonksiyonları	Pazarlama, tüketici eğitime yönelik yapılır Muhasebe, çevreyle ilgili faaliyetler üzerine yoğunlaşır. Finansman, uzun dönemli sürdürülebilir büyümeyi	Pazarlama, tüketimi arttırmaya yöneliktir Muhasebe, maliyetler üzerinde yoğunlaşır Finansman kısa dönemde kârı amaçlar

2.2.1. Yeşil yönetim ve işletmeler arasındaki ilişki

Yeşil yönetim ifadesi, işletmelerin çevreye duyarlı işletmecilik faaliyetleri ile iklim ve çevreye yansıyan olumsuz faktörleri maksimum seviyeye indirmeyi hedefleyen çalışmalarda bulunmalarınıdır. Yeşil yönetim anlayışı, sürdürülebilir kalkınma anlayışı ile birlikte ortaya çıkmıştır. Bu anlayış sürdürülebilir kalkınma, ekonomik kalkınma ve çevrenin korunması kavramlarının birlikte ve uzun vadede düşünülmesi esasına dayanmaktadır (Karabulut, 2003, s.44).

Yeşil yönetim anlayışı başta işletmeler olmak üzere ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Ayrıca doğada bulunan canlı ve cansız varlıkların da var olabileceği yeteneklerini de korumaktadır. Aslında yeşil yönetim anlayışı, sadece bir çevre yönetim modeli olmaktan çok, dünyanın geleceğini ve varlığını yakından etkileyen bir süreçtir.

2.2.2. Yeşil yönetimin işlevleri

Yeşil yönetim işlevleri, işletmelerin yeşil yönetim metodolojisini de oluşturan faaliyetlerin yöntemlerini ve türünü belirlemektir. İşletmeler yeşil yönetim faaliyetlerini başarılı ve etkin bir biçimde yerine getirebilmeleri için bu faaliyetlerin esas işlevlerine bağlı kalmaları ile gerçekleşmektedir.

İşletmelerin yeşil yönetim faaliyetleri arasında bulunan üç temel işlevi yerine getirmeleri gerekmektedir. Bu temel işlevler koruma, onarma ve geliştirmektir. Koruma işlevi önleyici niteliktedir. Amacı ise çevrenin ve canlıların yaşamlarının zarar görmesini önlemektir. Onarma işlevi, çevre bozulmalarının eski haline getirilmesi ve çevre sorunlarının ortadan kaldırılmasına yöneliktir. Geliştirme işlevi ise zarar gören ve dengesini yitiren çevrenin eski durumuna kavuşturulmasını, onarılmasını ve korunmasını sağlamaktadır (Baykal, 2010, s.476-492).

2.2.3. Yeşil yönetimin ilkeleri

İşletmeler, yeşil yönetim faaliyetlerini yerine getirirken uyguladıkları politika ve stratejilerini çevreye duyarlı bir şekilde yapılandırmalıdır. BU yapılandırmaları işletmelerin verimliliği ve başarısı açısından son derece önemlidir. İşletmelerin yeşil yönetim faaliyetlerini yerine getirebilmeleri için gereken bazı ilkeler vardır. Callenbach, bu ilkeler ile ilgili aşağıdaki tavsiyeleri belirtmektedir (Callenbach, 1993, s.85-86).

- Çevresel faaliyetleri değerlendirmek ve faaliyetlere yönelik kontrollerde bulunarak; yetkilileri, çalışanları, idare heyetini, hissedarları ve toplumu bu konularla ilgili olarak düzenli bilgilendirmeler yapılmalıdır.
- Çevrenin korunması ve çevre bilincini geliştiren kamu politikaları, ilkesel olarak özel sektör, uluslararası programlar, hükümetler ve eğitim çalışmalarının gelişmesine katkıda bulunmalıdır.

- İşletmeler çevre ile ilgili programlarının faydalarını ve maliyetlerini gösteren bilançolar hazırlamalıdır.
- Çevresel konularla ilgili sendikalarla işbirliği yapılmalıdır.
- Enerji, atıklar ve su kullanım miktarı asgariye indirilerek yasalara uygun olarak yönetilmelidir.

İşletmelerin bu ilkelere uygun davranması yeşil yönetim faaliyetlerinin daha etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamaktadır.

2.2.4. Yeşil yönetimin amaçları

Yeşil yönetim anlayışı ile yönetilen işletmeler faaliyetlerini gerçekleştirirken, geleceğe yönelik plan ve stratejilerinde belirli amaçlara sahiptir. Bu amaçların temeli işletmenin çevre ile uyumunu, sürdürülebilir kalkınma ile birlikte işletmenin devamlılığını ve gelişimini sağlamaktadır. Bu amaçların bazıları şu şekilde sıralanmaktadır (Ertuğrul ve Şavlı, 2013, s.225).

- Çevre kirliliğini önlemek ve çevresel nitelikleri geliştirmek,
- Çevre etkilerinin yönetsel karar alma süreçlerinde, temel etken olmasını sağlamak,
- Doğal kaynakların israfını önlemek,
- Çevre planlaması ve çevre konusunda çalışan kurumlar arasında eşgüdüm öncelik vermek,
- Çevresel karar alma süreçlerinin çevre veri sistemlerine dayalı olmasını sağlamak,
- ÇED sisteminin çevre yönetiminde etkin olmasını sağlamak,
- Yapılması planlanan alt yapı projelerinin çevresel faktörlere uyumlu olmasını sağlamak,

İşletmeler bu amaçların oluşması için faaliyetlerini, beklentilerini ve davranışlarını bu yönde değiştirmelidir. Ayrıca işletmelerde yeşil yönetim anlayışının başarılı olması için bu amaçlar doğrultusunda hareket edilmesi gerekmektedir.

2.2.5. Yeşil yönetimin faydaları

Yeşil yönetim anlayışı ile kurulan ve yönetilen işletmeler, hem çevreye hem de işletmenin kendisine bir takım faydalar sağlamaktadır. Yeşil yönetim ilkeleri ve amaçları doğrultusunda faaliyet gösteren işletmeler, yürütmekte oldukları faaliyetlerin sonucunda olumlu ve faydalı geri dönüşler sağlamaktadır. Uzun ve kısa vadeli faydalar şeklinde gerçekleşen bu geri dönüşlerin sonucunda, gerçek faydaların uzun vadede kazanıldığı görülmektedir. Kâr payındaki artışlar, maliyetlerdeki düşüşler, güçlü kurumsal imaj, rakipler karşısında kazanılan rekabet avantajı, müşteri memnuniyeti gibi kazanımlar işletmelerin varlığının ve gelişiminin de sürekliliğini sağlamaktadır. Bunların yanı sıra yeşil yönetim anlayışının gerçek kazanımı ise, yeşil yönetim ile birlikte çevrenin korunması ve dünya genelinde yaşam kalitesinin yükseltilmesidir. Yeşil yönetim anlayışı ile faaliyet gösteren işletmelerin kazanımları şu şekildedir (Stringer, 2009, s.97; Ertuğrul ve Şavlı, 2013, s.226).

- Çevre yasalarının uygulanması sağlanarak, çevre kirliliğinin engellenmesi ve atıkların azaltılması sağlanmaktadır,
- Çevresel faaliyetlere işlevsellik kazandırılması, işbirliği fırsatları yaratılması,
- Ana kaynakların tüketiminin azaltılması, bu kaynakların verimli ve etkin kullanılmasının sağlanması,
- Üretkenlik arttıkça, esneklik azami düzeye çıkarılmaktadır,
- İşletmenin gelecekte yaşanabilecek çevre sorumluluklarına karşı kılavuz olacak temel prensipler oluşturulmaktadır,
- Gayrimenkul kullanımı en uygun hale getirilmektedir,
- Teknoloji ile desteklenerek bilgi paylaşımı ve yayılımı arttırılmaktadır,
- İnovasyonun gelişmesi ve hızlanması sağlanmaktadır,
- Üst düzey yetenekler tespit edilerek korunmaya alınmaktadır,
- İşletme çalışmalarının çevresel faaliyetlerinde yetki, sorumluluk ve görevlerinin yazılı hale getirilmesi,
- Değişen rekabet ortamına hızla uyum sağlanarak pazar payı, işletme itibarı ve rekabet gücü yükseltilmektedir,
- Olumsuz çevresel etki asgariye indirilerek genel bir memnuniyet sağlanmaktadır.

2.3. İşletmelerin Yeşil Yönetim Politikaları

Sanayi devrimi ile birlikte oluşan gelişmeler, izlenen sanayileşme politikaları ve kamuoyunda oluşan çevre farkındalığı işletmelerin stratejilerinde de değişimlere yol açmıştır. Bu değişimler daha çok işletmelerin nitelik olarak stratejilerinde meydana gelmiştir (Low, 1992, s.1).

İşletmelerin modern çevreye daha duyarlı bir yönetim anlayışını benimseyerek ilerleyebilmeleri için yeşil yönetim modellerine, yeşil yönetim stratejilerine ve yeşil yönetim politikalarına sahip olması gerekmektedir. Kirliliği azaltmak, daha kaliteli bir yaşam sağlayabilmek, çevre ile uyum içerisinde olmak ve kaynakları verimli kullanabilmek işletmelerin benimsedikleri stratejilere ve çevreye karşı olan tutumlarına paralellik göstermektedir.

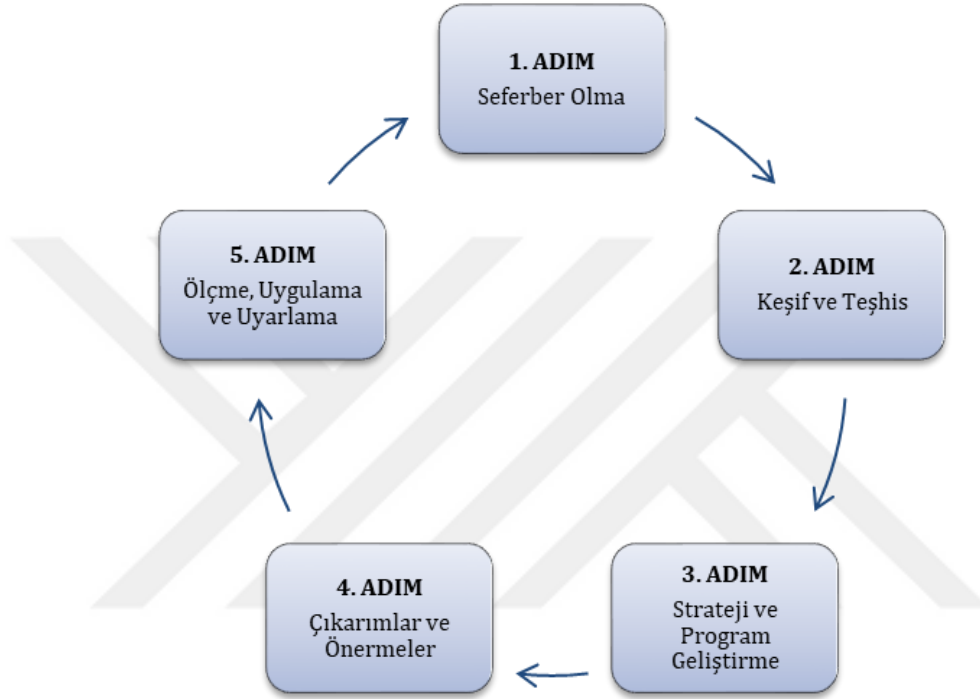
2.3.1. Yeşil yönetim stratejilerinin oluşturulması

Çevreye duyarlı işletmelerin, yeşil yönetim faaliyetlerinde başarılı olabilmeleri için uygulayacakları en önemli yöntem, faaliyetlerine başlamadan önce sürdürülebilir yeşil yönetim stratejilerini oluşturabilmeleridir. Hedef ve amaçlar belirlenerek, izlenecek yolun ve yöntemlerin öncesinde ortaya konulması, işletmelerin yeşil yönetim faaliyetlerinin başarı oranını arttırmaktadır. Gelecekte oluşabilecek yönetim hatalarının önüne geçebilmek için, işletmelerin var olan kabiliyet ve yeterlilikleri ölçüsünde yeşil yönetim stratejileri hazırlanır.

İşletmeler yeşil yönetim stratejilerine uygun bir şekilde faaliyetlerini yürütmelidir. Eğer bir kalkınma süreci doğal çevreyi tehlikeye atmıyorsa, canlı ve cansız varlıklar için tehlike teşkil

etmiyorsa bu sürecin sürdürülebilir bir kalkınma olduğunu göstermektedir (DÇKK, 1989, s.465).

Yeşil yönetim stratejileri oluşturulurken beş adımlı bir süreç uygulanmaktadır. Yöneticiler bu sürecin her basamağında yeşil yönetim stratejisinin denetimini ve kontrolünü sağlamalıdır (Bk., Stringer, 2009, s.81-97).

Şekil 2.1. Yeşil yönetim stratejilerinin oluşum süreci (Stringer,2009, s.81)

1. *Adım - Seferber Olma:* Yöneticilerin ve çalışanların uyumlu bir şekilde çalışmasını sağlamak, strateji ekibi, vizyon ve proje bildirgesi oluşturmak.
2. *Adım - Teşhis ve Keşif:* Kullanılacak olan metotların önceden belirlenmesi, İşletmenin faaliyet alanı tespit edilmesi, işletmenin var olan durumunun ölçülerek risk haritalarının çıkarılması.
3. *Adım - Strateji ve Program Geliştirme:* İşletmelerin çevreye duyarlı stratejilerinin, alternatifler arasından seçilerek uygulanması.
4. *Adım - Çıkarımlar ve Önermeler:* Sürecin uygulama aşamasının alt yapısının oluşturulması, tanımlanması, ortaya çıkabilecek sorunların tahmin edilmesi ve yeşil yol haritasının belirlenmesi.
5. *Adım - Uygulama, Ölçme ve Uyarlama:* Yeşil yönetim stratejilerine uygun çevre faaliyetlerinin yerine getirilmesi, sonuçların değerlendirilerek ortaya çıkan performans ölçülerinin tespit edilmesi ve çıkan sonuçların uygulanması.

2.3.2. İşletmelerin çevreye uyum politikaları

İşletmelerin faaliyetlerini sürdürebilmeleri için, çevre uyum politikaları geliştirerek uygulamak zorundadır. İşletmeler faaliyetlerini yürütürken, çevreye olan tutum ve ilişkilerini çevre uyum politikaları aracılığı ile gerçekleştirmektedir. İşletmeler, çevre ile olan uyumlarını sağlayabilmeleri için iki türlü politika tercih edilmektedir. İşletme yöneticilerinin tercih ettikleri bu politikalar pasif ve aktif uyum politikalarıdır. Bu politikalar şu şekilde ifade edilir:

- 1- *Pasif Uyum Politikası*: Pasif uyum politikası, olumsuz çevre koşullarının ortaya çıkardığı etkileri minimum zararla sonuçlandırmak için gereken tedbirlerin alınmasıdır. İşletmeler, ekonomik ve doğal ortamın getirdiği zararlara karşı faaliyetleri ve yapılarıyla ilgili çeşitli önlemler alma yoluna gidebilmektedir. Örnek olarak, doğada hammadde kıtlığı ortaya çıktığı durumlarda, üretim miktarını bu kıtlık ölçüsü seviyesine indirme yoluna gitmek olarak açıklanabilir.
- 2- *Aktif Uyum Politikası*: Aktif uyum politikası pasif uyum politikasının tersine oluşan olumsuz koşulları, yöneticilerin kendi inisiyatiflerini kullanarak, ihtiyaç ve amaçlarına uygun hale getiren bir politika sistemidir. İşletme yöneticileri oluşan değişimleri işletmenin faaliyet ve yapısına göre koşullara uydurmaya çalışmamaktadır (Safran, 2004, s.74-75).

2.3.3. Yeşil yönetim stratejileri

İşletmelerin gelecekteki hedeflerine ve amaçlarına ulaşmalarında en önemli adımlardan birisi de yeşil yönetim stratejilerini oluşturmalarıdır. Doğru şekilde anlaşılın ve uygulanan yeşil yönetim stratejileri, işletmelerin gelecekte başarılı ve etkin bir çevre yönetiminin oluşmasını sağlayacaktır. Özellikle işletmelerin ekonomik büyümelerini çevre ile orantılı seviyeye getirebilmeleri, işletmelerin başarısı açısından önem taşımaktadır. Yeşil yönetim stratejileri çevre ve ekonomik büyüme açısından üçe ayrılmaktadır. Bu stratejiler şu şekildedir (Karaman, 2010, s.7-8).

- 1- *Tahmin ve Önleme Stratejisi*: Günümüzde kısa dönemli stratejiler yerine daha uzun süreçli çevresel ve toplumsal yararlar ön plana çıkmaktadır. Bunun amacı zararların önceden tespit edilmesi ve gereken tedbirlerin zamanında alınmasıdır. Tahmin ve önleme stratejisinde yapısal ve teknolojik değişiklikler sık kullanılan araçlar arasındadır. Zira toplumun geleneksel tüketim ve üretim davranışları ile çevreye zararlı faaliyetleri, yeni teknolojiler ve yapısal dönüşümler ile önlenmektedir.
- 2- *Tepki ve Onarma Stratejisi*: Tepki ve onarma stratejisi, kısa vadede ekonomik yararın ön plana çıkarıldığı bir stratejidir. Genel olarak kamuoyunun tepkisinden sonra oluşan çevre sorunlarına karşı önlem alınmaya çalışılır. Bu tepki ve onarma stratejisi genel olarak gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir. İki farklı yöntemle çevre sorunu

yaratan kuruluşlara müdahale edilir. Bu yöntemin ilki çevre kirliliği yaratan kuruluşların “kirleten öder” prensibine dayanarak tazminat ödemesidir.

- 3- *Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi*: Sürdürülebilir kalkınma stratejisi, çevrenin korunması ve ekonomik kalkınmanın birlikte ve uzun vadede düşünülmesi esasına dayanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmada en önemli özellik beşeri ve fiziki sermayeye yapılan yatırımların değerinin, kullanımda olan doğal kaynakların değerine eşit olmasıdır.

2.4. Çevreye Duyarlı Yöneticiler

Son yıllarda artan çevre bilinci ile birlikte işletmeler, faaliyet akışlarını daha çevreci olacak şekilde yeniden düzenlenmektedir. Bu düzenlemeler ve değişimler işletme yöneticileri tarafından başarıyla yerine getirilmelidir. Yeşil yöneticiler doğru stratejiler geliştirebilmek ve tüm bu süreci takip etmek için; çevrenin korunması konusunda gerekli tecrübeye, donanıma ve bilgiye sahip olmaları gerekmektedir.

Çevreye duyarlı yöneticiler faaliyetlerinde, çevreye verilen zararı minimum düzeye indirmeyi veya tamamen ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Yöneticiler genel anlamda sosyal sorumluluk kapsamında topluma olan görevlerini yerine getiren, üretim süreçlerini etkileyen, çevrenin korunması hususunu işletme kültürüne yerleştirmek için çaba sarf eden, çevreyle ilgili karar alma mekanizmasında önemli bir unsur olarak değerlendiren kişidir (Tezcan, 2001, s.33).

Yeşil yöneticilerin hem çevreye hem de işletmeye karşı çeşitli sorumluluk ve görevleri bulunmaktadır. Yeşil yöneticiler ilk olarak çevre ile işletme arasındaki bağı kurarak, işletmeyi çevreye uyumlu hale getirmelidir. İşletme ile çevre arasında gelişen bilgi akışı da yeşil yöneticiler tarafından sağlanarak denetlenmelidir.

Yöneticiler ve çalışanlar arasındaki ilişkilerde diğer önemli hususlar arasındadır. Zira yeşil yöneticiler, çalışanları çevreye karşı bilinçlendirmeli ve çevre konusunda eğitmelidir. Yeşil yöneticiler çalışanların görev, yetki ve sorumluluklarını belirleyerek, onların çalışma performanslarını arttırmak için motivasyonlarını sağlamalı ve başarıları durumunda ödüllendirme yöntemini uygulamalıdır.

Yeşil yöneticilerin çevre ve işletme arasındaki koordinasyonun sağlaması ile sorumlulukların yerine getirilmesi konusunda en etkin araç denetim mekanizmasıdır. Yeşil denetim mekanizması şu şekilde sıralanmaktadır (Prokop, 1994, s.14).

- Mevcut durum tespiti ve kontrolü,
- Hedefler ve mevcut durumun karşılaştırılması,
- Bilgi akışının sağlanması,
- Gerçekleşen başarıların kutlanması,

Yeşil yöneticilerin sorumluluk ve görevlerini yerine getirebilmeleri için çevre konusunda yeterli eğitime ve uzmanlığa sahip olmaları gerekmektedir. Yeşil yöneticilerin eksiklikleri zamanında fark edebilmeleri ve gerekli tedbirlerin alınmasını sağlayabilmeleri denetim mekanizmasının başarılı bir şekilde yerine getirilmesi ile gerçekleşmektedir. Ayrıca işletmelerin başarıya ulaşmak için neler yapılması gerektiğini ve hedeflerinin hangi ölçülerde başarıya ulaştığını ortaya çıkarmaktadır. Bu konuda yeşil yöneticilerin müşterileri, hissedarları, çalışanları, toplumu ve işletmeyi çevresel tehlike ve risklerden korumak için liderlik etmesi ve bu konuda öngörü sahibi olmasını gerektirmektedir. Aynı zamanda yeşil yöneticiler analiz ederek, inceleyerek, aktararak ve değerlendirerek uyguladıkları yöntemlerle neden olabilecek zararların önüne geçebilmektedir (Sells, 2008, s.164).

2.4.1. Çevreye duyarlı yöneticilerin görev ve sorumlulukları

Çevrenin sürekli değişmesi, teknolojik yetersizlikler, işletmelerin karmaşık yapıları, belirsizlik ve kararsızlıkların artması, değişen sosyo-politik ve hukuki koşullar, artan rekabet, ekonomik nedenler ve piyasa şartları gibi nedenler; değişiklikleri zamanında analiz edebilen ve hızla dönüşümü sağlayan, vizyon sahibi yöneticilere gereksinim duymaktadır (Demir ve Yılmaz, 2010, s.73).

Günümüz şartlarında işletmelerin çevre ve ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi önemli bir paya sahiptir. Bu işletmeler ekonomik gelişimin ve çevresel etkilerin başlangıç noktaları olarak ifade edilebilmektedir. Yeşil yöneticiler daha temiz bir yaşam sağlanması, çevrenin korunması, çevre sorunlarının önlenmesi, sürdürülebilir kalkınma gibi pek çok konuda kilit bir rol oynamaktadır. Yöneticilerin ekonomik gelişimin sağlanması ve çevrenin korunması için yapmaları gereken sorumluluk ve görevler şu şekilde belirtilebilir (Nemli, 2001, s.222).

- Yeşil yöneticiler öncelikle sürdürülebilir kalkınma düşüncesine bağlı kalarak çevrenin korunmasına önem göstermelidirler. Devletin çevre politikalarında oluşan değişimler izlenerek bu konulara göre tedbirler alınmalıdır. Özellikle yeşil yöneticiler tarafından mesleki teşkilatlar oluşturularak, çevre konusunda devlet ve sendikalarla işbirliği yapılarak çalışan personelin eğitime katkıda bulunmalıdır.
- Yeşil yöneticiler işletmelerini çevreye uyumlu hale getirmek için işletmelerinin mevcut üretim birimlerine arıtma tesisleri yerleştirmelidir. İşletme eğer yeni kurulacaksa son teknolojiler ve çağdaş sistemler tercih edilmelidir.
- Yeşil yöneticiler çevrenin korunmasına yönelik çevre dostu teknolojiler ve Ar-Ge çalışmaları yapanlara desteklemelidir. Bu destekler, devlet tarafından yeşil işletmeler desteklenmeli ve vergi indrimi olarak geri dönüşümü sağlanmalıdır.
- Yeşil yöneticiler üretimde geri dönüşüm (recycled) özelliğine sahip ham maddeleri tercih etmelidir. Bu sayede yeşil işletmelerin hammadde ve üretimde kullanılacak enerji maliyetleri düşecektir. Bunu yanı sıra su, atık ve enerji kullanımının en aza indirilmesi de amaçlanmalıdır.

- Yeşil yöneticiler yeni projelerinde ÇED temel alarak gerçekleştirmelidir.
- Yeşil yöneticiler çevre ilgili her türlü organizasyon ve faaliyete katılmalı ve işletmenin çevre politikasını topluma tanıtmalıdır.

Yeşil yöneticilerinin bu görev ve sorumlulukları benimsemeleri yeşil yönetim anlayışını daha etkili bir biçimde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu sayede işletmeler çevrenin korunması için büyük katkılarda bulunacak ve başarılı bir şekilde varlığını devam ettirebilecektir.

2.5. Yeşil Yönetim Fonksiyonları

Yeşil yönetim faaliyetleri, günümüz işletmelerinin başarılarının büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Ayrıca yeşil yönetim ekonomik büyümenin ve çevre yönetiminin uyumunun bir ifadesi olarak yansımaktadır (Akatay, 2008, s.313). Yeşil işletmecilik bakımından yeşil yönetim, işletmenin çevresel amaçları ve hedeflerinin uyumu ile çevresel duyarlılıkların göz önünde bulundurularak planlama, örgütlenme, yürütme, koordinasyon ve denetleme aşamasında işletme faaliyetlerinin düzenlenmesi süreci olarak tanımlanmaktadır (Safran, 2004, s.52).

2.5.1. Yeşil planlama

Günümüzde çevreye karşı duyarlı olmayan ve zarar veren işletmeler, genellikle medya ve tüketici toplum tarafından tepki görmekte ve bunun sonucunda varlıklarını ve faaliyetlerini tehlikeye düşebilmektedir. Bu riski göze almayan yeşil işletmeler, kuruldukları günden itibaren tüm program ve faaliyetlerini, çevreye yönelik planlayarak güvenilir bir itibar yaratmak istemektedir. İşletme tarafından çevreye verilen zararların boyutu yüksek olmasa dahi gelişen teknoloji, sosyal medya, görsel ve yazılı basın aracılığıyla tüm topluma iletilmekte ve bunun sonucunda işletmeler büyük maddi zararlara uğradıkları gibi itibarlarını da kaybedebilmektedir. Bütün bu riskleri en aza indirmenin hatta sıfırlamanın en etkili yönetimi yeşil planlama (Çevreye Duyarlı Planlama) yapılarak işletme faaliyetlerinin yürütülmesidir.

Planlama, belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik bütün kaynakların harekete geçirilerek sonuç almaya yönelik temeli bilgiye dayalı bir çabadır (Gözlükaya, 2007, s.12). Yeşil planlama da ise, süreklilik içerisinde değişimi gerçekleştirmek amacıyla sosyo-ekonomik çıkarların, çevre ile ilgili olumsuzluklarla uyumlu hale getirildiği bir planlama anlayışıdır (Geehuizen ve Nijkamp, 1994, s.131).

Devlet ve kamu kuruluşları da yeşil planlamalarını oluşturarak hem çevreyi hem de insanları korumak durumundadır. Kamu otoritesinin öncelikli hedefi çevre düzenini korumak için sosyal, yasal ve ekonomik araçları yeşil planlama ile tekrar düzenleyerek bu uygulamaların teminatını oluşturmaktır. Başta ÇED yönetmeliği olmak üzere farklı yönetmelikler oluşturularak, vergi teşvikleri ve vergi cezaları gibi yasal araçlar kullanılarak çevre konusunda işletmeleri hızlandıran yeşil planlamaların belirlenmesi gerekmektedir.

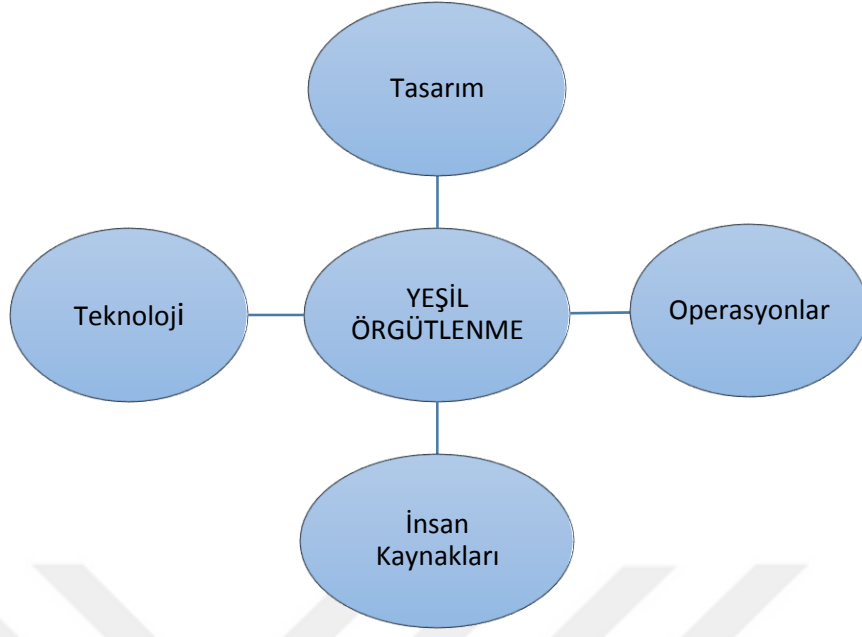

Yeşil planlama aynı zamanda hem kamu otoritesinin hem de işletmelerin tüm faaliyetlerini kapsayan genel bir süreçtir. Yeşil planlama sürecinin bazı özellikleri işletmeler, kamu kurumları ve toplum arasında önemli bir çevresel bağ da oluşturmaktadır. Yeşil planlamanın en önemli özellikleri (Tam, 2004, s.67):

- Bölgesel veya ulusal ölçekte uygulanmaktadır.
- Karşılaşılabilecek sorunlara karşı alternatifler üretebilen kapsamlı bir stratejik plandır.
- Kültürel, sosyal, fiziksel, politik ve ekonomik gelişmeyi bütüncül bir şekilde ele almaktadır.
- Küresel düzeyde bir planlamadır.

2.5.2. Yeşil örgütlenme

Örgütler, içerisinde ve dışarısında meydana gelen değişimlere ve gelişmelere öncesinde hazırlıklı olup yapısal bütünlüklerini korumak ve geliştirmek zorundadır. Böylece sürekli gelişen ve değişen çevreye uyum sağlayacak değerler çerçevesinde çalışmalarını gerçekleştirmeleri gerekir. Kavramsal olarak örgütün tanımı ise, örgütsel faaliyetlerin gerçekleştirilmesi amacıyla oluşturulan yapıyı, işletmenin yöneticileri tarafından yapılan plan, strateji ve politikalar çerçevesinde işletilmesini ve yönetilmesini ifade etmektedir (Şahin, 2010, s.21-23). Yeşil örgütlenme yeşil yönetim anlayışının bir fonksiyonu olup, insanın gereksinimleri ile çevrenin taşıma kapasitesi gibi ihtiyaçları karşılamaya yönelik faaliyetler arasında denge sağlamak ve yürütülen bu faaliyetlerin belirli bir yönetsel sıra ile gerçekleştirilmesidir (Şengül, 2001, s.140). Diğer bir ifade ile yeşil örgütler yeşil uygulamaların pilot olarak kullanılabilen ve hatta kendi içlerinde küçük birer ekolojik alandır. Bu ekolojik alanların varlıklarının devamlılığı da bazı etkenlere bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir.

Şekil 2.2. Yeşil örgütlenme değişkenleri (Stinger, 2009, s.86)

Yeşil örgütlerin ya da yeşil işletmelerin şekilde görülen dört temel değişkeni şu şekildedir:

1. *Tasarım:* İşyerinin üretken bir ortama sahip olması ve işletme maliyetlerini azaltan tasarım alternatiflerinin seçilmesi.
2. *Teknoloji:* Güneş panelleri, otomatik ışık kapatma, su ve enerji kullanımını en aza indiren cihaz ve donanımların yaygın olarak kullanılmasıdır. Yine üretimde çevreye dostu teknolojilerin tercih edilmesi, sanal iletişim ve bilgisayar teknolojisinin kullanılması.
3. *Operasyonlar:* Hammadde, enerji ve su kullanımını azaltan faaliyetlerin yönetimi, değerlendirilmesi ve kontrolü ile ilgili operasyonların sürdürülmesi, yeniden kullanım ve geri dönüşüm programlarının geliştirilmesi, yeşil satın alma politikalarının oluşturulması.
4. *İnsan Kaynakları:* Çalışanlara yeşil davranışların kazandırılması, işletmenin yeşil kimlik kazanması, teşvik edici ve caydırıcı önlemler, insan sermayesinin temel alınması, çevre eğitimi ve programları (Stinger, 2009, s.87-89).

Yeşil örgütlenmeyi başarılı bir şekilde yönetmek, faaliyetleri planlı bir şekilde idare etmek yeşil yöneticilerin en önemli sorumluluğudur. İşletmenin çevresel faaliyetlerinde işin kapsamı, kim tarafından hangi yetkilerle yerine getirileceği yeşil örgütlenme sayesinde belirlenmektedir. Yeşil örgütlenme sadece iş tanımlarını yapmak ve sorumlulukları dağıtmakla sınırlı değildir. Çalışanların eğitilmesi, aralarında etkin bir iletişim ağının oluşturulması, motive edilmesi ve

çevre konusunda bilinçlendirilmesi de yeşil örgütlemenin koşullarını oluşturur. Yöneticilerin çevreye yönelik davranışları şüphesiz çalışanları da olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir.

2.5.3. Yeşil yürütme

Yeşil yürütme kavramsal olarak, çalışanların örgütsel hedefler doğrultusunda yönlendirilerek, öncesinde belirlenen stratejilere uygun faaliyet göstermelerini sağlayarak; kaynakların etkili ve akıllıca kullanılmasını önceden tahmin ederek, örgütü en kolay yoldan belirlenen amaçlara göre yönetebilme olarak tanımlanır (Tosunoğlu, 2010, s.11). Yine yeşil yürütme, işletmenin sürdürülen faaliyetlerinin çevre üzerindeki etkisini en aza indirmek, çevre bilincinin gelişmesine katkıda bulunmak ve bu amaçla çıkarılan yönetmelik, karar ve yasaların uygulanmasını sağlamak amacıyla oluşturulan örgütsel yapıdır. En genel anlamıyla ise yeşil yürütme, çevre düzenini bozmayacak ve çevreye uygun işletme faaliyetlerinin idare edilmesi ve yönetilmesidir.

Yeşil yürütme işletmeler için oldukça dinamik olan bir özelliktir. Yeşil örgütlenme planlı bir şekilde kurulmasının ardından harekete geçmesini sağlayacak en önemli etken ise yeşil yürütmedir. Yürütme fonksiyonu, içerisinde insan yönetimi ve insan ilişkilerini barındıran oldukça zorlu bir süreçtir. Özellikle yürütme fonksiyonu yöneticilerin liderlik özelliklerinin önem kazandığı, hiyerarşi ve emir komuta basamaklarının uygulandığı, sevk ve idarenin yoğun bir şekilde kullanıldığı yeşil yönetim açısından da önem bir süreç olarak görülmektedir.

Yöneticiler yeşil yönetim çerçevesinde yeşil yürütme fonksiyonunu yerine getirirken, etkili bir yönetim sistemi oluşturmalı, ileride oluşabilecek çevre felaketlerinin önlenmesi için gerekli önlemleri almalı ve faaliyetlerin çevreye uygunluğunu denetlemelidir. Bu nedenle faaliyetlere yönelik yeni çevresel iş tanımları oluşturularak, yeni talimatlar hazırlanmalı ve en etkili biçimde uygulanması sağlanmalıdır. Yeşil yöneticilerin yeşil yürütme fonksiyonunu etkin ve başarılı bir şekilde kullanmaları sonucunda yöneticilerin çevreye ve topluma karşı olan sosyal sorumluluk anlayışını da yerine getirilmiş olacaktır.

2.5.4. Yeşil koordinasyon

İşletmenin varlığını ve bütünlüğünü sağlayan en önemli yönetim fonksiyonu koordinasyondur. Örgüt içinde yürütülen tüm faaliyetlerin birbiriyle uyumlu hale gelmesi koordinasyon sayesinde olmaktadır (Şahin, 2010, s.29). Yeşil koordinasyon faaliyetlerinin daha başarılı bir şekilde yapılması için, işletmedeki sosyal ve teknik sistemler arasında işin en uygun zamanda ve en uygun teçhizat ile yapılması, yöneticiler ile çalışanlar arasında da gerekli uyumun sağlanması gerekmektedir (Uygur, 2011, s.135).

Yeşil koordinasyonun yeşil yönetim anlayışına bağlı olarak yönetilmesi, işletme içerisinde etkili bir iletişim ağının kurulması ile mümkündür. Kurulan bu iletişim ağı ile işletmenin çevresel ilişkileri ve faaliyetleri yürüten çalışanların birbirleri ile olan uyumu tespit edilerek,

işletmenin bu süreçten haberdar olması sağlanabilecektir. İşletme içerisinde kurulan yeşil koordinasyonun başarısı yeşil yönetimin idaresine bağlı olarak değişecektir. Bu nedenle yeşil yöneticilerin koordinasyon sağlamaları büyük ölçüde çevre konusunda yeterli donanım, tecrübeye ve bilgiye sahip olmalarını gerektirmektedir.

2.5.5. Yeşil denetim

Yeşil denetim ve yeşil yönetim birbirini besleyen ve destekleyen bir süreçtir. Başarılı ve etkin bir yönetim sisteminin olması, denetimin de kendi fonksiyonlarını yerine getirmesini sağlamaktadır. Yine denetimin doğru bir şekilde yürütülmesi, yönetime olumlu yansiyarak yönetimi daha saydam ve şeffaf hale getirmektedir (Kuluçlu, 2006, s.5). Denetim faaliyetleri kavramsal açıdan var olan sorunların giderilmesini sağlamak, sorunların planlanan ölçüde yerine getirilip getirilmediğini belirlemek ve bu faaliyetlerin gözlendiği bir süreç olarak tanımlanabilir (Tuan ve Memiş, 2007, s.2). Yeşil denetime yeşil yönetim açısından bakıldığında, işletmelerin çevresel kaynak ve işletim yönetiminin detaylı bir şekilde değerlendirildiği, faaliyetlerin çevresel mevzuata uygunluğunu ve işletmelerin çevre konusunda yapılması gerekenlerin uygulanıp uygulanmadığını takip eden bir kontrol sürecidir.

Çoğu işletmenin yeşil dönüşüme yapılanma ya da denetim süreciyle başladığını ve bazı unsurların bu denetim kapsamında etkili olduğu belirtilmektedir. Yeşil denetim kapsamında yer alan bazı unsurlar şunlardır.

- Su ve hava kalitesi ile ışık ölçümünü analiz etmek,
- Enerji, emisyon ve su kullanımı gibi temel çevre parametrelerini ölçmek,
- İşletmenin tesislerinde kullanılan malzemeleri kontrol etmek,
- Faturaları ve satın alma siparişlerini kontrol etmek,
- Müşteriler, tedarikçiler, yükleniciler ve düzenleyici gibi yöneticilerle işletmenin çevresel faaliyetlerine ilişkin algılar hakkında iletişim kurmak,
- Yeşil denetim sonuçlarını endüstri standartları ve daha önceki denetim sonuçları ile karşılaştırmak,
- Yöneticiler ve çalışanlar ile birlikte gelişim fırsatları ve çevre konusunda toplantılar düzenlemek,
- Çevre politikaları ile ilgili basın açıklamalarını, raporları ve kayıtları incelemek (Stinger, 2009, s.165)

Bu süreçte yeşil denetim, yeşil yönetim kapsamında değerlendirilmelidir. Yeşil yönetim denetim sürecini destekleyerek ortaya çıkan sorunları giderme hususunda kararlı davranmalıdır. İşletmenin imajının artması, yasal düzenlemeler getirdiği maddi cezalardan kaçınılması, kalite artışı ve genel olarak maliyetlerde görülen azalma, yeşil denetimin işletmelere sağladığı yararlıdır. Yine yönetim sistemi, işletmenin tüm faaliyet ve uygulamalarını kapsayacak şekilde olmalıdır. Bu sistem, kazaların ve hataların

olabilecek açıklıklara imkan vermemeli, çevreye sıfır zarar amacını benimsemeli ve sürekli iyileştirmeye açık olmalıdır (Nemli, 2001, s.219-220).

Yeşil denetim, işletmelerin çevresel ilişkilerinde yeterliliklerini ortaya çıkarmakta ve işletme faaliyetlerinin çevresel hassasiyetinin ölçülmesini sağlamaktadır. Özellikle yeşil denetim sonucu hazırlanan analizler ve raporlar, yeşil yönetiminin etkinliğini ve başarısını göstermektedir. Yeşil denetim, yeşil işletmecilik sürecinde yapılan faaliyetlerinin bir anlamda geri dönüşümü görevini yürütürken, bir yandan da ileride oluşabilecek sorunlara karşı bir erken uyarı sistemi olarak da kullanılabilir.

2.6. Yeşil İşletmecilik

Son yıllarda artan çevre duyarlılığı her geçen gün işletmelere daha fazla sorumluluk yüklemektedir. Bu nedenle 21. yüzyıl işletmeleri, yeşil işletmeciliği bir yaşam biçimi haline getirerek gelecek nesillere daha yaşanabilir bir dünya bırakmak zorundadırlar. Yeşil işletmecilik anlayışının en önemli unsuru yeşil stratejiler oluşturmaktır. Gün geçtikçe insanların artan çevre duyarlılıkları sonucunda, çevreye verilen zararlarda önemli rol oynayan işletmeler, çevrenin korunmasına özen gösterdikleri gibi bunu bir rekabet aracı olarak da görmektedirler. Bu bağlamda çevreye duyarlı işletmelerin aldıkları çevre dostu ödüller, işletmenin tanınmasını ve tüketiciler tarafından takdir edilmesini sağlamaktadır (Emgin ve Türk, 2004, s.2-3).

Hızla gelişen teknoloji olanakları, tüketicilerin çevresel kaygılarını, yaşanan bölgesel ve küresel çevre felaketleri, işletmelerin çevresel odaklı plan yapmasını gerekli kılmaktadır. Uluslararası ve ulusal pazarlara girerek bu pazarlarda kalıcı olmak, diğer işletmelere karşı üstünlük ve rekabet avantajı kazanmak, bilinen geleneksel yöntemlerle gerçekleşmemektedir. Çevresel pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi, geri dönüşüm, toplumun ve tüketicilerin gözünde iyi bir imaj oluşturmak, değişen dünyaya uyum sağlamak, üretilen ürünün çevreyi kirletmemesi, çevre dostu üretim ve teknolojilerin kullanılması ve vergi teşvikleri gibi fonksiyonların üretim maliyetlerini düşürmesi, işletmelerin yeşil işletmecilik faaliyetlerine yönelmektedir.

Yeşil işletmecilik, işletmelerin tüm faaliyet sürecini kapsamaktadır. Bu nedenle araştırmacılar yeşil işletmeciliği tek yönlü ve sade bir tanımdan ziyade genel ve bir bütün olarak tanımlamışlardır. Yeşil yönetim ve yeşil pazarlama gibi fonksiyonlar, yeşil işletmecilik kavramı ile aynı ifade gibi düşünülse de yeşil işletmecilik işletmenin tüm faaliyetlerini kapsayan bir özellik taşır. Yeşil işletmecilik, karar alma süreçlerinde ekolojik çevreyi önemseyen, sosyal sorumluluk boyutunda topluma karşı görevlerini yerine getiren, ekolojik çevrenin korunması felsefesini işletme kültürüne yerleştirmeye çalışan, ürünlerin üretim süreçlerini değiştiren, çevreye verilen zararı tamamen ortadan kaldırmayı veya minimuma düşürmeyi amaç edinen işletmelerin benimsediği bir anlayış olarak tanımlanmaktadır (Nemli, 2001, s.212-213).

İnsan ihtiyaçları artıkça tüketicilerin de çevre bilinci giderek yükselmektedir. Ekosistemin zarar görmesi nedeniyle artan maliyet yükü ve tüketicilerin işletmeler üzerindeki baskılarını

artırmaktadır. Sonuç olarak işletmeler, dünyanın ekosistemini eski haline getirmek, genişletmek ve sürdürmek zorundadır. Bunun sebebi ise yaşamsal kaynaklarını ve ihtiyaçlarını çevreyle birlikte sürdürmek zorunda olmalarıdır (Lovins, Lovins ve Hawken, 2008, s.81). İşletmelerin yeşil değerlerine sahip çıkmaları, özellikle tüketiciler başta olmak üzere toplumun her kesiminde çevreye olan duyarlılığın gelişmesinde itici bir güç rolü üstlenmektedir. Şüphesiz ki bu sürecin başarılı bir şekilde işlemesiyle birlikte kazanan taraf yine işletmeler olacaktır.

Shrivastava'ya göre yeşil işletmecilik anlayışı (Shrivastava, 1995, s.135); işletmelere yaşam kalitesinin artırılması ve sürdürülebilirlik gibi hedefler, çevre maliyetlerinin dikkate alınarak elde edilen kaynakların etkili yönetilmesi, ürünlerin çevreye duyarlı tasarımı, tüketicilerin eğitilme ihtiyacı gibi farklılıklar kazandırmaktadır. İşletmeler yeşil işletmecilik faaliyetlerini daha önceden hazırlamış oldukları yeşil stratejilerine göre yürütürler. İşletmelerin ileriye dönük amaçlarını gerçekleştirebilmesi için, işletmenin kuruluşundan itibaren bütün faaliyetlerini kapsayacak şekilde çevreye duyarlı yeşil iş stratejilerine ihtiyaç duymaktadır. İşletmelerin yeşil stratejileri üç ana grupta sınıflandırılmaktadır.

1. *Takipçi Stratejileri:* Bu stratejiyi benimseyen işletmeler, çevre konusunda iyileştirme ve düzenlemeler yapan işletmeleri kendisine referans alır. Bu öncü işletmelerin yapmış olduğu iyileştirme ve düzenleme faaliyetlerinin sonuçlarını gözlemleyen işletmeler, stratejilerini öncü işletmelerin çevresel stratejilerine benzer şekilde oluşturur. Takipçi işletmeler bu stratejileri uygularken olumlu sonuçlar alsa da, öncü işletmelere karşı üstünlük ve rekabet avantajını kaybetme riskiyle de karşı karşıya kalabilmektedir.
2. *Savunma Stratejileri:* Savunmacı stratejileri benimseyen işletmeler, çevresel harcama ve yatırımın maliyetleri arttırarak, işletme için mali yükler oluşturacağını düşünmektedir. Bu nedenle çevre için asgari düzeyde kaynak ayrılmakta ve ya hiç ayrılmamaktadır. Savunmacı stratejiyi benimseyen işletmeler kısa vadeli kazançları temel aldıkları için uzun ömürlü görülmemekle birlikte, çevre kirliliğinin oluşumunda da önemli bir etkiye sahip olacaklardır.
3. *Öncü Stratejileri:* Öncü stratejilerini benimseyen işletmeler, çevre düzeninin korunmasında ve uygulanmasında, her türlü fikre ve yatırıma destek vermektedir. Öncü işletmeler çevrenin korunmasında aktif rol almakla beraber, uzun vadeli kazancı temel aldığı için toplumun ve tüketicinin gözünde güçlü bir konuma sahip olmaktadır (Düren, 2000, s.203-204).

2.6.1. Yeşil işletmelerin kurulması

Kurulacak işletmenin yer seçiminde çevreye olan etkilerin dikkate alınması, yeterli donanım ve teknolojiye sahip olması, binanın çevreye zarar vermeyecek biçimde tasarlanması gibi faktörler çevre felaketinin oluşmasını önceden engellemektedir. Yeşil işletmelerin kuruluş

aşamaları, kuruluş yerinin seçimi ve kurulacak işletmenin çevresel yeterliliği yeşil işletmecilik açısından ilk adımları oluşturmaktadır.

İşletmelerin yer seçimi kararlarında, çevresel duyarlılığın önemsenmemesi, ekonomik kaynakların yenilenme etkisini kaybetmesine ve doğanın giderek yok olmasına sebep olmaktadır. Doğal kaynakların dikkate alınmadan yapıldığı fiziki planlar sonucunda, doğal kaynaklar yok olmakta ve çevre taşıma kapasiteleri zorlanarak geri dönüştürülemez hale getirilmektedir (Meydan, 2013, s.175-176). Arazinin yanlış kullanımından kaynaklanan çevresel sorunları önlemenin en etkili yolu, arazinin kullanım planı yapılırken çevresel düzeninin korunmasını amaçlamasıdır. Bu nedenle arazi seçilirken işletme tesisinin kurulacağı sahada ekolojik sistemler ve doğal kaynaklar tespit edilerek çevreye zararı olmayan alanlar üzerinde tercih yapılmalıdır.

İşletme ya da bir bina kampüsünün yeşil ölçülere uygun olması için, park alanları, tarım arazileri, tehdit altındaki türlerin yaşam ortamı ve tarihi alanlar üzerine inşa edilmemeli ve inşa edilecek işletmenin sulak arazilere en az 30 metre uzakta kurulması gerekmektedir. Tren bakım istasyonları, arsalar ve otoparklar gibi geri kazanım yerleri ile yapılandırılmış eski sanayi bölgeleri gibi tarıma uygun olmayan araziler, sürdürülebilir geliştirme için ideal yerlerdir (Lockwood, 2008, s.18). İşletmelerin kuruluş yerlerindeki akarsu, deniz veya doğal bitki örtüsüne yakınlığı, şehirlerle iç içe olma durumu gözden geçirilerek, çevreye uygun seçimlerin yapılmasını gerektirmektedir. Özellikle çevresel denge göz önünde bulundurularak, kaynakların en verimli şekilde kullanılmasını sağlamak ve canlılara karşı risk oluşturmayan çevreye duyarlı planlamalar, işletmeler açısından büyük önem taşımaktadır.

Çevreye duyarlı planlamanın başlıca hedef ve amaçlarından bazılarını şu şekildedir (Tam, 2004,s.68-69):

- Hava, su ve toprak kirliliğinin önlenmesi
- Verimli tarım arazilerinin ve ormanların korunması
- Yer altı suları, yüzey suları, sazlık- bataklık alanlar, kıyıları vb. yerlerin korunması
- Bozulan çevre değerlerinin geri kazanılması
- Canlı türlerinin devamlılığının ve korunmasının sağlanması
- Erozyonun önlenmesi

Yeşil işletmeler karar alma süreçlerinde ekolojik çevreyi önemli bir unsur olarak değerlendiren, çevreye en az zararı verecek ve bu zararı tamamen ortadan kaldıracak alternatifler üzerinde çalışan işletmedir (Ceyhan ve Ada, 2015, s. 116-117). Yeşil işletmeler kurulurken, kurulacak tesisin yapısı çevreye duyarlı yani yeşil tesislerden ve binalardan oluşmalıdır. Tasarlanan yeşil binalar standart binalara göre maliyetleri düşürmekte, çalışanların işe devam sorununu ortadan kaldırmakta, işe olan bağlılıklarını kuvvetlendirmekte ve çalışanların verimliliğini arttırmaktadır (Lockwood, 2008, s.12). Yeşil

binalar çevreci tasarımlarla oluşturulmuş, çevre dostu teknoloji kullanılan ve çevreye zarar vermeyen yapıları ifade etmektedir.

Yeşil tesislerin ve binaların kurulması maliyetli olarak düşünülse de günümüzde işletmeler tarafından iyi bir ekonomik planlama sayesinde yapılması mümkündür. Düşük maliyetler ve çalışanların verimliliğinin yükselmesi gibi nedenler yeşil binaları çekim merkezi haline getirmektedir. Yeşil binaları yeşil anlayışa bağlı olarak tesis etmek, çevre açısından büyük bir saygınlık uyandıracığı gibi kurumların da çevreye karşı duyarlılığında hızla bir sorumluluk alacağını göstermektedir (Lockwood, 2008, s.13).

2.6.2. Yeşil üretim olanaklarının tespiti

İşletmelerin üretimlerini gerçekleştirirken doğal kaynakları verimli bir şekilde kullanmaması halinde çevre kirliliğine ve bu kaynakların gün geçtikçe tükenmesine hatta giderek yok olmasına yol açmaktadır. Buna karşın gün geçtikçe artan çevre bilinci, insanların tüketim alışkanlıklarında ve yaşam tarzlarında köklü değişiklikler yapmalarını gerektirerek çevreye karşı daha duyarlı davranmalarını sağlamaktadır. Tüketicilerin bu konuda oluşan hassasiyetlerine karşı işletmeler, çevre dostu yeşil ürünleri pazara sürmekte, üretim yöntemlerini çevreye daha duyarlı hale getirmekte, reklam çalışmalarında çevreye olan duyarlılıklarını ifade eden mesajlara yer vermektedir. Yeni tüketim ve üretim modellerinin hayata geçirilmesi ile sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir üretim, sürdürülebilir tüketim, yeşil tüketici, yeşil üretim ve yeşil işletme gibi yeni yaklaşımların zihinsel ve yöntemsel alt yapıları oluşturulmaktadır (Özkaya, 2010, s.247).

Yeşil üretim sıfır atık içeren, yüksek verimliliğe sahip, kirlilik yaratmayan ve çevreye zarar vermeyen girdiler kullanan bir üretim sürecini kapsamaktadır. Yine yeşil üretim kirliliğin engellenmesi, azaltılması, geri dönüşümü ve yeşil ürün tasarımı gibi faaliyetleri kapsamaktadır. Çevreye etkileri asgari veya en az olan ürünlerin üretilmesi, yeşil üretim için söylenebilecek en basit yaklaşımdır (Yavuz, 2010, s.77). İşletmeler diğer rakiplerine göre maksimum çevresel yararlar sağlayan veya çevresel maliyetleri düşük ürünler üretebilirler. Bu tür yaklaşımlar genelde işletme maliyetlerini artırabildiği gibi daha yüksek fiyat taleplerini ve ek pazar payı elde etmelerine de olanak sağlamaktadır (Reinhardt, 2008, s.56). Yeşil üretimi daha aktif ve daha kapsamlı hale getirmek, üretimin her basamağında gerekli işlemlerin uygulanması ve işletmenin tüm faaliyetlerini kapsayacak bir tutum dahilinde bulunulması gerekmektedir.

Kaynak kullanımı yeşil üretimin sürecini etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Kaynak seçiminde işletmeler yenilenebilen enerji kaynaklarını kullanarak hem uzun vadede daha az maliyetli kaynak kullanımını sağlayacak hem de çevre kirliliğinin azaltılmasını sağlayacaktır. İşletmelerin yenilenemez kaynakları veya fosil yakıtları kullanmaları çevre kirliliğinin artmasına sebep olduğu gibi kaynakların giderek tükenmesiyle artan temin sürecinde bu kaynakların gelecekte daha maliyetli olmasına neden olacaktır. Yeşil üretimde kaynak seçimi

haricinde Ar-Ge ve yeşil mühendislik faaliyetleri de yeşil üretim sürecinin işletmelerde daha verimli ve başarılı olmalarını sağlayacak önemli bir etkidir.

Çevre dostu ürünler üretmek için yeşil teknolojinin ve geri dönüşüm teknolojisinin üretim sürecine dahil edilmesi ve kullanılması, yeşil üretim sürecinin en önemli basamaklarından. Yeşil ürünün hammadde aşamasından üretim aşamasına kadar geçen süreçte kullanılan malzeme ve donanımların, enerji tasarrufu sağlayan, çevreyi kirletmeyen bir teknoloji ile oluşturulması gerekmektedir. Yine üretimden sonra ortaya çıkan atıkların geri dönüşümü ile birlikte üretime tekrar kazandırılması yeşil teknoloji ile gerçekleşmektedir. Bu geri dönüşüm teknolojisinden faydalanan işletmeler kayda değer tasarruf sağlamaktadır. Geri dönüşüm teknolojisinin kullanılmasıyla, üretim aşamasında ortaya çıkan atıklar ya da kullanılmış olan ürünler tekrar hammaddeye dönüştürülmektedir. Bu sayede doğadaki kaynaklar korunmakta, atıklar çevre kirliliğine neden olmamakta ve işletmeye kaynak tasarrufu sağlanmaktadır. Tüm bu süreçlerden sonra üretilen ürünler yeşil nokta, CE ve geri dönüşüm logosu gibi simgelerle işaretlenerek tüketicilere sunulmaktadır. Yeşil işletmeler bu şekilde toplumun ve tüketicinin gözünde güven ve güçlü bir imaj oluşturmaktadır.

Üretim sürecinin daha aktif bir şekilde oluşmasını ve yeşil üretim olanaklarının belirlenmesinde diğer bir önemli aşama ise yeşil inovasyondur. Yeşil inovasyon, çevreye verilen zararların azaltılmasını sağlayan, sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen yeni fikirlerin uygulanması ve geliştirilmesidir (Rennings, 2000, s.322). Bir başka ifade ile yeşil inovasyon, kaynakların çevresel faktörlere uygun kullanımına katkı sağlamayı, çevre kirliliğini önlemeyi veya azaltmayı hedefleyen yenilikçi ve ekonomik ürünler, teknikler, hizmetler ve süreçler olarak tanımlanabilir (Vatan ve Zengin, 2014, s.517).

2.6.3. Yeşil ürün

Tüketicilerin satın alma davranışlarında yeşil ürünleri tercih etmeleri, işletmelerin son yıllarda yeşil ürünler üretmesini yaygınlaştırmıştır. Yeşil ürün üretimi ile rekabet avantajı sağlayan işletmelerin satış hacimleri de artmaktadır. Çevre kirliliği yaratmayan ve dönüştürülebilir yeşil ürünler işletmeler tarafından bazı testlerden geçirilerek çevreye uygunluğu onaylanmaktadır.

Yeşil ürün genel anlamda doğal kaynakları tüketmeyen, geri dönüştürülebilir ve çevreyi kirletmeyen ürünlerdir (Shamdasani, Gloria ve Daleen, 1993,s.488). İşletmelerin ürettikleri bu yeşil ürünlerin özellikleri şunlardır (Simon, 1992, s.72):

- Canlılara zarar vermeyen,
- Üretim sürecinde az kaynak ve enerji tüketen,
- Çevreye zarar vermeyen,
- Yeşil ürün ambalajlı ya da ambalajı olmayan ürünler,
- Uzun ömürlü ürünler,
- Geri dönüşümü sağlanabilen ürünler,

2.6.4. Yeşil pazarlama

İşletmelerin üreticiden tüketiciye uzanan çevreye duyarlı yeşil ürünleri tercih etmeleri sonucunda yeşil pazarlama anlayışı doğmuştur. Yeşil pazarlama ile çevreye duyarlı tüketicilerin ihtiyaçları karşılanabilmekte ve çevreye verilen zarar minimum düzeye indirilmektedir.

Yeşil pazarlama, doğal çevre ile ilgili boyutların pazarlama faaliyetlerine dahil edilmesine denilmektedir (Crane, 2000, s.278). Yeşil pazarlama, bir başka tanımında ise yeşil tüketicilere ulaşmayı amaçlayan pazarlama stratejilerinin bütünü olarak ifade edilmektedir (Mc Daniel ve Rylander, 1993, s.4). Yine yeşil pazarlama ürünün ambalajlanmasından itibaren atık hale gelinceye kadar ki geçen süreçte çevre kalitesini öngörmek olarak da tanımlanmaktadır (Düren, 2000, s.209-210). Yeşil pazarlama kavramı, bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere pazarlama faaliyetleri ile çevreyi bütünleştirilerek, çevresel düzeni korumayı amaçlayan bir süreçtir.

Yeşil ürünü pazara sunmadan önce işletmeler pazarlama stratejilerini yeşil ürün odaklı yönetmeli ve ürünü pazara sürmeden önce gerekli analiz ve incelemeler yapmalıdır. İşletmenin pazarlama stratejisinin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi yeşil ürün farklılaştırmasına bağlıdır. İşletmeler tarafından gerçekleştirilen yeşil ürün farklılaştırmasının etkili bir şekilde için bazı koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu koşullardan ilki, işletme yeşil bir ürün için daha yüksek fiyat ödemeye hazır müşterileri tespit edilmelidir. Sonrasında, tüketicilere ürünün çevre dostu olduğu anlatılmalıdır. Yine, uzun vadede yatırımlarından kâr elde edinceye kadar kendisini olası taklitçilere karşı koruyabilmelidir (Reinhardt, 2008, s. 57).

2.6.5. Yeşil muhasebe ve finansman

Günümüzde çoğu işletme, çevresel faaliyetlerin kendilerine getireceği mali yükün kaygısı ile uygulamamakta veya bu uygulamalardan kaçınmaktadır. Yine bazı işletmelerin çevresel faaliyetlerine ayırdıkları kaynakların hala düşük düzeyde olduğu görülmektedir.

Yeşil işletmecilik anlayışında uygulanan yeşil muhasebe uygulamaları maliyet ve kaynak tasarrufu sağladığı gibi, çevrenin korunmasına yönelik sübvansiyon uygulamaları ve teşvik vergileri ile işletmelere uzun dönemde daha fazla kazanç sağlamaktadır. Günümüzde çoğu ülkede çevrenin korunmasına yönelik yapılan çalışmalara karşılık işletmelere vergi teşviki sağlanmaktadır. Yeşil muhasebenin en önemli faydası kaynak yönetimini verimli bir şekilde kullanmak olduğu söylenebilir. Yeşil muhasebe sayesinde ucuz ve temiz enerji kaynakları tercih edilir, geri dönüşümler ile tasarruflar sağlanır ve israf önlenmiş olur. Böylece işletme maliyetlerinde düşüşler görülmekte, rekabet ve pazar hakimiyetinde avantajlar sağlanmaktadır.

Yeşil muhasebe çevrede daha fazla yararlılık sağlayabilmek için yeni finansal veya finansal olmayan muhasebe, kontrol ve bilgi sistemleri oluşturmak şeklinde tanımlanmaktadır (Özko,

1998, s.21). Diğer bir tanıma göre ise yeşil muhasebe, mali nitelikteki çevre faaliyetlerinin para değeri üzerinden kaydedilmesi, sınıflandırılması, rapor edilmesi ve çıkan sonuçların yorumlanmasıdır (Özbirecikli ve Melek, 2002, s.83). Yeşil muhasebe işletmeler için sadece bir finansal tablo olarak değerlendirilmemeli, işletmelerin topluma ve çevreye karşı sorumluluklarını yerine getirmelerini sağlayan bir fırsat olarak da düşünülmelidir.

Yeşil muhasebe, işletmelerin sürekliliğinde önemli bir finans gücü sağladığı gibi, dünyanın daha temiz ve yaşanabilir olmasına da katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle işletmelerin uzun vadeli finansal planlarını hazırlarken yeşil stratejiler geliştirerek yeşil muhasebe ve finansman uygulamalarına önem vermeleri gerekmektedir.

2.6.6. Yeşil tüketici

Yeşil tüketiciler genel anlamda tüm faaliyetlerinde çevrenin korunmasına önem veren, çevreye duyarlı ve sosyal sorumluk sahibi kişiler olarak tanımlanır. Yeşil tüketiciler bir diğer anlamda çevreyi ve kendilerini satın alma güçlerini kullanarak korumayı amaçlayan kişilerdir (Ayyıldız, 2008, s.506). Diğer bir tanımda ise yeşil tüketici çevreye zarar vermeyen ya da çevreye en az zarar veren yeşil ürünleri tercih ederek satın alan kişilerdir (Köksal, 2011, s.54).

Yeşil tüketiciler, çevrenin korunmasında ve sürdürülebilir kalkınmanın oluşmasına katkı sağlayan gönüllü elçilerdir. Tüketicilerin her geçen gün artan çevre duyarlılığı satın alma davranışlarında değişimlere ve yeşil ürünlere yönelmiş, bunu sonucunda da yeşil tüketici kavramının doğmasına neden olmuştur. Tüketiciler, çevreye karşı bu duyarlılıklarının karşılığında aynı hassasiyeti hizmet ve ürün sunan işletmelerden de beklemektedir. Yeşil tüketiciler son yıllarda çevreye zarar veren ve çevre kirliliğine neden olan işletmelerin sundukları hizmet ve ürünleri almaktan kaçınmaktadır. Özellikle kitle iletişim araçlarının ve sosyal medya kullanımının yaygınlaşması sonucunda çevreye zarar veren işletmeler tüketiciler tarafından büyük baskılara maruz bırakılmak suretiyle cezalandırılmaktadır. Bu süreçte yeşil işletmecilik anlayışı ile faaliyet gösteren işletmeler, zamanla kendi yeşil tüketicilerini oluşturdukları için daha uzun ömürlü olacaklardır.

2.6.7. Yeşil rekabet ve avantajları

İşletmeler açısından rekabet üstünlüğü sağlamak diğer rakiplerine oranla müşterilerine daha fazla değer vererek faaliyet göstermesi olmuştur. Yeşil anlayışa sahip pek çok işletme günümüzde hizmet ve üretim süreçlerini değiştirerek çevresel duyarlılığa sahip faaliyetlerini tüketicilere anlatma konusunda çalışmalar yapmaktadır. Yeşil tüketicilerin yeşil ürün ve hizmet taleplerinin artması sonucunda bunu arz eden yeşil işletmelere rekabet avantajı sağlamaktadır (Düren, 2000, s.2).

Yeşil işletmeler günümüzde pazar paylarını artırabilmek ve rekabet avantajı sağlayabilmek için hizmet ve üretim süreçlerini yeşil tüketicilere göre planlamakta ve yeni stratejiler geliştirmektedir. Global pazarlarda yer almak isteyen işletmeler ise bazı çevre standartlarına

sahip olmak zorundadır. Bu işletmeler EMAS, BS 7750 ve ISO 14001 gibi bazı çevre yönetim standartları ile faaliyet göstererek bir nevi yeşil işletme olduklarını tescil etmektedir. Özellikle çevre ile ilgili duyarlılığının yüksek olduğu bölgelerde yatırım yapacak olan işletmeler, tüketicilere yatırımlarının çevreci ve güvenilir olduğunu kanıtlamak zorundadır. Bu sayede yeşil işletmeler, tüketicilerin kendilerini tercih etme oranlarını yükselterek pazarda yeşil rekabet avantajı ve süreklilik kazanmış olurlar.

2.6.8. Yeşil insan kaynakları ve halkla ilişkiler

Yeşil işletmeciliğin bir diğer yönetim birimi de yeşil insan kaynakları ve halkla ilişkilerdir. İşletmenin kurulmasından itibaren, büyümesi, stratejik hedeflerinin gerçekleşmesi, sosyal sorumluluklarının bilincinde olması ve bunların uygulaması insan gücüne bağlıdır. Özellikle işletmelerin insan sermayesini etkin bir şekilde faydalanabilmesi için insan kaynakları yönetimi önem arz etmektedir. Mevcut pazardan daha fazla pay alma, çalışma hayatını ve ürün kalitesini artırma, rekabet üstünlüğü ve iş verimliliğini artırma etkili bir yeşil insan kaynaklarına bağlıdır (Bingöl, 2016, s.85).

Yeşil insan kaynakları, işletmelerin çevreye duyarlı faaliyetlerini temsil edebilecek veya bu sorumluluğu taşıyabilecek çalışanlar ve istihdam edilmesi planlanan kişilerden oluşturulmasını hedefleyen faaliyetlerdir. Yeşil insan kaynakları biriminin çevreye duyarlı olması için çalışanlarını yeşil çevre konusunda bilgi sahibi olmaya teşvik etmeli, çalışanların da içinde bulunduğu çevreci projeler düzenleyerek bu projelerin sürekliliğini sağlaması gerekmektedir. Yeşil işletmecilik anlayışında yer alan yeşil insan kaynakları yönetimi, çevresel sorunların çözümünde ve takım çalışmasında önemli rol oynamaktadır (Ceyhan ve Ada, 2015, s.121).

İşletmeler yeşil bir kimliğe sahip olmak için çevrenin korunması adına etkinlikler düzenleyebilir, bu etkinliklere katılabilir ve maddi desteklerde de bulunabilmektedir. Yeşil işletmelerin halkla ilişkiler bölümü bu tür amaçlarla düzenledikleri faaliyetlerle toplum duyarlılığının artmasına ve tüketicilerde çevre bilincinin gelişmesine katkı sağlamaktadır (Evlü, 2012, s.33).

Yeşil işletmelerin ortaklarla, çalışanlarla, basınla, çevreci örgütlerle, yerel halk ve yerel yönetimlerle aktif bir ilişki içinde bulunması başlıca halkla ilişkiler faaliyetleri arasında yer almaktadır (Safran, 2004, s.54). Yeşil insan kaynakları ve halkla ilişkiler, doğal kaynakların akılcı kullanımını, çevre duyarlılığı, karbon ayak izinin azaltılmasını, geri dönüşüm, yeşil davranışların kazanılması ve bu konuda ki öğrenme süreçlerini benimsemeyi kapsamaktadır.

2.6.9. Yeşil araştırma ve geliştirme (Ar-Ge)

İşletmelerde yer alan araştırma ve geliştirme bölümleri Ar-Ge olarak adlandırılmaktadır. Doğal dengenin sağlanması ve çevrenin korunması için işletmelerin en önemli sorumluluklarından birisi de çevre konusunda gerçekleştirdikleri yeşil Ar-Ge faaliyetleridir. Yeşil Ar-Ge

kapsamında işletmeler, çevreyi ve doğayı korumaya yönelik yeni projeler geliştirerek çevreye olan etkilerini belirlemekte ve buna yönelik düzenleyici çalışmalar yapmaktadır (Ceyhan ve Ada, 2015, s.120). İşletmelerin, son teknolojileri çalışmalarına entegre edebilmeleri ve pazarda rekabet gücünü korumaları, büyük ölçüde Ar-Ge çalışmalarına bağlıdır (Lansiti ve West, 1997, s.16-28). İşletmelerin teknolojik imkanlarını geliştirmesi, rakiplerine göre kaliteli hizmet ve ürünlerin sunulmasını, kaynakların ise daha etkin ve daha verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır. Bu sayede işletmeler sahip oldukları teknolojik imkanlar çerçevesinde faaliyetlerini gerçekleştirirken aktif bir şekilde çevre ile sürekli etkileşim halindedir.

Yeşil Ar-Ge çalışmaları işletmelerin hizmet ve ürünlerinin çevreye olan olumsuz etkilerini en aza indiren üretim araçlarının kullanımını, çevre ile olan ilişkisinin yöntemlerini, faaliyet aşamalarını ve ürünlerin tasarımlarını kapsayan bir süreçtir (klassen, 2000, s.129). İşletmeler yeşil Ar-Ge faaliyetleri sayesinde zayıf ve güçlü yönlerini görerek, bu doğrultuda faaliyetlerini ve stratejilerini düzenleyebilmektedir.

3. BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI VE ÇEVRESEL SÜRDÜREBİLİRLİK AÇISINDAN İŞLETMELER

3.1. Kavramsal Olarak Sürdürülebilirlik

Kalkınmanın gerçekleşmesi için gereken doğal kaynakların yenilenemez ve sınırlı olması, aşırı tüketim ve üretimin yaşanmasına, bunun sonucunda da ekolojik dengenin zamanla bozularak dünyanın sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir (Baykal ve Baykal, 2008, s.11). Kavramsal olarak sürdürülebilirliğin temelinde çevrenin korunabilmesi ve çevre sorunlarının azaltılması düşüncesi bulunmaktadır (Tosun, 2009, s.1).

3.1.1. Sürdürülebilirlik kavramı

Sürdürülebilirlik, köken olarak Latince olup “sustinere” kelimesinden türetilmiştir. Devamlılığını idame ettirme ve dayanmak anlamında kullanılmaktadır. Sürdürülebilirliğin kavramsallaşması düşünce olarak uzun bir süreci kapsamaktadır. Bu kavram yıllar içerisinde farklı alan ve konular ile bütünleşerek, sürdürülebilirliğin anlaşılmasıyla ilgili bazı farklılıkları ortaya çıkarmıştır (Mucan, Kayabaşı ve Madran, 2016, s.59). Bu farklılıkların genel sebebi ise, sürdürülebilirliğin önceleri sadece doğal kaynakların kullanımı ile ilişkilendirilmesidir. Fakat sürdürülebilirlik ilerleyen zamanlarda enerji, turizm ve tarım gibi konuların içerisinde de yer almıştır (Luis, Voces ve Romero, 2011, s.761-773). Bu süreçte sürdürülebilirlik kavramı, sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir çevre, sürdürülebilir ekonomi, sürdürülebilir enerji, sürdürülebilir büyüme ve sürdürülebilir turizm gibi kullanım alanlarına sahip olmuştur.

Sürdürülebilirlik kelime olarak, devam ettirilebilir, uzun vadede arkası kesilmeyen ve devamlı anlamında kullanılmaktadır. Kavramsal olarak sürdürülebilirlik, mevcut durumun devamını sağlamak ve geliştirerek, daha iyi bir yaşam sürme beklentisine zarar vermeme durumudur (Ersoy, 2016, s.2). Kavramsal olarak sürdürülebilirlik birden fazla tanım ile açıklanmıştır. Chapin III, Torn ve Tateno ekolojik dengenin devamlılığı ve gelişmesinin gelecek yıllarda da devam etmesini sağlamak olarak tanımlarken (Chapin, Torn ve Tateno, 1996, s.1016-1037), Gladwin, Kennelly ve Krause toplumsal bir yönelim olarak mevcut doğal kaynakların ölçülü bir şekilde kullanma süreci şeklinde tanımlamaktadır (Gladwin, Kennelly ve Krause, 1995, s.35-43). Basiago sürdürülebilirliği genel anlamda çevre ile ilişkilendirerek çevresel eşitliğin savunulması, biyolojik çeşitliliğin ve doğal kaynakların korunması olarak tanımlamıştır (Basiago, 1998, s.145-161). Yine sürdürülebilirlik ile ilgili ekonomik ilerleme sağlanırken doğaya zarar vermeme (Benn ve Dunphy, 2009, s.276-2965), gelecekteki gereksinimler için zamanında önlem alınması (Azapagic, 2003, s.303-316), kaynakların adil ve etkin bir şekilde dağıtımı (Gray ve Milne, 2002, s.67-70), kullanılan kaynakların tüketim ve üretim dengesinin sağlanması (Yükçü ve Fidancı, 2016, s.663-677), gereksiz tüketimden uzak durma ve ana

kaynakları koruma (Kaypak, 2010, s.93-114) gibi kavramsal tanımlamalar kullanılmıştır. Bu tanımlamaların genelinde devamlılık ilkesine dayanan üretim ve tüketim dengesi ile gelecek ve bugün arasındaki doğal dengenin devamlılığına işaret edilmiştir.

İşletmeler yönünden sürdürülebilirliğin uzun vadede sağlanabilmesi için sosyal, ekonomik ve çevresel sorumluluk gibi üç farklı olgunun bir araya getirilerek değerlendirilmesine dayanmaktadır. Sürdürülebilirlik sadece doğal kaynakların yönetimi ile fiziksel çevreyi değil aynı zamanda iş davranışlarını ve işletme süreçlerini şekillendiren bir bütündür (Yu ve Zhao, 2015, s.289-307). Bu süreçte sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliği sağlamak için küresel boyutta bazı ölçülerin uygulanması hususunda baskılar oluşturulmuş, sonucunda da işletmelerin bu ölçülere uygun yönetim oluşturmaları zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak da işletmelerin kurumsal sürdürülebilirliklerinin sağlanması ve devamı için sürdürülebilirlik raporları hazırlanmaya başlanmıştır.

3.1.2. Sürdürülebilir kalkınma kavramı

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk olarak 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır. 20. yüzyıldan itibaren ise “sürdürülebilir kalkınma” ifadesi kullanılmaya başlamıştır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı, insanların gelecekte ve günümüzdeki ihtiyaçlarının neler olacağı, sürdürülebilir tüketim alışkanlıkları ve sürdürülebilir toplumun gelişim sürecinin ne şekilde gerçekleşeceği gibi soruları beraberinde getirmektedir. Bu süreçte sürdürülebilirlik izlenmesi gereken bir yol haritası niteliğindedir.

Sürdürülebilirliğin, 1992’de Rio’da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda uluslararası boyutta gündeme alınması önemli bir dönüm noktasıdır. Sürdürülebilir kalkınma bu konferansta ülkeler tarafından kapsayıcı bir amaç olarak kabul görmüştür. Daha sonra sürdürülebilir kalkınma ile ilgili yöneticilerin uyum içerisinde çalışmalar yürütebilmesi adına, 1996, 2001 ve 2007 yıllarında Birleşmiş Milletler’in Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi tarafından gösterge setleri oluşturulmuştur. Diğer yandan Avrupa Birliği ana hedef olarak gördüğü sürdürülebilir kalkınma ile gelecek ve günümüz neslinin refah ve yaşam kalitesini sürekli arttırmayı amaçlamaktadır. Yine sürdürülebilir kalkınmanın sosyal, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliklerin birbirleriyle uyum sağlaması ile mümkün olacağını öngörmektedir. Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma konusundaki çalışmalar, 2007 yılında Türkiye İstatistik Kurumu tarafından, Avrupa Birliği İstatistik Ofisi’nin hazırlamış olduğu sürdürülebilir kalkınmaya yönelik göstergelerden yararlanılması ile başlamıştır (Gazibey, Keser ve Gökmen, 2014, s.519) .

Genel anlamda sürdürülebilir kalkınma ülkelerin sosyal, çevresel ve ekonomik alanlarda gelişmesini ve bu alanlarda gelişme hedeflerine olan katkısını ifade etmektedir. Günümüzde sürdürülebilir kalkınma ülke ekonomilerinde önem verilen konuların başında gelirken, ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin karşılaştırılmasında da dikkate alınan bir husus haline gelmiştir. İlk dönemlerde sürdürülebilir kalkınma sadece ülkeleri ve politikalarını kapsayan

bir kavram olarak kabul edilse de, daha sonra yapılan çalışmalar ve özellikle 2002 yılında düzenlenen Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi sonucunda, sorumluluğun sadece ülkelerde olmadığı, diğer paydaşların da bu sorumluluklara dahil olduğu vurgulanmıştır. İşletmeler bu nedenle sürdürülebilir kalkınma ilkeleri, değerleri ve bu konuda gerçekleştirdikleri faaliyetler yönünden denetim altındadır. Bu bağlamda günümüzde özellikle finans kuruluşları, çalışanlar ve hissedarlar gibi paydaşlar işletmelerin sürdürülebilir kalkınma konusunda hesap verebilir ve daha şeffaf bir yapıda olmalarını talep etmektedir (Çemrek ve Bayraç, 2013, s.131). Bu sebeple işletmeler sosyal, ekonomik ve çevresel performanslarını gösteren yıllık sürdürülebilirlik raporlarını düzenli olarak yayınlamaktadır.

3.1.3. Sürdürülebilir üretim kavramı

Günümüzde hızla artan nüfus ve buna paralel olarak artan ihtiyaçlar nedeniyle oluşan çevre kirliliği, su kaynaklarının kirletilmesi, küresel ısınma ve doğal kaynakların azalması gibi sorunlar tüm dünya ülkelerinde ana gündem maddelerinin başında gelmektedir. Bu sorunlar işletmelerin ve buna bağlı olarak da faaliyet gösteren sektörlerin geleceklerini planlamalarında önemlidir. İşletmelerin varlıklarını devam ettirebilmeleri ve gelecekte daha yaşanabilir bir dünyanın inşası açısından sürdürülebilir üretim üzerinde yaptıkları çalışmalar son yıllarda hız kazanmıştır.

Sürdürülebilir üretim kavramı, ilk olarak ülkemizde Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) ve Türkiye Bilim ve Teknoloji Araştırma Kurumu (TUBİTAK) tarafından 1999 yılında Bilim Teknoloji Sanayi Tartışma Platformu'nda ele alınmıştır. Sürdürülebilir üretim konusu, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nun (BTYK) öncelikli alanı arasındadır. Ayrıca sürdürülebilirlik kavramı Türkiye Bilim ve Teknoloji Araştırma Kurumu'nun (TUBİTAK) Vizyon 2003 Projesi kapsamında yapılan Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli'nde önemi vurgulanmıştır (Ulutaş vd., 2012, s.203).

Sürdürülebilir üretim, çevreye olumsuz etkileri en az olan ürünlerin üretilmesi, bunun sonucunda da doğal kaynakların korunarak zararlı atıkların oluşmasını azaltmaktır (Amrina ve Vilsı, 2014, s.19). Bir başka ifade ile sürdürülebilir üretim, enerji tasarrufu sağlayan, çevreye zarar vermeyen doğal kaynakların yanı sıra toplum, tüketici ve çalışanlar için de güvenli ve ekonomik ürünler üretilmesini amaçlamaktadır (Chun ve Bidanda, 2013, s.7448). Yine sürdürülebilir üretim, uzun vade de insan sağlığını ve çevreyi düşünen uygulamalar bütünüdür. Buradaki temel amaç üretimde verimliliği koruyarak ekonomiye katkı sağlamak ve aynı zamanda doğal kaynakları koruyarak gelecek nesillere daha yaşanabilir bir dünya bırakabilmektir. Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde sürdürülebilir üretim, üretim sürecinde kaynakları daha verimli kullanarak, kayıpların ve zararların ortadan kaldırılması olarak tanımlanır (Ron, 1198, s.100). Bu sayede doğal kaynakların israfının sonlandırılması amaçlanmıştır.

3.1.4. Sürdürülebilir tüketim kavramı

İnsanlığın sahip olduğu tüketim davranışları çevreyi doğrudan etkilemektedir. Bilinçsiz yapılan tüketim, doğal dengenin bozulmasına ve çevre kirliliğinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu olumsuz etkilerin ortaya çıkması sonucunda yaşanan gelişmelerin, toplumun duyarlı kesiminde ve basında yer almasıyla birlikte sürdürülebilir tüketim kavramı çözüm önerisi olarak öne çıkarılmış ve gündeme taşınmıştır (Aksu ve Gelibolu, 2015, s.235).

Sürdürülebilir tüketim, doğal kaynaklara karşı duyarlı davranarak ve çevreyi koruyarak, günümüz ve gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama imkânlarını ön planda tutma olarak tanımlanmaktadır (Fogh, 2006, s.142). Seyfang ise sürdürülebilir tüketim olgusunu “*ekolojik dengenin hassasiyeti göz önünde bulundurularak, gelecek nesillerin gereksinimlerini karşılama hakkını ellerinden almaksızın, doğal kaynakların, atık salınımlarının ve çevreyi kirleten unsurların minimuma indirilmesinin yanı sıra bugün yaşayan nesillerin temel ihtiyaçlarını gideren ve insan için daha iyi bir yaşam standardını sağlayan ürün ve hizmetlerin kullanımı*” şeklinde tanımlamaktadır (Seyfang, 2004, s.324)

Sürdürülebilir tüketim kavramının oluşması için iki tür yaklaşım bulunmaktadır. İlki bireylerin çevreye karşı daha duyarlı davranışlarda bulunmaları ve aşırı tüketimden kaçınarak tüketim seviyelerini azaltmalarıdır. Bu yaklaşımda bireyler gündelik yaşamlarında oluşan tüketim tutumlarını daha kolay sürdürülebilir hale dönüştürebilmektedir. İkinci yaklaşımda ise “*bir yandan tüketici davranışlarını sürdürülebilir olmaya teşvik ederken, diğer yandan daha sürdürülebilir olan ürünlerin ve hizmetlerin üretilmesidir. Bu yaklaşımda yer alan unsurlar ise, eko tasarım, yaşam döngüsü analizi, temiz üretim, eko verimlilik ve geri dönüşümdür*” (Saba, 2019, s.55).

3.1.5. Sürdürülebilir gelişme kavramı

Sürdürülebilir gelişme kavramı, insanların sağlıklı bir geleceğe sahip olması ve refah içinde yaşaması için var olan doğal kaynakların denge esasına, akılcılığa ve karşılıklı fedakârlığa dayalı olarak kullanılması gerektiğini öne süren siyasi ve ekonomik gelişmeler sonucu ortaya çıkmıştır (Tutar, 2011, s.4). Bu kavram önceleri “sürekli ve dengeli kalkınma” terimi ile ifade edilirken, günümüzde “sürdürülebilir gelişme” veya “sürdürülebilir kalkınma” olarak dile getirilmekte ve kullanılmaktadır (Keleş, Hamamcı ve Çoban, 2009, s.244).

Ortak Geleceğimiz (Our Common Future) Raporu’nda sürdürülebilir gelişme “*yaşayan nesillerin gereksinimlerini, gelecek nesillerinde kendi gereksinimlerini karşılayabilme imkanına engel olmaksızın karşılanması*” olarak ifade edilir (Keleş, Hamamcı ve Çoban, 2009, s.244). Bir başka ifade ile sürdürülebilir gelişme, doğal kaynakların ve çevre değerlerinin günümüz ve gelecek nesillerin yararlarını göz önünde bulundurularak akılcı yöntemlerle kullanılması ilkesi doğrultusunda, ekonomik gelişmenin sağlanmasını hedefleyen çevreci dünya görüşü olarak tanımlanır (Keleş, 1998, s.122). Sürdürülebilirlik kavramının, ekonomik gelişme olarak gündeme gelmesi ilk olarak Stockholm’de düzenlenen İnsan ve Çevre Konferansı (1972) ile

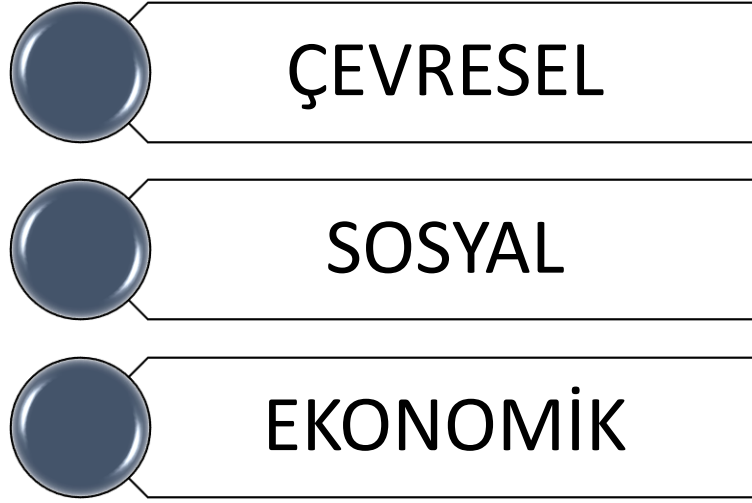
gerçekleştirilmiştir. Ekonomik gelişme kavramı, BM Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yayınlanan Ortak Geleceğimiz (Brundtland Raporu 1972) Raporu'nda sürdürülebilir gelişme kavramı olarak tanımlanır (Schaefer ve Crane, 2005, s.77).

Sürdürülebilir gelişme, başta insan sağlığına uygun bir ortamın oluşturulmasının yanı sıra özellikle çevre dengesinin korunması gözetilerek, doğal kaynakların ekonomik büyümeye olanak sağlayacak biçimde gerçekçi bir biçimde yönetilmesi ve gelecek nesillere daha yaşanabilir bir dünya bırakılması yaklaşımıdır (Toprak, 2006, s.147). Günümüzde yaşanan çevre sorunlarına duyulan en önemli kaygılar arasında hizmet ve mal üretimi ile tüketim süreçlerinde meydana gelen atıkların, doğada bozulmadan uzun süre kalması bulunmaktadır. Bu atıkların doğanın yok etme hızından daha yüksek bir oranda doğaya atılması ile çevrenin zarar görmesinin yanı sıra insanın genetik yapısında bozulmalar ve kalıtsal sorunların ortaya çıkmasına da yol açmaktadır.

Sürdürülebilir gelişmenin günümüzde ortaya çıkan en büyük sorunu toplumun hızla tüketim toplumu haline dönüşmesidir. Bu tür tüketim toplumları genellikle toplumun kullan at prensibine dayalı olarak üretilen tek kullanımlık ürünlere yönlendirilmektedir. Bu yönlendirmeden genellikle gelir seviyesi yüksek insanlar ve bu gelir sınıfına mensup insanların çoğunlukta olduğu Amerika Birleşik Devletleri gibi bazı ülkeler sorumlu tutulmaktadır. Özellikle tek kullanımlık olarak üretilen ürünler, çoğunlukla plastik ürünler olduğu için uzun süre doğada parçalanmadan kalabilmekte hem de aşırı kaynak israfına neden olmaktadır. Bu durum sürdürülebilir gelişmeye engel olduğu gibi çevrenin dengesini tehdit eden önemli bir unsurdur (Saba, 2019, s.50).

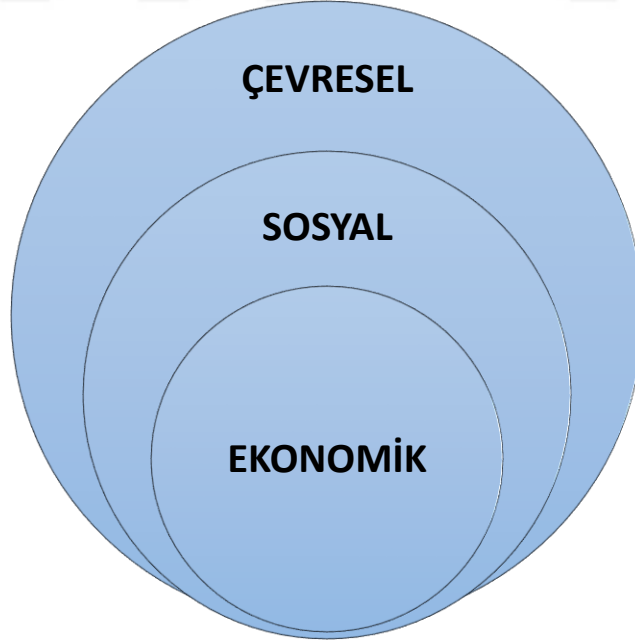
3.2. Sürdürülebilirlik ve boyutları

Sürdürülebilirlik kavramı ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik olmak üzere üç temel başlıktan oluşmaktadır. Bu üç temel başlık tek başlarına bile önemli kavramlar olmasına rağmen, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi için bir denge unsuru olarak dikkate alınarak uygulanmalıdır (Bansal, 2005, s.197-218). Sürdürülebilir kalkınma dengesinin sağlanması için ekonomik, sosyal ve çevresel alanlarda ki tutarsızlıkların giderilmesi gerekmektedir (Büchs vd., 2003, s.98). Sürdürülebilir kalkınma alanında yapılan çalışmaların bir kısmı bu üç kavramı birbirinden bağımsız olarak ele almıştır. Şekil 3.1'de bu üç kavram birbirinden bağımsız olarak eş zamanlı çalışma süreçlerinin bir modeli gösterilmektedir.

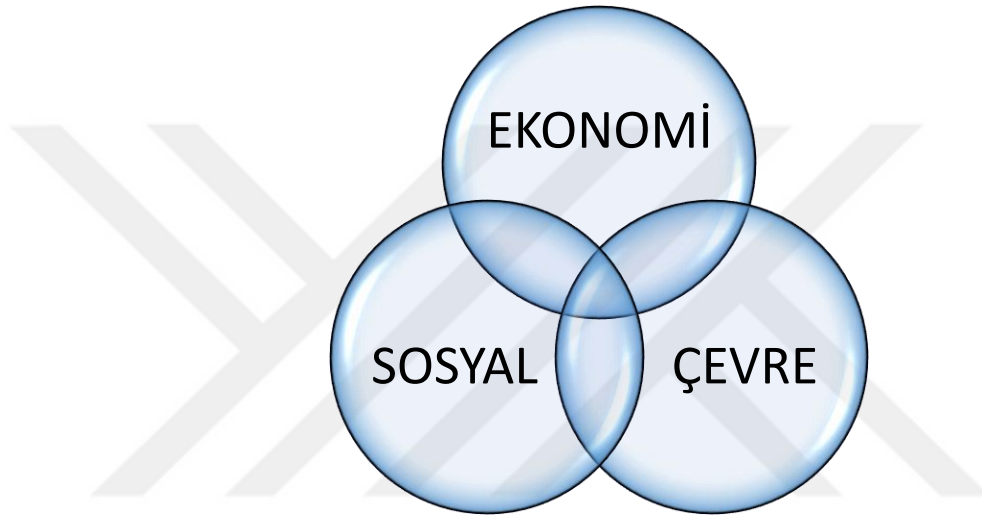
Şekil 3.1. Birbirinden bağımsız sürdürülebilir kalkınma modeli (Akgül, 2010, s.152)

BM Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yayınlanan Ortak Geleceğimiz (Brundtland Raporu) Raporu'nda ise çevresel sürdürülebilirlik kapsamında bu üç kavramın birbirleriyle olan bağımlılığı ele alınmıştır. Şekil 3.2 'de bu üç kavramın birbirleriyle olan bağımlılığını yansıtan bir modeli gösterilmiştir.

Şekil 3.2 Birbirine bağımlı sürdürülebilirlik kalkınma modeli (Akgül, 2010, s.153)

2004 yılında Rydin tarafından modellenen diğerk bir yaklaşıma göre ekonomik, çevre ve sosyal alanların sürdürülebilirlik kalkınma üzerinde aynı ölçüde etkisinin bulunduğu ifade edilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma modelleri arasında en çok bu modele odaklanılmaktadır. Bu modele göre sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için bu üç unsurun aynı anda gerçekleşmesi gerekmektedir (Akgül, 2010, s.153). Şekil 3.3'e göre ekonomik, çevresel ve sosyal unsurlar her ne kadar birbirinden ayrı süreçlerde işlese de birbirleriyle bağlantılı bir düzen içerisinde çalışırlar ve bunun sonucunda ise insanlar için ortak değerler yaratır. Oluşan bu ortak değerler aşağıdaki şekilde ekonomik, çevresel ve sosyal unsurların kesişimi ile temsil edilmiştir.

Şekil 3.3. Eşit oranlı sürdürülebilir kalkınma modeli (Soubbotina, 2004)

3.2.1. Ekonomik sürdürülebilirlik

Ekonomik sürdürülebilirlik, topluma katkı sağlayan mal ve hizmetleri üretirken, kâr amacı güden işletmelerin fayda ve maliyetlerinin incelenmesi ile ilgili bir kavramdır. Ekonomik sürdürülebilirlik kavramı ekonomik, çevresel ve sosyal gelişmelerden kaynaklı fırsat ve tehlikeleri değerlendirerek, bu süreçte paydaşları adına uzun vadede değer oluşturmayı hedefler. Buna göre ekonomik sürdürülebilirliği değerlendirirken dikkat edilmesi gereken unsurlar şu şekildedir (Nemli, 2004, s.45):

- İşletmenin çevresel ve toplumsal etkisini nasıl yönettiği,
- İşletmenin mali başarısı,
- Küresel ve ya ulusal ekonomi üzerindeki etkileri,
- İşletmenin işgücünü nasıl yönettiği

Ekonomik sürdürülebilirlik, çevresel faktörler ile ekonomik faaliyetler arasındaki arayış olarak tanımlanmaktadır. Doğal kaynakların zamanla azalması ve yenilenemez oluşu, uzun vadede işletmelerde maliyetlerin artmasına neden olurken, dolayısıyla da ekonomik sürdürülemezliğe yol açabilmektedir (Kuşat, 2012, s.230). Ekonomik sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için, adil gelir dağılımını sağlamak, yerel ekonomiyi desteklemek, adaletsiz fiyatlandırmadan kaçınmak, yatırım politikalarının şeffaf ve etik olmasına dikkat etmek, nesiller boyu adaleti teşvik etmek, maliyet girdilerini ve çıktılarını eşit olarak dağıtmak gerekmektedir (Akgül, 2010, s.133).

3.2.2. Sosyal sürdürülebilirlik

Sosyal sürdürülebilirlik, yoksullu, cinsiyet eşitsizliği, sosyal dışlanma gibi olumsuz etkenlerin ortadan kaldırılması ya da toplumu güçlü kılmak için gereken kalkınma politikalarının uygulanmasıdır (Yeni, 2014, s.184). Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal yönü, doğal kaynakları adil ve toplumsal eşitlik ilkeleri kapsamında kullanmak ve günümüzde gelişmiş toplumların kaynak kullanım özgürlüklerini gelecek nesillerin de erişme ihtiyacının sonucunda oluşturmuştur. Sosyal sürdürülebilirlik esasında nicel büyümeden ziyade nitel büyümeyi vurgulamaktadır (Nemli, 2004, s.22).

Sosyal anlamda sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için uluslararası toplumsal eşitliğin sağlanması, insanın özlük ve özgürlük haklarının artırılması, fayda artırımı için insanların bilinçlendirilmesi ve fırsatların öngörülmesi, toplumlarda sosyal ve kültürel bütünlüğün sağlanması, insanların yaşam standartlarının artırılması ve sürdürülebilirlik uygulamalarına insanların katılımının teşvik edilmesi gerekmektedir (Akgül, 2010, s.134).

Tablo 3.1. Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutları (Tutulmaz, 2012, s.626)

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMANIN SOSYAL BOYUTLARI
Yoksulluk mücadelesi
Uzlaşma temini
Katılımcı kalkınma
Zorunlu yerleştirme
Sivil toplum örgütleri
Sosyal kalkınma göstergeleri
Sosyal analiz
Sosyal dışlanma

3.2.3. Çevresel sürdürülebilirlik

Sürdürülebilir kalkınma için en önemli öğelerden birisi de çevresel sürdürülebilirliktir. Çevresel sürdürülebilirlik var olan ekosistemlerin, sürekli meydana gelen sıcaklık değerlerine ve doğa olaylarına uyum sağlayabilmesini sağlamaktır (Tutulmaz, 2012, s.626). Çevresel sürdürülebilirlik, insanları ve işletmelerin kirliliği engelleyici çevresel girişimler ve resmi yaptırımlar uygulanması ile doğaya verilen zararın en aza indirilerek en düşük seviyede tutma süreci olarak tanımlanır (Mucan, Kayabaşı ve Madran, 2016, s.57).

Çevresel sürdürülebilirlik kavramı, çevre sistemlerinin ve doğal kaynakların toplum tarafından korunması gerektiği ihtiyacını belirtmektedir. Doğanın kendi kendini yenileme kapasitesi kısıtlıdır dolayısı ile hava, su, toprak vb. kaynakların kullanılmasında sorumlu bir tutum izlenmesi gerekmektedir. Hızla artan nüfus beraberinde tüketim ve üretimdeki artış, buna bağlı olarak da enerji tüketiminin yükselmesi, doğal kaynakların hızla tükenmesi, çevre kirliliği, küresel ısınma gibi etkenler canlıların yaşamını, dünyanın kapasitesini ve çevresel sürdürülebilirliği tehdit etmektedir (Nemli, 2004, s.27). Ayrıca nüfus artışı ile birlikte yoksulluğun ve işsizliğin artması işin sosyal boyutunu da göstermektedir.

Çevresel sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için doğadaki canlı çeşitliliğinin ve doğal kaynakların korunması, yenilenebilir ürünlerin kullanılması, atıkların geri dönüşümünün yapılması, tarihi ve kültürel mirasın korunması, çevreye ve doğadaki canlılara verilen zararın en aza indirilmesi gerekmektedir (Akgül, 2010, s.135).

3.3. Kurumsal Sürdürülebilirlik İlkeleri

Kurumsal sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma kavramının işletmeler tarafından uygulanmasıdır. Günümüzde birden çok işletme, kurumsal sürdürülebilirliği iş stratejilerinin önemli bir parçası olarak görmektedir (Signitzer ve Anja, 2008, s.1-19). Kurumsal sürdürülebilirliğin gerçekleştirilebilmesi için üç boyutlu bir yapıya ihtiyaç vardır. Bunlar;

- Kurumsal çevre yönetimi aracılığı ve çevresel bütünlük,
- Değer yaratımı ve ekonomik refah ilkesi,
- Kurumsal sosyal sorumluluk ve sosyal eşitliğin sağlanması.

Bu üç boyutlu yapılar kurumsal sürdürülebilirliğin kalkınması açısından da geçerli olan ilkeler arasındadır. İşletmeler, temel faaliyetlerinde ve politikalarının belirlenmesinde bu üç ilkeyi dikkate alarak hareket etmelidir. Sürdürülebilir kalkınma sürecinde olduğu gibi bu üç ilkeden birinin yerine getirilmemesi işletmenin kurumsal sürdürülebilirliğinin kalkınması da engel teşkil etmektedir (Bansal, 2005, s.199).

3.3.1. Kurumsal çevre yönetimi ve çevresel bütünlük ilkesi

Kurumsal çevre yönetimi işletmelerin faaliyetleri sonucunda bıraktıkları çevresel ayak izlerini en aza indirebilmek için uygulanmaktadır. Her işletme olumlu ya da olumsuz çevresel bir etkiye sahiptir. Bu etkiler işletmenin üretim esnasında ortaya çıkan zararlı gazlardan ve ya üretim sonucunda oluşan atıklardan da kaynaklanabilir.

Çevresel bütünlüğün gerçekleştirilebilmesi, söz konusu olumsuz etkilerin ortadan kaldırılması ya da azaltılması ile mümkün olmaktadır. Bu etkilerin ortadan kaldırılması ya da azaltılması için kurumsal çevre yönetiminde kullanılmak üzere doğal kaynak esasına dayanan işletme uygulaması geliştirilmiştir. Bu uygulama üç stratejiden oluşmaktadır. Bunlar, kirlilik kavramına işletme politikalarında yer verilmesi, kirliliğin kontrol altına alınması ve kirliliğin önlenmesidir. İşletmeler üretilen mamulün yapısında kirliliği önleyici değişikliklere gidiyorsa işletme politikalarında kirliliğe yer vermiş demektir. Kontrol altına alma uygulaması ise meydana gelen zararın giderilmesinin mümkün olmadığı durumlarda uygulanır ve işletmenin üretim sırasında ortaya çıkardığı zararlı gazları engellemek amacıyla filtre kullanılmaya başlanması olarak örneklendirilebilir. Kirliliğin önlenmesi ise üretim faaliyetlerinde ortaya çıkan atıkların engellenerek mevcut üretim sürecine katkı sağlamak şeklinde ifade edilebilir (Hart, 1995, s.995).

3.3.2. Kurumsal değer yaratımı ve ekonomik refah ilkesi

İşletmeler ürettikleri ürünler veya sundukları hizmetlerle değer yaratırlar. İşletmelerin yarattığı bu değer artması ürün ve hizmetlerin etkili ve verimli olmasına bağlıdır. Değer yaratımı, ürünlerin verimli bir üretim sürecinden geçerek tüketicinin talepleri doğrultusunda farklı ve yeni ürünlerin geliştirilmesi ve maliyetlerin düşürülmesi ile mümkün olmaktadır.

İşletmeler ürettikleri ürün ve hizmetin maliyetini karşılayabilecek bir fiyata satabildiği sürece, yarattığı değeri elinde bulundurur ve bunun sonucunda da işletmenin finansal performansı artar. Değer, işletmeler tarafından yaratılıp ellerinde tutulduğunda, işletme ortaklarına kâr paylarıyla, tüketiciye ürün ve hizmet aracılığıyla çalışanlara ise ücret olarak dağıtılabilir (Bansal, 2005, s.200).

3.3.3. Kurumsal sosyal sorumluluk ve sosyal eşitlik ilkesi

Kurumsal sosyal sorumluluk işletmelerin yalnızca ortaklarının değil, tüm paydaşların yasal, etik, ihtiyati ve ekonomik beklentilerini benimsemesini ifade etmektedir (Carroll, 1979, s.500). Kurumsal sosyal sorumluluk ilkesi kavramı sosyal sorun yönetimi, paydaş teorisi ve çevresel değerlendirme olarak üç bölüme ayrılır. Sosyal sorun yönetimi, sağlığa zararlı ürünlerin üretilmesi, çocuk işçi çalıştırılması gibi sosyal içerikli ve toplumu olumsuz yönde etkileyen sorunların çözümü olarak ifade edilir. Paydaş teorisi, işletmelerin doğaya karşı olan sorumluluklarını konu alır. İşletmelerin faaliyetlerinde şeffaf olması ve bu süreçlerde oluşturulan her değerde paydaşların katkısı olduğu düşüncesine dayanır. Çevresel

değerlendirme ise işletmelerin ekonomik, sosyal ve çevresel sorunlarının tespit edilmesini sağlar (Wood, 1991, s.706).

3.4 Kurumsal Sürdürülebilirlik Modelleri

İşletmelerin sürdürülebilir olmalarında piyasa unsurları, sektör çeşitlilikleri, pazar konumu, güçlü ve zayıf yönleri, fırsatlar ve tehditler, misyon ve vizyonları gibi faaliyetleri farklılık gösterdiği için kurumsal sürdürülebilirliklerine destek olacak tek bir modelden bahsedilemez. Bu sebeple birden fazla kurumsal sürdürülebilirlik modeli ortaya çıkmıştır. Fakat bu başlık altında akademik alanda en çok önem verilen ve kabul gören altı model incelenmiştir.

Bu modeller işletme yöneticilerinin kurumsal sürdürülebilirlik stratejilerini uygulamada yardımcı olması ve gösterge niteliği taşıması amacı ile geliştirilmiştir. Bu modeller aşağıda yer alan durumların daha iyi anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır Epstein ve Buhovac, 2010, s.306-315).

- Finansal performans üzerindeki olası etkiler
- Sürdürülebilirliğin süreçler ve girdilerdeki rolü
- İşletmenin paydaşlarının olası tepkileri
- Çeşitli durumlar arasındaki nedensellik ilişkisi
- Bütün bu durumların sürdürülebilirlik performansı üzerine etkisi

Bu modellemeler kurumsal sürdürülebilirlik stratejilerini başarılı bir şekilde uygulanması ve yüksek sürdürülebilirlik performansı oluşturmak amacıyla kullanılmaktadır.

3.4.1. Stead ve Stead modeli

Stead ve Stead modeli, 1992 yılında J. Garner Stead ve W. Edward Stead tarafından oluşturulan bir modelledir. Bu modelde işletmelerin organizasyonlarında sürdürülebilirliğin bir değere sahip olması gerektiği düşüncesini ortaya koymuşlardır. Bu düşünceleri sürdürülebilir işletmelerin stratejik vizyonlarını destekler niteliktedir. İşletmeler vizyonlarını aşağıda tanımlanan nedenlere bağlı olarak geliştirerek stratejik yönetim süreci için araçsal değerler oluşturmaktadır (Stead ve Stead, 2000, s. 313-329).

- *Toplum:* Kuruluş, topluluk ve kişilerin beklenti ve değerleri çerçevesinde oluşan toplum, ekosistemi ve bu beklentiler bütünü dengede tutar.
- *Bütünlük:* Sürdürülebilir dengenin başarılı bir şekilde işlemesi için, birbiriyle bağlı alt sistemler arasındaki uyum ve dengenin sağlanmasıdır.
- *Kalite:* İşletmeler kalite kavramını kusurlu bir ürünün mutlak değeri olarak görmeyi dışında, işletmenin hizmet ve ürünlerinin de nasıl olması gerektiğini gösteren bir yol haritası olarak da görmelidir.
- *Küçüklük:* Hızla artan nüfus ve ekonomik faaliyetlere fazla yüklenmeleri nedeniyle işletmelerin bazı konularda küçük düşünmeleri gerekmektedir. İşletmelerin

sürdürülebilir kalkınmaya dayalı bir vizyona sahip olması, kâr arttırma girişimleri ve çevreyi koruma üzerine yeni stratejiler geliştirmeleri gerekmektedir.

- *Gelecek Nesil*: Gelecek nesillere gereken önemi vermek, çevresel ve ekonomik dengeyi sağlayan kararların alınması ve alınan kararlarda bunları göz önünde bulundurmak önemli bir husustur.

3.4.2. Shrivastava ve Hart modeli

Shrivastava ve Hart modeli, işletmelerin net bir misyon ve vizyona sahip olması, sorunlar karşısında kesin çözümler üretilmesi ve sürdürülebilirliğin bir amaç haline getirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Shrivastava, ve Hart, 1995, s.154). Shrivastava 1995 yılında, işletmelerin benimsediği geleneksel yönetim anlayışından kaynaklı oluşan bazı durumlarda, sürdürülebilir kalkınmanın yetersiz kaldığını ifade etmiştir. Bu yetersizliklerin yönetim sürecinde çevreye yer verilmemesi, üretim faaliyetlerinden kaynaklı doğada oluşan zararlara yönelik sorumlulukların üstlenilmemesi ve tüketilen kaynakların sürdürülebilirliğinin gerçekleştirilememesi gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Shrivastava, işletmelerin endüstriyel süreçlerinde doğa, çevre ve insan konularında sürdürülebilir yönetim politikalarının izlenmesi gerektiğini vurgulamıştır.

3.4.3 Callens ve Tyteca modeli

Callens ve Tyteca modelinde üç boyuttan oluşan çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik modellerine ek olarak 1995 yılında genel sürdürülebilirlik kavramı eklenmiştir. Genel sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutunu aynı anda ele alan diğer bir yön olarak gösterilmiştir (Welford, Young ve Ytterhus, 1998, s.48). Sürdürülebilir kalkınmanın bu dört boyutu, farklı üç seviyede değerlendirilerek (şehir/ülke seviyesi, fabrika/işletme seviyesi ve ürün/üretim seviyesi) yeni bir sürdürülebilirlik modelini oluşturmuşlardır.

3.4.4. Gladwin ve arkadaşları

Sosyal sürdürülebilirlik için yeni bir çevre oluşturmak ve yeniden yönlendirmek, hükümetler ve işletmeler için dönüşümcü ve güçlü liderliğe sahip olmayı gerektirmektedir. Kurumsal liderlerin bulunduğu işletmenin vizyonu ile sürdürülebilir olması, talepler ve fırsatlar karşısında etkili ve hızlı öğrenme, sürdürülebilir performans için gereken kurumsal uzmanlığı geliştirmek, bağlı olduğu kuruluşun tüm paydaşlarını sürdürülebilir davranışa ikna etmek gibi özelliklere sahip olmaları gerekmektedir (Gladwin, Krause ve Kennelly, 1995, s.42).

3.4.5. Van Someren modeli

Sürdürülebilir kalkınma odaklı gelişme, zaman içerisinde işletmeler tarafından daha fazla ilgi görmeye başlamıştır. Van Someren modeli, sürdürülebilir kalkınmaya yönelik işletmelerin stratejileri için kullanabilecekleri ekonomi odaklı bir modeldir. Bu modelde yenilikler önemli

bir faktördür. Dolayısıyla sürdürülebilir kalkınma çalışma perspektifini önemli ölçüde değiştirebilecek kurumsal yenilikleri de beraberinde getirmektedir.

Sürdürülebilir gelişmeye uygun çalışma kararlarının alınması sürecinde, zaman önemli bir unsurdur. Piyasa ekonomisine teknik yeniliklerin getirilmesinin, sürdürülebilir kalkınmanın gelişmesi için en etkili yol olduğu düşünülmektedir. Uzun vadede kalkınmanın ekonomik temellerinin sağlamlığı için, ideal bir sürdürülebilir kalkınma işletmeleri modeli oluşturulmuştur (Van Someren, 1995, s. 23-24)

3.4.6. Welford modelleri

Welford 1997 yılında kurumsal sürdürülebilirlik konusunda iki farklı türde model ortaya koymuştur. İlki, işletmelerin faaliyetlerinde sürdürülebilirliğe ulaşması için üç boyutlu bir yaklaşım düşünülmüştür. Model de çevresel boyutu “gezegen”, sosyal boyutu “insan” ve ekonomik boyutu “ürün” olarak tanımlanmıştır. 3P (planet, people ve product) olarak adlandırılan bu modelde amaç, işletme bir dizi ürün oluşturmak ve ya kâr sağlama odaklı hizmet sunmayı hedeflemektedir. Fakat bunu yaparken tedarik zinciri bağlantıları ve istihdam yoluyla, müşteriler gibi birçok insanla çalışmak zorunda kalmanın etkisi altında gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu model, olumsuz etkileri minimum düzeyde tutarken, uygulamalar içinde yer alan faydaları maksimum seviyede tutar. Welford'un 3P modelinin avantajı, hedeflerin belirli araçlara bağlanarak sonrasında bu araçların raporlanabilmesine imkan sunmasıdır (Welford, Young ve Ytterhus, 1998, s.45).

İkinci modelde etik ve sosyal konulara diğer yaklaşımların hemen hemen hepsinden daha fazla önem verilmiştir. Bu durum sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutlarını çevre boyutları ile birlikte değerlendirilmesi ihtiyacı ile tutarlıdır. 6E olarak ifade edilen bu model ekonomi, çevre, eğitim, etik, güçlendirme ve eşitlik konuları sürdürülebilir politika alanlarını oluşturmaktadır. 6E sayesinde işletmeler sadece sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmakla kalmayıp ilerlemeleri hakkında raporlar sunmaktadır. Raporlarda, her bir alandaki politikanın ilerlemesini, detaylandırması ve sürekli gelişim göstermesi beklenmektedir. İşletmeler bu altı alandan en az bir tanesine sahip olmak zorundadır (Welford, Young ve Ytterhus, 1998, s.48) .

3.5. Sürdürülebilir İşletme Kavramı

İşletmeler kavramsal olarak; mal, hizmet ve ekonomik gereksinimlerini gidermek için çalışmakta olan kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır. Bu kuruluşların en büyük amacı ekonomik ihtiyaçların karşılanması için hizmet ve ürünler üretmektir. Fakat sürdürülebilir işletme kavramı, zaman içerisinde değişime uğramış ve bu anlayışın içerisine sosyal ve çevresel boyutlar da dahil edilmiştir. Bu anlamda ekonomik açıdan sürdürülebilir bir işletme, ürün ve hizmet üretimine odaklı bir sistemi amaçlayan işletmeler olarak ifade edilmektedir. Çevresel odaklı sürdürülebilir işletmeler ise, yenilenebilen kaynakların fazla kullanımından sakınan, yenilenemeyen kaynakları ise sınırlı harcayan, biyolojik çeşitliliği, ekolojik sistemi ve doğanın dengesini gözetilen işletmelerdir Holmberg ve Sandbrook, 1992, s.19-38).

Sürdürülebilir işletmelerin şahsi başarıları belirli bir noktaya kadar iyi sonuçlar verebilir. Çünkü işletmeler çevrelerindeki ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel gibi oluşumlardan güçlü bir şekilde etkilenmektedir (Kuşat, 2012, s.227). Buna göre sürdürülebilir işletmelerin başarısı, kâr artırmaya yönelik ekonomik faaliyetlerin uygulanmasına ek olarak, uygulamaların toplumsal ve çevresel etkilerinin takibini ve bu süreçlerin gerçekleşmesini sağlayacak sistemlerin kullanılmasına dayanmaktadır (Tum, 2014, s.55).

İşletmeleri sürdürülebilir olmaya zorlayan nedenlere ekonomik anlamda bakıldığında, ticari kuruluşlar gibi asıl amacının kâr olduğu görülmektedir. Bu çerçevede işletmelerin, çevresel zararların önlenmesi hususunda sorumlu hissetmeleri, toplumun değişen tüketim ve üretim alışkanlıklarını veya küresel pazarda rakiplerinden geride kalmamak için sürdürülebilir bir vizyon sunmalarının amacında yüksek kâr sağlamak vardır (Pekdemir, 2017, s.36). Sürdürülebilirlik kavramı işletmeler için, günümüzde mevcut şartların işletmelere getirdiği sorunlar ve yararları anlayarak, buna istinaden ürün, hizmet ve çalışmaların tekrar yapılandırılması anlamına gelmektedir. İfade edilen eğilimleri gerçekleştiremeyen işletmelerin varlıklarını sürdürülebilmeleri pek olası değildir. İşletmeleri ve çalışmalarını temelden etkileyecek olan sürdürülebilirlik uygulamaları, işletmeden işletmeye ve sektörden sektöre değişkenlik göstermektedir (Menlik, 2013, s.10-11).

21. yüzyıl da yaşanan gelişmeler, işletmelerin hedefleri konusunda farklı değişimler yaşanmasına neden olmuştur. Kâr arttırıcı her türlü faaliyeti doğru bulan düşünce anlayışı yerini işletmenin ekonomik kazancını arttıran faaliyetlerin benimsenerek gerçekleştirilmesi anlayışına bırakmak durumunda kalmıştır. Bir başka ifade ile eskiden yalnızca mali içerikli beklentilerin yerini günümüzde toplumsal içerikli beklentiler almıştır. Bunun yanı sıra ekonomik hedefler tamamıyla yok olmamış, çevresel ve sosyal değerlere saygılı, sorumluluk bilinci yüksek uygulamalar içeren işletmelerin günümüz piyasasında rekabet etme imkanları artmıştır (Kuşat, 2012, s.227). Sürdürülebilir işletme kavramında ki bu değişimlerin sonucunda işletmelerin yönetim anlayışında amaç, çevre, değerler, işletme fonksiyonları, ürünler, örgütsel yapı ve üretim sistemleri açısından değişiklikler yaşandığı ifade edilmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalardan oluşturulan aşağıdaki tabloda, işletmelerin yönetim anlayışlarında yer alan sürdürülebilir odaklı değişimler gösterilmeye çalışılmıştır (Tokgöz ve Önce, 2009, 249).

Tablo 3.2. İşletmelerin sürdürülebilir yönetim anlayışlarında yer alan değişimler

KONU	GELENEKSEL YÖNETİM ANLAYIŞI	YENİ YÖNETİM ANLAYIŞI
AMAÇ	- Hissedarların refahı - Ekonomik büyüme ve kârlılık	- Paydaşların refahı -Sürdürülebilirlik ve yaşam kalitesi
ÜRÜNLER	-Kullan at ambalajlama -Fonksiyon, fiyat ve stil bazlı tasarım	-Çevre dostu ambalajlama -Çevreye uygun şekilde tasarım
DEĞERLER	-Kendi kendine yeterlilik -Rasyonellik ve salt bilgi	-Birbiriyle bağlantılı olma -Anlayış ve sezgi / kavrama
ÇEVRE	-Hava kirliliği ve atıkların dışsallık olarak kabul edilmesi -Çevre üzerinde hakimiyet	-Hava kirliliği ve atıkların elimine edilmesi ve yönetilmesi -Doğa ile uyum
ÜRETİM SİSTEMLERİ	-Teknik verimlilik -Enerji ve kaynak yoğunluğu	-Çevreye yönelik verimlilik -Düşük enerji ve kaynak kullanımı
İŞLETME FONKSİYONLARI	-Kısa dönemde kâr elde etmeye yönelik finans -Tüketimi arttırmaya yönelik finans	-Uzun dönemli sürdürülebilir büyümeye yönelik finans -Tüketicilerin bilinçlendirilmesine yönelik pazarlama
ÖRGÜTSEL YAPI	-Merkezi otorite -Hiyerarşik yapı -Gelirler arasında büyük fark -Yukarıdan aşağıya doğru karar alma	-Merkezi olmayan otorite -Hiyerarşik olmayan yapı -Gelirler arası düşük fark -Katılımcı karar alma

3.6. Sürdürülebilir İşletme Olmaya İten Temel Nedenler

İşletmeler için sürdürülebilirlik kavramı, ekonomik beklentilerin sosyal ve çevresel alanlarla birlikte ele alınması ile tanımlanır. İşletmeler yalnızca yatırımcılarına veya ortaklarına karşı değil, tüm paydaşlarına karşı sorumludur. Bu nedenle günümüzde sürdürülebilir işletme kavramını bütünsel bir bakış açısı ile benimsemeye ve yönetim politikalarına dâhil etmeye başlamışlardır. Yine işletmeleri sürdürülebilir anlayışla faaliyet göstermeye iten dört temel neden olduğu söylenebilir. Bunlar müşteri talebi, yatırımcı talebi, kamuoyu güveni ve yasal gerekliliktir (Pekdemir, 2017, s.19).

İşletmeleri sürdürülebilir olmaya iten nedenlerde birisi de güvendir. Sürdürülebilirlik faaliyetleri ile güçlendirilen güven, işletmenin marka değerine ve itibarına katkı sağlayabilir ve özellikle kriz dönemlerinde işletmeyi korumak için bir kalkan görevi görmektedir. Bunun nedeni ise müşteri ve para kaybına neden olan en önemli etkenlerden birinin kamuoyu güveninin zarar görmesi olmasıdır. Sürdürülebilir bir işletme olmak için önemli bir itici faktör olan müşteri talepleri, özellikle çevreye duyarlı işletmelere ait ürünleri tercih eden tüketicileri kapsamaktadır (Özbirecikli, 2002). Tüketicilerin bu beklentileri, sürdürülebilir üretimin önemini artırarak sürdürülebilir tüketim kavramını da yaygınlaştırmıştır.

Sürdürülebilirliği destekleyen paydaşlardan birisi de yatırımcılardır. Yatırımcılar, yatırım için alınan kararlarında sürdürülebilirlik anlayışını göz önünde bulundurarak yapmakta ve işletmeleri sürdürülebilir faaliyetler konusunda gelişmeye teşvik etmektedir. Bu nedenle yatırımcıların talepleri, sürdürülebilir işletmelere yol gösterici bir unsur olarak ortaya çıkar.

3.7. İşletmelerin Sürdürülebilirlik Stratejileri

Sürdürülebilirlik stratejisi, çevre, sosyal ve ekonomik yönetimlerle ilgili tehlikelerin öncesinde belirlenerek sonuçlandırılmasında, işletmelerin ekonomik olarak devamlılıklarını korumaları için düzenlenen stratejiler olarak ifade edilir. Diğer bir ifade ile çalışanların da dâhil olduğu işletmelerin her kademesine doğaya karşı duyarlılık bilincini yerleştirerek, üretilen ürünleri sağlıklı bir şekilde tüketicilere ulaştırılması, enerji tasarrufu sağlanması, işletme içerisinde etik kuralların oluşturulması gibi durumlar işletmelerin gerçekleştirdikleri stratejiler arasındadır. Burada amaç, işletmelerin oluşturduğu çevresel, sosyal ve ekonomik etkilerin tümüyle ele alınmasıdır (Keskin ve Koper, 2012, s.28).

Sosyal duyarlılığın her geçen gün artması ile birlikte işletmelerde meydana gelen sıkıntılara karşı köklü ve yenilikçi çözüm yolları üretmeleri beklenmektedir. Bu beklentiler kurumsal sürdürülebilirliği önemli hale getirirken işletmelerin sürdürülebilir bakış açısını kabul etmelerini de zorunlu hale getirmektedir. Bundan dolayı işletmelerin sürdürülebilir olması, ekonomik performansın yanı sıra çevresel ve sosyal performansının da sürdürülebilir olmasını gerektirmektedir (Sarıkaya ve Kaya, 2007, s.222.).

İşletmelerin sürdürülebilirlik stratejilerini etkileyen iç ve dış faktörleri değerlendirme açıları, kurumsal sürdürülebilirlik stratejilerinin oluşmasına önemli ölçüde yön vermektedir. Küresel vizyona sahip işletmelerin kurumsal sürdürülebilirlik stratejilerini etkileyen dış faktörler, çevre ve coğrafi koşullar ile Pazar yapısı ve düzenlemeleri içermektedir. İç faktörler ise sürdürülebilirlik performansı, işletmenin rekabet stratejisi ve kurum kültürüdür (Pekdemir, 2017, s.22).

Küresel çapta faaliyet gösteren işletmelerin sürdürülebilir stratejileri üç aşamada gerçekleşmektedir (Epstein, 2008, s.65). İlk aşama, işletmelerin uluslararası ve ulusal politikalarla ilgili yasal hükümler ve sözleşmelere uygun bir biçimde yönetilmesidir. Üst yönetimin, çevresel ve sosyal konularla alakalı mali sorumluluklarının farkında olması ve sürdürülebilir stratejilerini de bu farkındalığa göre belirlemelidir. İkinci aşama ise, işletmelerin rekabet avantajlarının uygulanması ile ilgilidir. İşletmelerin uluslararası politikalara ve yasal hükümlere uyacakları hususunda garanti vermeleri; sosyal sorumluluklarını yerine getirmelerinin ve kaynakları verimli kullanmalarının yanı sıra ekonomik olarak da performanslarını arttırmalarına yardımcı olacaktır. Üçüncü ve son aşaması ise çevresel, ekonomik ve sosyal unsurların entegrasyonunun sağlanmasını içerir. İşletmelerin sürdürülebilirliği sağlıklı bir şekilde yönetmeleri için; çevresel, ekonomik ve sosyal unsurların birbirinden bağımsız değil, birbirleri ile ilişkilendirilerek işletmenin bütün temel stratejik süreçlerine ve karar alma mekanizmalarına dâhil edilmelidir (Özmehmet, 2010, s.1885).

4. BÖLÜM

ÇORUM BÖLGESİNDE FAALİYET GÖSTEREN İŞLETMELER VE YÖNETİCİLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK AÇISINDAN FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Tez çalışmasının bu bölümünde çevresel sürdürülebilirlik açısından işletmeler ve yöneticilerinin farkındalık düzeylerinin tespitine yönelik, Çorum bölgesinde yapılan araştırmaya yer verilmiştir.

4.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, Çorum bölgesinde faaliyet gösteren işletme ve yöneticilerini çevresel sürdürülebilirlik ve yeşil işletmecilik uygulamaları açısından inceleyerek, farkındalık düzeylerini tespit etmektir. Çalışmada işletmelerin üretim ve iç işleyiş süreçlerinde, çevre duyarlılık durumları ve yöneticilerin farkındalık düzeyleri incelenmiştir.

4.2. Araştırmanın Önemi

İşletmelerin yeşil işletmecilik anlayışı ile üretim planlanmasından tüketici ile buluşmasına kadar ki süreçte, çevreye zarar vermeyen faaliyetler gerçekleştirmeleri oldukça önem arz etmektedir. Sanayi, gıda ve imalat gibi sektörlerde üretim yapan işletmeler, kaynaklarını bilinçli kullanarak ve geri dönüşüme destek vererek hem ekonomik hem de sosyal anlamda kazanç elde edeceklerdir. Bu bağlamda yeşil işletmecilik faaliyetleri sürdüren yöneticilerin duyarlılıkları, işletmenin başarısına sağladığı katkıların tespiti açısından bu çalışmanın katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4.3. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi

Bu çalışmada bilimsel araştırma yöntemi olarak birincil veri toplama tekniklerinden faydalanılacaktır. Araştırmanın amacına yönelik olarak oluşturulan mülakat çalışmasında evren büyüklüğü Çorum ilinde faaliyet gösteren 10 sanayi işletmesi oluşturmaktadır. Araştırmanın hedef kitlesi Çorum ilinde faaliyet gösteren işletmelerin sahipleri / ortakları veya yöneticileridir. Mülakatlar makine, kimya sanayi, gıda, tekstil, vitrifiye sektörlerinde faaliyet gösteren işletmeler ile yapılmıştır.

Çalışma, "Yapılandırılmış Görüşme Tekniği" ile hazırlanmıştır. Bu tekniğin tercih edilme nedeni ise, yöneticilerin görüşme için ayırdıkları zamanı verimli kullanarak çalışma için detaylı bilgi edinebilmektir. Yöneticilere bu yöntem ile yöneltilen soruların, anlaşılmasında ya da yanlış anlaşılması durumunda karşılıklı açıklama yapılmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca görüşmede gösterilen soruları yanıtlamada ki istekleri, ses tonları ve mimikleri verilen yanıtların değerlendirilmesinde önemli ipuçları vermektedir. Araştırmacı tarafından bizzat yapılan görüşmeler, soruların farklı kişiler tarafından doldurulmasına ve özen gösterilmemesinin önüne geçerek verilerin kalitesini arttırmaktadır. Ayrıca yöneticilere

yöneltilen soruların aynı olması, verilerin sınıflandırılmasında kolaylık sağlamaktadır.

4.3.1. Araştırma kılavuzunun hazırlanması

Görüşme sürecinin anlaşılması amacıyla yöneticilere araştırmanın amacını, yöntemini ve önemini belirten bir katılımcı kılavuzu hazırlanmıştır (Bkz. Ek-1).

Görüşülen yöneticilere, araştırmacının Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'ne bağlı yüksek lisans öğrencisi olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin, çalışılan yüksek lisans tezinin temel verilerini oluşturacağı açıkça ifade edilmiştir.

Yöneticilere, “çevresel sürdürülebilirlik açısından işletmeler ve yöneticilerinin Çorum bölgesi genelinde farkındalık düzeylerinin tespit edilmesi” konusunu araştırmak adına, işletmelerinin ne tür çalışmalar yaptığını belirlemek istendiği ifade edilmiştir. Ayrıca soruların araştırmacı tarafından sorulacağı, sorunun istendiği takdirde birkaç defa tekrar okunabileceği belirtilmiştir. Soruların yeterince anlaşılması durumunda çekinmeden açıklama yapılmasını isteyebilecekleri yöneticilere anlatılmıştır.

4.3.2. Araştırma sorularının belirlenmesi

Araştırma soruları işletmelerin demografik bilgileri ve çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili çalışmalar olmak üzere iki bölüm olarak hazırlanmıştır.

İşletmelerin demografik bilgilerinin belirlenmesi adına işletmenin adı (İsteğe bağlı), işletmedeki konumunuz / statünüz, eğitim düzeyiniz, işletmenin kuruluş yılı, işletmenin faaliyet alanı, işletmede çalışanların sayısı sorulmuştur. İkinci bölümde ise konu ile ilgili verilerin elde edilmesine yönelik sorular hazırlanmıştır. Bu soruların hazırlanmasında dikkat edilen unsurlar şu şekildedir (Bayramoğlu, 2007, s.174):

- Sorular mümkün olduğu kadar kısa olmalıdır.
- Hedeflenen nüfusun içerisinde en eğitimsiz kesimin bile anlayacağı basit bir dil ve üslup kullanılmalıdır.
- Sorular araştırmacı tarafından açık bir dil ile sorulmalıdır.
- Sorular yöneticileri yönlendirici nitelikte olmamalıdır.
- Bütün sorularda mantıksal bir akış olmalıdır.
- Aynı gruptaki bilgilerden elde edilen sorular, birlikte ve mantıksal bir çerçevede sıralanmalıdır.
- Her soru bir tek bilgi parçası sağlamalıdır.

Araştırmada yukarıda belirtilen unsurlara dikkat edilerek sorular hazırlanmıştır. Soruların yönlendirici ve açık uçlu olmamasına özen gösterilmiştir.

Araştırmanın hedefi “Çorum bölgesinde faaliyet gösteren işletmeler ve yöneticilerinin sürdürülebilirlik açısından farkındalıklarının tespiti” olarak belirlenen konunun sonuçlarını değerlendirmektir. Sorular araştırmanın amacına uygun olarak ana ve alt başlıkların bütününe kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Bu bağlamda:

İşletmelerde görev alan tüm çalışanların çevre ve çevresel sürdürülebilirlik hakkında ki duyarlılıklarının tespit edilmesi amacıyla 1., 3. ve 13. sorular hazırlanmıştır.

İşletmelerin sürdürülebilir çevre kapsamında uyguladıkları proje ve programların tespiti için 2. ve 4. sorular hazırlanmıştır.

İşletmelerin çevreye zarar vermeyen hammadde kullanımının tespiti amacıyla 5. soru hazırlanmıştır.

İşletmelerde uygulanan enerji tasarrufları ve enerji kaynaklarının belirlenmesi amacıyla 6. ve 7. sorular hazırlanmıştır.

İşletmelerde üretilen ürünlerin çevreci etiketlerin kullanımı ve reklam faaliyetlerinin tespiti amacıyla 8. ve 9. sorular hazırlanmıştır.

İşletmelerin yeşil işletmecilik anlayışı ile hazırladıkları muhasebe ve finansman uygulamalarının tespiti için 10., 11. ve 12. sorular hazırlanmıştır.

İşletmelerin kullandıkları çevre yönetim sistemleri ve standartlarının tespit edilmesi amacıyla 14. soru hazırlanmıştır.

İşletmelerin atık yönetimi ile ilgili maruz kaldıkları cezaların tespiti amacıyla 15. soru hazırlanmıştır.

İşletmelerin yeşil işletmecilik anlayışı ile gösterdikleri faaliyetlerinde devlet teşviki ve hibe kullanımının belirlenmesi amacıyla 16. soru hazırlanmıştır.

Araştırma kapsamında yöneticilere yöneltilen sorular aşağıdaki gibidir. (Bkz. Ek-2)

Araştırma soruları:

- 1- İşletmenizde çevre politikanızı belirleyen ve bu politikaların yürütülmesini sağlayan ayrı bir biriminiz var mı? Varsa işleyişi hakkında bilgi verir misiniz?
- 2- İşletmenizde atık yönetimi ve geri dönüşüm programı var mı? Varsa bu sürecin nasıl işlediği hakkında bilgi verir misiniz?
- 3- Üst yönetim, çalışanlara çevresel sürdürülebilirliğe yönelik faaliyetlerin yürütülmesinde nasıl bir yönlendirme sağlıyor?
- 4- Çevreye zarar vermeyen uygulamaları işletmenize transfer etmek için yeni projeler geliştiriyor musunuz?

- 5- İşletmenizde üretim sürecinde yeşil işletmecilik faaliyeti açısından nelere dikkat ediyorsunuz, çevreye zarar vermeyen hammaddeler kullanıyor musunuz?
- 6- İşletmenizde enerji israfını önleyici tedbirler alıyor musunuz?
- 7- İşletmenizde yenilenebilir enerji kaynakları kullanıyor musunuz? Varsa faydalarından bahseder misiniz?
- 8- İşletmenizin ürettiği ürün ya da ürünlerin ambalajlarında çevreyle ilgili mesaj, işaret ya da etiket kullanıyor musunuz? Varsa işletmeye ne gibi katkıları olduğunu düşünüyorsunuz?
- 9- Reklam faaliyetlerinizde, işletmenizin çevre dostu olduğunu vurgulamak için ne gibi mesajlar tercih ediyorsunuz?
- 10- İşletmelerinizin finansal raporlarında çevre performansını gösteren bilanço yer alıyor mu?
- 11- Yıllık bütçeden çevre ile ilgili harcamalar için kaynak ayırıyor musunuz?
- 12- Çevre politikalarınız için katlandığınız maliyetler, standart muhasebe planında ayrı bir hesapta takip ediliyor mu?
- 13- Çalışanlarınıza çevreye duyarlı olmasına yönelik eğitimler veriyor musunuz?
- 14- İşletmenizin ISO 14001 belgesi var mı?
- 15- İşletmenizde, atık yönetimi nedeniyle ceza uygulamalarına maruz kaldınız mı? Bu konuda ne gibi tedbirler aldınız.
- 16- Devlet hibe ve teşviklerinden yararlandınız mı? Yararlandıysanız işletmeye katkılarından bahseder misiniz?

4.3.3. Araştırma görüşmelerinin yapılması

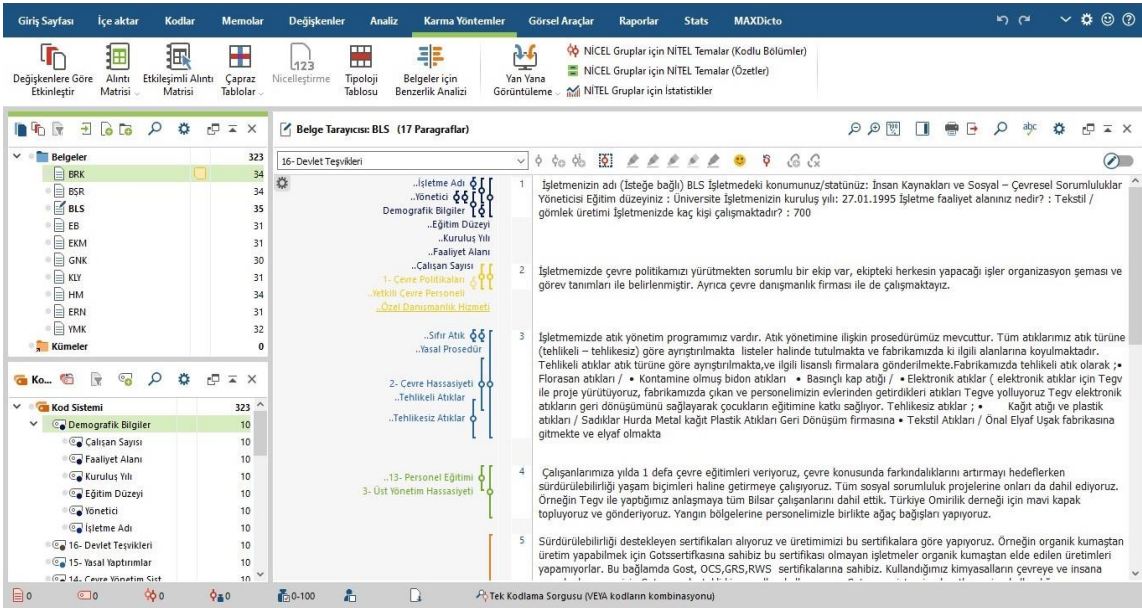
Görüşmeler yöneticiler, yönetici yardımcıları veya ilgili birim müdürlerinden edinilen bilgiler doğrultusunda, uygun oldukları zaman diliminde, kendi ofislerinde ve yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Verilerin toplanma süreci 16.06.2022 ile 20.10.2022 tarihleri arasındadır.

Görüşmelerin tamamı araştırmacı tarafından birebir katılımcılarla gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara görüşme öncesinde araştırmanın “çevresel sürdürülebilirlik açısından işletmeler ve yöneticilerinin Çorum bölgesi genelinde farkındalık düzeylerinin tespit edilmesi” konusunda görüş ve önerilerini almak amacıyla yapıldığı tekrar ifade edilmiştir. Bu bağlamda yönetici ve yetkililere, bağlı buldukları işletmeler hakkında bilgileri tam olarak vermesinin çalışma sonuçlarını etkileyen önemli bir etken olduğu konusunda açıklamalar yapılmıştır. Her bir görüşme 25- 45 dakika arasında sürmüştür.

4.4. Ölçme Araçları ve Analiz Yöntemi

Araştırma kapsamında veri toplama yöntemi olarak yüz yüze mülakat uygulanmış, ilgili literatür taraması sonucunda hazırlanan mülakat formlarından faydalanılmıştır. Araştırmada nitel veri analizi MAXQDA analiz programı kullanılmıştır. Kategoriler ve kodlar belirlendikten sonra veriler kodlara göre düzenlenmiştir.

Verilerin tümü kodlandıktan sonra bir kodlama listesi oluşturulmuştur. Aynı konuda toplanan tüm veriler birleştirilmiş ve tüm yönleri ile incelenmiştir.

Resim 4.1. MAXQDA Programı

4.5. Araştırma Bulguları

Doküman / belge, görüşme ve gözlem analizleri sonucunda elde edilen ortak kodlar, kavramsal ortak paydalar ve anlamsal bütünlük açısından değerlendirilerek belirli kategorilerde toplanmış ve araştırmanın temasını bu kategoriler oluşturmuştur. Kodlar; sürdürülebilir kazanımlar, uygulamalara verilen öncelik, veri kalitesi, ifade gücü, konuya atfedilen önem, hassasiyetler ve işleyiş süreçleri gibi boyutlar dikkate alınarak oluşturulmuştur. Oluşturulan ana kodlar içeriğine göre alt kodları da kapsamaktadır. Belge sistemi, kodlar, açıklamaları ve alt kodları ile birlikte aşağıda ifade edilmektedir.

MAXQDA 2020

Belge Sistemi

Belgeler	322
BRK	34
BŞR	33
BLS	35
EB	31
EKM	31
GNK	30
KLY	31
HM	34
ERN	31
YMK	32
Kümeler	0

Resim 4.2. Belge Sistemi Düzenlemesi

123 Kod Frekansları

Kodlar Kod(ları) çıkar Etkinleştirilmiş kodları yapıştırın

Cevre Politikaları
Yetkili Çevre Personeli
Özel Danışmanlık Hizmeti
Devlet Teşvikleri
Yasal Yaptırımlar
Cevre Yönetim Sistemi Standartı
Yeşil Finansman
Yeşil Muhasebe
Finansal Çevre Raporu
Cevreci Reklamlar
Yeşil Etiket
Yenilenebilir Enerji Kaynakları
Enerji İsrafı
Yeşil İşletmecilik
Ham Madde
Çevreci Projeler
Enerji Tasarrufu
Karbon Ayak İzi
Enerji Kaynakları
Üst Yönetim Hassasiyeti
Personel Eğitimi
Cevre Hassasiyeti
Yasal Prosedür
Tehlikesiz Atıklar
Tehlikeli Atıklar
Sıfır Atık

Kodları fareyle buraya sürükleyin ve bırakın

Sadece etkinleştirilmiş belgeler

i Tamam İptal

Resim 4.3. Kullanılan Kodlar ve Alt Kodları

4.5.1. Demografik bilgiler

Demografik bilgiler başlığı adı altında belirlenen 10 işletmenin temel bilgilerine yer verilmiştir. İşletmelerin orijinal adları yerine kod isimler kullanılmıştır. Bu başlık altında elde edilen veriler aşağıdaki gibidir.

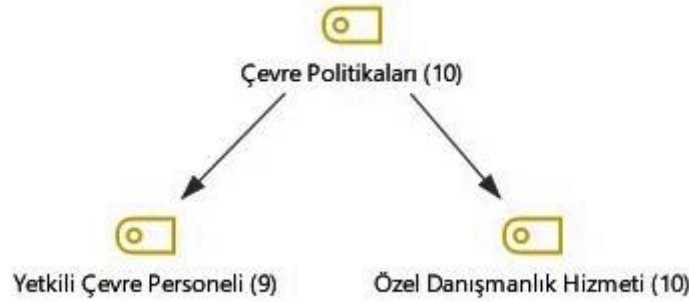
Tablo 4.1. İşletmelerin Demografik Bilgileri

İŞLETME ADI	İŞLETMEDEKİ KONUMUNUZ	EĞİTİM DÜZEYİNİZ	İŞLETMENİN KURULUŞ YILI	İŞLETMENİN FAALİYET ALANI	ÇALIŞAN SAYISI
BRK	Yönetim Kurulu Başkanı	Lisans	2021	Un Değirmen Makinaları İmalatı	257
BŞR	Yönetim Kurulu Başkan Yrd.	Lisansüstü	2004	Un Değirmen Makinaları İmalatı	75
BLS	İnsan Kaynakları	Lisans	1995	Tekstil / Gömlek Üretimi	700
EB	Yönetici	Lisans	1992	Vitrifiye Ve Seramik Ürünleri	900
EKM	Yönetici	Lisans	2001	Kimyasal	145
GNK	Çevre Mühendisi	Lisans	1995	Gıda	50
KLY	Yönetici	Lisans	1981	Gıda	100
HM	Yönetici	Lisans	1997	Makine İmalatı	47
ERN	Yönetici	Lisans	2014	Gıda	101
YMK	Yönetici	Lisans	1994	Un Değirmen Makinaları İmalatı	150

4.5.2 Çevre politikaları kodu verileri

Yeşil yöneticilerin sorumluluk ve görevlerini yerine getirebilmeleri için çevre konusunda yeterli eğitime ve uzmanlığa sahip olmaları gerekmektedir. Yeşil yöneticilerin eksiklikleri zamanında fark edebilmeleri ve gerekli tedbirlerin alınmasını sağlayabilmeleri denetim mekanizmasının başarılı bir şekilde yerine getirilmesi ile gerçekleşmektedir. Ayrıca işletmelerin başarıya ulaşmak için neler yapılması gerektiğini ve hedeflerinin hangi ölçülerde başarıya ulaştığını ortaya çıkarmaktadır. Bu konuda yeşil yöneticilerin müşterileri, hissedarları, çalışanları, toplumu ve işletmeyi çevresel tehlike ve risklerden korumak için liderlik etmesi ve bu konuda öngörü sahibi olmasını gerektirmektedir. Aynı zamanda yeşil

yöneticiler analiz ederek, inceleyerek, aktararak ve değerlendirerek uyguladıkları yöntemlerle neden olabilecek zararların önüne geçebilmektedir (Sells, 2008, s.164).

Şekil 4.1. Çevre politikaları temasının kodları

Bu kapsamda çalışma dâhilinde incelenen işletmelerde “Çevre Politikaları” kodu altında iki alt kod belirlenmiştir. Bu kodlar “Yetkili Çevre Personeli” ve “Özel Danışmanlık Hizmeti”dir. Bu kodlar mülakatta kullanılan 1. Soruya cevap olarak düzenlenmiştir.

- 1. Soru: İşletmenizde çevre politikalarınızı belirleyen ve bu politikaların yürütülmesini sağlayan ayrı bir biriminiz var mı? Varsa işleyişi hakkında bilgi verir misiniz?

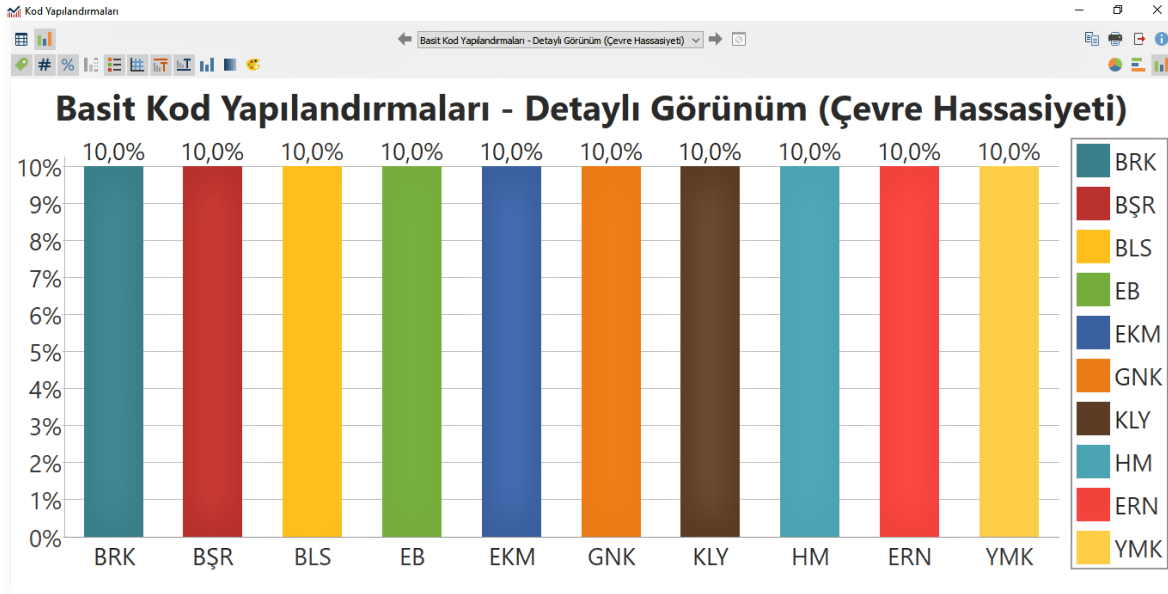
Mülakata konu olan BRK, BŞR, BLS, EB, EKM, GNK, KLY, HM, ERN ve YMK işletmelerinin tümü cevap olarak, çevre politikalarını belirleyen ve bu politikaların yürütülmesini sağlayan özel danışmanlık hizmeti aldıklarını belirtmiştir. Ayrıca bu işletmelerden BRK, BŞR, BLS, EKM, GNK, KLY, HM, ERN ve YMK isimli 9 işletme çevre politikalarını belirleyen ve bu politikaların yürütülmesini sağlayan ayrı bir birim oluşturulduğu ifade edilmiştir. EB işletmesinin ise ayrı bir birimi yoktur.

4.5.3. Çevre hassasiyeti kodu verileri

Yeşil üretim sıfır atık içeren, yüksek verimliliğe sahip, kirlilik yaratmayan ve çevreye zarar vermeyen girdiler kullanan bir üretim sürecini kapsamaktadır. Yine yeşil üretim kirliliğinin engellenmesi, azaltılması, geri dönüşümü ve yeşil ürün tasarımı gibi faaliyetleri kapsamaktadır (Yavuz, 2010, s.77).

Çevreye duyarlı işletmecilik veya yeşil işletmecilik, çevre bilinci ile faaliyet gösteren işletmelerin başta üretim olmak üzere yönetim ve karar alma süreçlerinde çevreye verilen zararın en aza indirilmesini amaçlayan anlayışı kapsamaktadır. Bu kapsamda çalışma dâhilinde incelenen işletmelerde “Çevre Hassasiyeti” ana kodu altında “Sıfır Atık”, “Tehlikeli Atıklar”,

“Tehlikesiz Atıklar” ve “Yasal Prosedür” alt kodları ile incelenmiştir. Bu kodlar mülakatta kullanılan 2. Soruya cevap olarak düzenlenmiştir.

Resim 4.4. Çevre hassasiyeti kodu verileri

- 2. Soru: İşletmenizde atık yönetim ve geri dönüşüm programı var mı? Varsa bu sürecin nasıl işlediği hakkında bilgi verir misiniz?

Çevre hassasiyeti kodu altında incelenen işletmelerin hassasiyet durumu %10 en yüksek hassasiyet düzeyine göre yüzdelik dağılımları sıralandığında: BRK işletmesi %10, BŞR işletmesi %10, BLS işletmesi %10, EB işletmesi %10, EKM işletmesi %10, GNK işletmesi %10, KLY işletmesi %10, HM işletmesi %10, ERN işletmesi %10 ve YMK işletmesi %10 çevre hassasiyeti duyarlılığına sahip oldukları görülmüştür.

İşletmelerde yasal mevzuatlara uygun sıfır atık projesi uygulanmaktadır. Özel çevre danışmanlık firması kontrolünde ve denetiminde atık yönetimi gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Sıfır atık projesi kapsamında işletmede oluşan tehlikeli ve tehlikesiz atıklar yerinde ayırım yapılmaktadır. Tehlikesiz atıklardan geri dönüşüme uygun olanlar lisanslı toplama ayırma tesislerine veya lisanslı tehlikesiz atık geri dönüşüm işletmelerine teslim edilip geri dönüşümü sağlanmaktadır. Tehlikeli atıklar ise bakanlık yönetmeliklerine uygun şekilde geçici depolanıp lisanslı tehlikeli atık bertaraf/geri dönüşüm işletmelerine ücret ödeme karşılığında teslim ettikleri, mevzuat çıkmadan önce işletmelerin tehlikesiz atıkları ücret karşılığında geri dönüşüme teslim ettikleri ve gelir sağladıkları görülmüştür. İşletmelerin bertaraf maliyeti hammadde maliyetinden yüksek olduğu ve lisanslı işletme bulmakta zorlandıkları tespit edilmiştir.

4.5.4. Üst yönetim hassasiyeti kodu verileri

İşletmeler çevreyi, öncelikle gelecek nesillere güvenle bırakılması gereken bir emanet olarak görmesi gerekmektedir. Ayrıca toplumsal sorumluluğun gereği olarak da, daha yaşanabilir bir dünya oluşturmak için çevre duyarlılığının ve bilincinin geliştirilmesi, doğal kaynakların korunması odaklı çevre politikaları geliştirerek çalışmalarını sürdürmelidir.

Yeşil yöneticiler sürdürülebilir kalkınma amaçlarına bağlı kalarak çevrenin ve doğal kaynakların korunmasına özen göstermelidir. Özellikle yeşil yöneticiler mesleki birimler kurarak, çevre hususunda devlet ve sendikalarla işbirliği yaparak çalışan personellerin eğitimine katkıda bulunmalıdır. Bu kapsamda yapılan çalışmada “Üst Yönetim Hassasiyeti” ana kodu ve alt kod olarak “Personel Eğitimi” kodu kullanılmıştır. Bu kodlar mülakatta kullanılan 3. Soruya cevap olarak düzenlenmiştir.

Belge adı	Kod	Önizleme	Alan	Kapsam %
HM	Üst Yönetim Hassasiyeti	İşletmemiz de üst yönetim, ülkemizde ve dünyada ön...	110	2,41
BRK	Üst Yönetim Hassasiyeti	Çalışanlara yılda bir kez çevre mevzuatları ve atık yönet...	143	4,78
BŞR	Üst Yönetim Hassasiyeti	Boyahane ve marangoz takım liderleri ve takımlarına yıl...	183	8,22
BLS	Üst Yönetim Hassasiyeti	Çalışanlarımıza yılda 1 defa çevre eğitimleri veriyoruz, ç...	451	8,83
EKM	Üst Yönetim Hassasiyeti	Çevresel işlerin yürütülmesi için tesis içerisinde çalışan isti	131	6,20
GNK	Üst Yönetim Hassasiyeti	Çevresel işlerin yürütülmesi için tesis içerisinde çalışan isti	131	6,42
KLY	Üst Yönetim Hassasiyeti	Çevresel işlerin yürütülmesi için tesis içerisinde çalışan isti	131	7,51
ERN	Üst Yönetim Hassasiyeti	Çevresel işlerin yürütülmesi için tesis içerisinde çalışan isti	131	7,75
YMK	Üst Yönetim Hassasiyeti	Çalışanlara yılda bir kez çevre mevzuatları ve atık yönet...	143	5,27
EB	Üst Yönetim Hassasiyeti	Çevre Danışmanlık Firmasından hizmet alınmaktadır	49	2,87

Resim 4.5. Üst yönetim hassasiyeti kodu verileri

- 3. Soru: Üst yönetim, çalışanlara çevresel sürdürülebilirliğe yönelik faaliyetlerin yürütülmesinde nasıl bir yönlendirme sağlıyor?

Üst yönetim hassasiyeti kodunda incelenen işletmelerde, BLS işletmesi %8,83 oranı ile en fazla yer veren işletme olmuştur. Diğerleri sırası ile BŞR işletmesi %8,22,ERN işletmesi %7,75, KLY işletmesi %7,51, GNK işletmesi %6,42, EKM işletmesi %6,20, YMK işletmesi %5,27, BRK işletmesi %4,78, EB işletmesi %2,87 ve HM işletmesi %2,41,'dir.

İşletmeler çalışanlara en az yılda 1 defa olmak üzere düzenli periyotlarda çevre eğitimleri verildiği anlaşılmıştır. Ayrıca bu konuda özel danışmanlık firmalarından da destek almaktadırlar. Çevre konusunda çalışanların farkındalıklarını arttırmayı hedefleyen işletmeler, sürdürülebilirliği bir yaşam biçimi haline getirmek konusunda çalışmalar yapmaktadır. Bu

amaçla personellerini sosyal sorumluluk projelerine dâhil ettiklerini ifade ederek çevreye olan duyarlılıklarını arttırılmaya çalışılmıştır.

4.5.5. Çevreci projeler kodu verileri

Çevresel sürdürülebilirlik anlayışının son yıllarda daha fazla önem kazanması ile işletmelerin içinde yer aldığı çevreye ve topluma karşı sosyal sorumluluk taşımasını ve sürdürülebilir kalkınmanın oluşmasında aktif rol almasını gerekli kılmaktadır. İşletmelerin bu sosyal sorumluluk anlayışını benimseyerek hareket etmeleri, çevre bilincinin gelişmesinde önemli bir rol oynadığı gibi çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasına da önemli katkılarda bulunacaktır.

Belge adı	Kod	Önizleme	Alan	Kapsam %
HM	Çevreci Projeler	Fosil yakıt ve fosil yakıt kökenli enerji kaynakları yerine ...	809	17,69
BRK	Çevreci Projeler	İşletmemizde düzenli emisyon ölçüleri yapılmaktadır. B...	260	8,69
BŞR	Çevreci Projeler	İşletmemizde sıfır atık belgesi vardır. Bacalarımız sanayi ...	243	10,91
BLS	Çevreci Projeler	Sürdürülebilirliği destekleyen sertifikaları alıyoruz ve üre...	875	17,13
EKM	Çevreci Projeler	Evet geliştiriyoruz	19	0,90
GNK	Çevreci Projeler	Evet	4	0,20
KLY	Çevreci Projeler	Geliştiriyoruz.	15	0,86
ERN	Çevreci Projeler	Evet	4	0,24
YMK	Çevreci Projeler	İşletmemizde düzenli emisyon ölçüleri yapılmaktadır. B...	174	6,41
EB	Çevreci Projeler	Geliştiriyoruz.	15	0,88

Resim 4.6. Çevreci projeler kodu verileri

Bu kapsamda çalışma dâhilinde incelenen işletmelerde “ Çevreci Projeler” ana kodu altında “Karbon Ayak İzi”, “Enerji Kaynakları” ve “Enerji Tasarrufu” alt kodları ile incelenmiştir. Bu kodlar mülakatta kullanılan 4. Soruya cevap olarak düzenlenmiştir.

- 4. Soru: Çevreye zarar vermeyen uygulamaları işletmenize transfer etmek için yeni projeler geliştiriyor musunuz?

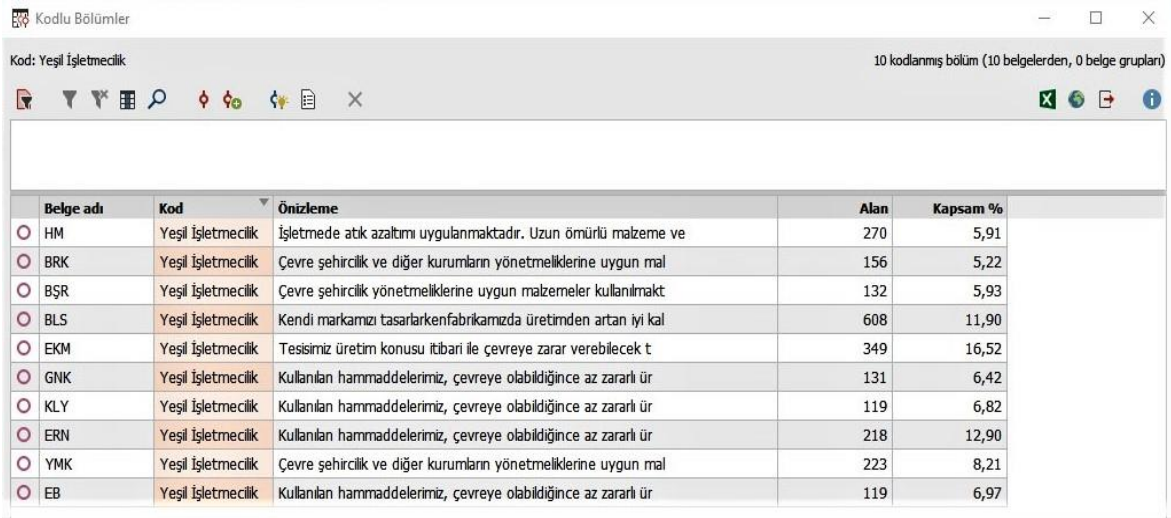
Çevreci projeler koduyla incelenen işletmeler arasında HM işletmesi %17,69 oranı ile en fazla yer veren işletme olmuştur. Diğerleri sırası ile BLS işletmesi %17,13, BŞR işletmesi %10,91, BRK işletmesi %8,69, YMK işletmesi %6,41, EKM işletmesi %0,90, EB işletmesi %0,88, KLY işletmesi %0,86, ERN işletmesi %0,24 ve GNK işletmesi %0,20'dir.

Çevreci projeler koduyla incelenen EKM, GNK, KLY, ERN ve EB işletmeleri mülakat sorusuna “evet” ve “geliştiriyoruz” cevabı vererek soruyu genellemiştir. Mülakata verilen cevaplara göre HM ve BLS işletmeleri karbon ayak izi hesaplamalarını yaptırarak düşük karbon ayak izine sahip oldukları görülmüştür. Ayrıca aynı işletmelerde fosil yakıt ve fosil yakıt kökenli enerji

kaynakları yerine güneş enerjisi kullandıkları anlaşılmıştır. Diğer işletmeler ise yenilenebilir enerji kaynakları ve enerji tasarrufu konusunda çalışmaların devam ettiğini belirtmiştir.

4.5.6. Yeşil işletmecilik kodu verileri

Günümüzde hızla artan nüfus ve sanayileşme gibi etkenlerin neden olduğu çevre sorunları, toplumlara ve işletmeleri çevrenin korunması konusunda bilinçlenmesine ve aynı zamanda çevreye duyarlı işletmecilik uygulamalarına yöneltmektedir. Çevreye duyarlı işletmecilik veya yeşil işletmecilik, çevre bilinci ile faaliyet gösteren işletmelerin başta üretim olmak üzere yönetim ve karar alma süreçlerinde çevreye verilen zararın en aza indirilmesini amaçlayan anlayışı kapsamaktadır.

Belge adı	Kod	Önizleme	Alan	Kapsam %
HM	Yeşil İşletmecilik	İşletmede atık azaltımı uygulanmaktadır. Uzun ömürlü malzeme ve	270	5,91
BRK	Yeşil İşletmecilik	Çevre şehircilik ve diğer kurumların yönetmeliklerine uygun mal	156	5,22
BŞR	Yeşil İşletmecilik	Çevre şehircilik yönetmeliklerine uygun malzemeler kullanılmakt	132	5,93
BLS	Yeşil İşletmecilik	Kendi markamız tasarlar fabrikamızda üretimden artan iyi kal	608	11,90
EKM	Yeşil İşletmecilik	Tesisimiz üretim konusu itibari ile çevreye zarar verebilecek t	349	16,52
GNK	Yeşil İşletmecilik	Kullanılan hammaddelerimiz, çevreye olabildiğince az zararlı ür	131	6,42
KLY	Yeşil İşletmecilik	Kullanılan hammaddelerimiz, çevreye olabildiğince az zararlı ür	119	6,82
ERN	Yeşil İşletmecilik	Kullanılan hammaddelerimiz, çevreye olabildiğince az zararlı ür	218	12,90
YMK	Yeşil İşletmecilik	Çevre şehircilik ve diğer kurumların yönetmeliklerine uygun mal	223	8,21
EB	Yeşil İşletmecilik	Kullanılan hammaddelerimiz, çevreye olabildiğince az zararlı ür	119	6,97

Resim 4.7. Yeşil işletmecilik kodu verileri

Bu kapsamda çalışma dâhilinde incelenen işletmeler “ Yeşil İşletmecilik” ana kodu altında “Hammadde” alt kodu ile incelenmiştir. Bu kodlar mülakatta kullanılan 5. Soruya cevap olarak düzenlenmiştir.

- 5. Soru: İşletmenizde üretim sürecinde yeşil işletmecilik faaliyeti açısından nelere dikkat ediyorsunuz? Çevreye zarar vermeyen hammaddeler kullanıyor musunuz?

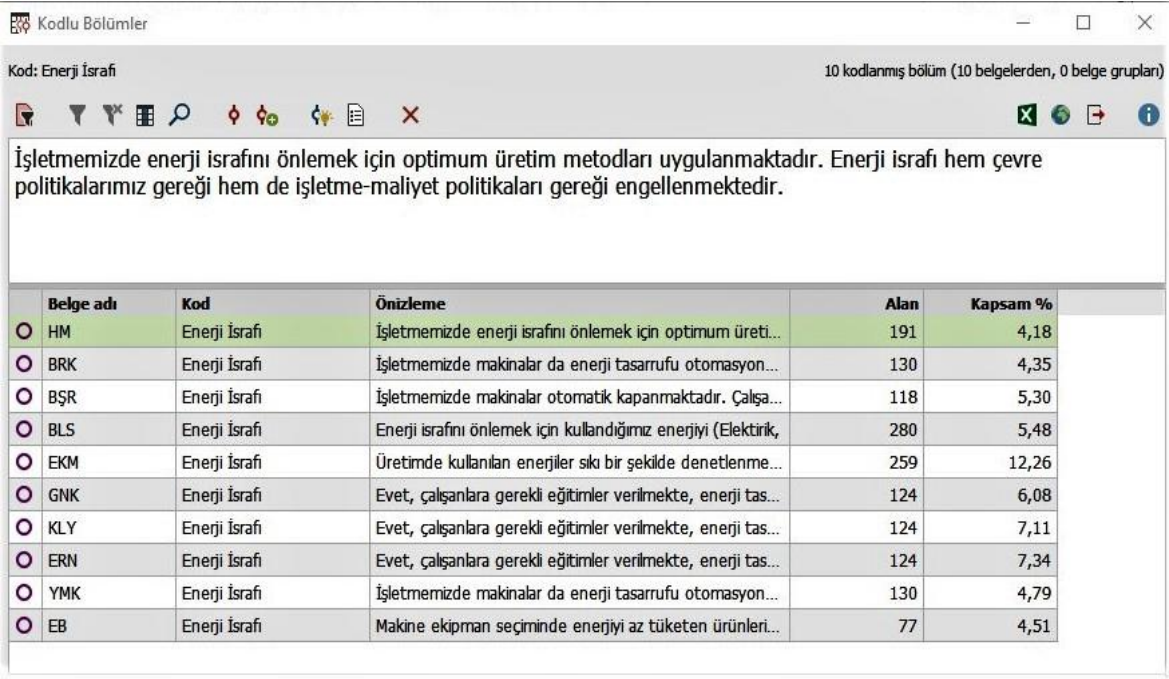
Yeşil işletmecilik ana kodu altında incelenen işletmelerden EKM işletmesi %16,52, oranı ile hammadde konusunda en fazla yer veren işletme olmuştur. Diğer işletmeler ise sırasıyla; ERN işletmesi %12,90, BLS işletmesi %11,90, YMK işletmesi %8,21, EB işletmesi %6,97, KLY işletmesi %6,82, GNK işletmesi %6,42, BŞR işletmesi %5,93, HM işletmesi %5,91 ve BRK işletmesi %5,22’dir.

Yeşil işletmecilik ana kodu altında incelenen işletmeler, yeşil işletmecilik faaliyetleri kapsamında çevreye zarar vermeyen hammaddeler kullanmaktadır. T.C Çevre, Şehir ve İklim

Değişikliği Bakanlığı ve diğer sorumlu kurumların belirlediği yönetmeliklere uygun malzemeler ile üretimlerini gerçekleştirmektedirler.

4.5.7. Enerji israfı kodu verileri

İşletmelerin karlılık ve verimlilik durumlarını belirleyen en önemli uygulamalardan biriside enerji maliyetleridir. İşletmeler faaliyetleri kapsamında, kendilerine en uygun enerji tüketim modelini belirleyerek hem verimliliklerini sağlayabilir hem de maliyetlerini düşürebilirler.

Belge adı	Kod	Önizleme	Alan	Kapsam %
HM	Enerji İsrafi	İşletmemizde enerji israfını önlemek için optimum üreti...	191	4,18
BRK	Enerji İsrafi	İşletmemizde makinalar da enerji tasarrufu otomasyon...	130	4,35
BŞR	Enerji İsrafi	İşletmemizde makinalar otomatik kapanmaktadır. Çalşa...	118	5,30
BLS	Enerji İsrafi	Enerji israfını önlemek için kullandığımız enerjiyi (Elektirik,	280	5,48
EKM	Enerji İsrafi	Üretimde kullanılan enerjiler sıkı bir şekilde denetlenme...	259	12,26
GNK	Enerji İsrafi	Evet, çalışanlara gerekli eğitimler verilmekte, enerji tas...	124	6,08
KLY	Enerji İsrafi	Evet, çalışanlara gerekli eğitimler verilmekte, enerji tas...	124	7,11
ERN	Enerji İsrafi	Evet, çalışanlara gerekli eğitimler verilmekte, enerji tas...	124	7,34
YMK	Enerji İsrafi	İşletmemizde makinalar da enerji tasarrufu otomasyon...	130	4,79
EB	Enerji İsrafi	Makine ekipman seçiminde enerjiyi az tüketen ürünleri...	77	4,51

Resim 4.8. Enerji israfı kodu verileri

Bu kapsamda çalışma dâhilinde incelenen işletmeler “Enerji İsrafi” ana kodu altında incelenmiştir. Bu kodlar mülakatta kullanılan 6. Soruya cevap olarak düzenlenmiştir.

- 6. Soru: İşletmemizde enerji tasarrufunu önleyici tedbirler alıyormusunuz?

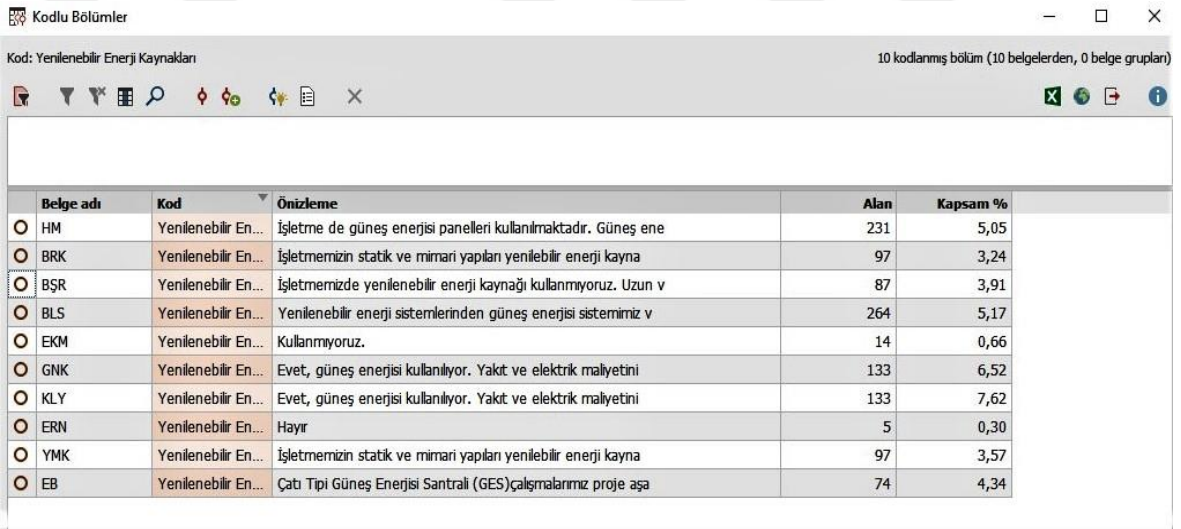
Enerji israfı kodu altında incelenen EKM işletmesi %12,26, oranı ile enerji israfı konusunda en fazla yer veren işletme olmuştur. Diğer işletmeler ise sırasıyla; ERN işletmesi %7,34, KLY işletmesi %7,11, GNK işletmesi %6,08, BLS işletmesi %5,48, BŞR işletmesi %5,30, YMK işletmesi %4,79, EB işletmesi %4,51, BRK işletmesi %4,35ve HM işletmesi %4,18’dir.

Çalışma kapsamında incelenen işletmelerde enerji israfı sıkı şekilde takip edildiği görülmektedir. Bu konuda personele eğitimler verilmiştir. Üretimde kullanılan makine ve cihazlarda otomasyon sistemi kullanıldığı tespit edilmiştir.

4.5.8. Yenilenebilir enerji kaynakları kodu verileri

Çevresel sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için doğadaki canlı çeşitliliğinin ve doğal kaynakların korunması, yenilenebilir ürünlerin kullanılması, atıkların geri dönüşümünün yapılması, tarihi ve kültürel mirasın korunması, çevreye ve doğadaki canlılara verilen zararın en aza indirgenmesi gerekmektedir (Akgül, 2010, s.135).

Yenilenebilir enerji veya diğer bir ifade ile temiz enerji, sürekliliği bulunan ve doğal süreç içerisinde yer alan enerji akışından yararlanılarak elde edilen bir enerji türüdür. Doğal kaynaklardan sağlanan yenilenebilir enerjiler, sürdürülebilirliği mümkün olan enerji çeşitleridir. Bu kaynaklar arasında rüzgâr, güneş, jeotermal, biokütle, hidrojen, hidrolik ve okyanus enerjisi bulunmaktadır.

Belge adı	Kod	Özellik	Alan	Kapsam %
HM	Yenilenebilir En...	İşletme de güneş enerjisi panelleri kullanılmaktadır. Güneş ene	231	5,05
BRK	Yenilenebilir En...	İşletmemizin statik ve mimari yapıları yenilenebilir enerji kayna	97	3,24
BŞR	Yenilenebilir En...	İşletmemizde yenilenebilir enerji kaynağı kullanmıyoruz. Uzun v	87	3,91
BLS	Yenilenebilir En...	Yenilenebilir enerji sistemlerinden güneş enerjisi sistemimiz v	264	5,17
EKM	Yenilenebilir En...	Kullanmıyoruz.	14	0,66
GNK	Yenilenebilir En...	Evet, güneş enerjisi kullanılıyor. Yakt ve elektrik maliyetini	133	6,52
KLY	Yenilenebilir En...	Evet, güneş enerjisi kullanılıyor. Yakt ve elektrik maliyetini	133	7,62
ERN	Yenilenebilir En...	Hayır	5	0,30
YMK	Yenilenebilir En...	İşletmemizin statik ve mimari yapıları yenilenebilir enerji kayna	97	3,57
EB	Yenilenebilir En...	Çatı Tipi Güneş Enerjisi Santrali (GES) çalışmalarımız proje aşı	74	4,34

Resim 4.9. Yenilenebilir enerji kaynakları kodu verileri

Bu kapsamda çalışma dâhilinde incelenen işletmeler “Yenilenebilir Enerji Kaynakları” ana kodu altında incelenmiştir. Bu kodlar mülakatta kullanılan 7. Soruya cevap olarak düzenlenmiştir.

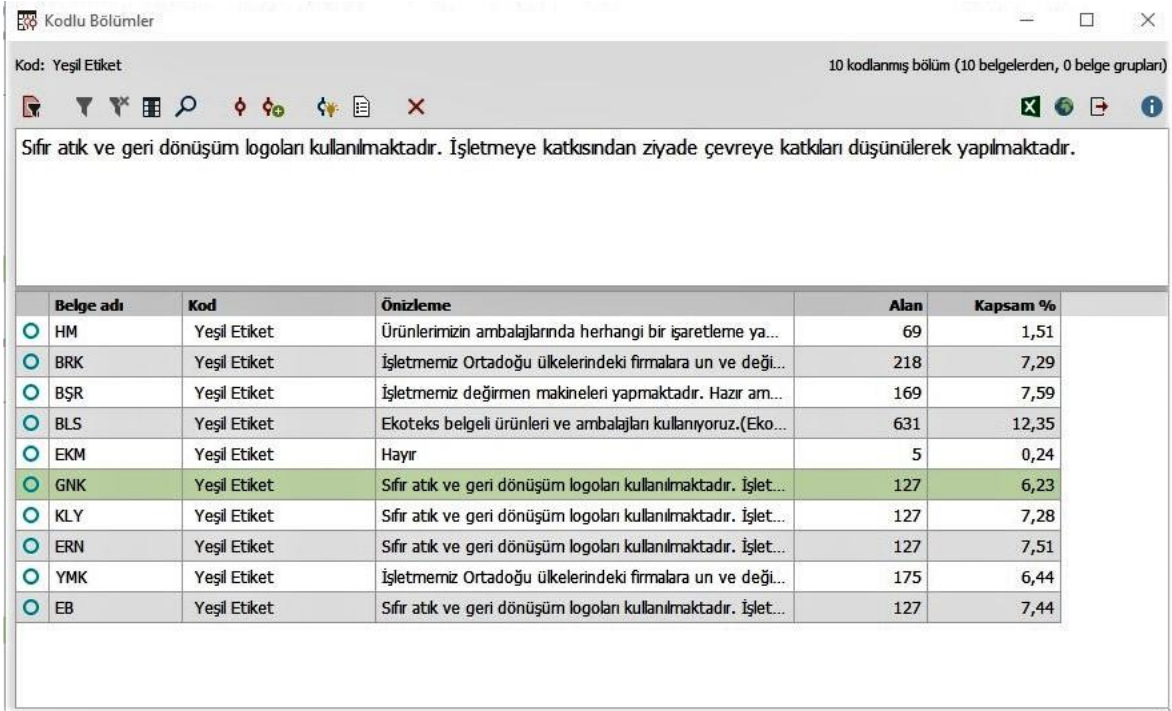
- 7. Soru: İşletmenizde yenilenebilir enerji kaynakları kullanıyor musunuz? Varsa faydalarından bahseder misiniz?

Yenilenebilir enerji kaynakları kodu altında incelenen KLY işletmesi %7,62, oranı ile enerji israfı konusunda en fazla yer veren işletme olmuştur. Diğer işletmeler ise sırasıyla; GNK işletmesi %6,52, BLS işletmesi %5,17, HM işletmesi %5,05, EB işletmesi %4,34, BŞR işletmesi %3,91, YMK işletmesi %3,57, BRK işletmesi %3,24, EKM işletmesi %0,66veERN işletmesi %0,30'dir.

Çalışma kapsamında yenilenebilir enerji kaynakları kodunda incelenen işletmelerden EKM ve ERN, yenilenebilir enerji kaynağı kullanmadıkları anlaşılmıştır. BRK ve YMK işletmeleri ise proje kapsamında değerlendirildiğini ifade etmiştir. Diğer işletmelerin ise güneş enerjisi panelleri kullanarak elektrik üretimi gerçekleştirdikleri tespit edilmiştir. Bu sayede fosil yakıt bağımlılığı ve üretim maliyetlerinin düştüğü belirtilmiştir.

4.5.9. Yeşil etiket kodu verileri

Yeşil etiket veya çevreci etiketler ürünün hammadde tedarikinden itibaren geri dönüşümüne kadar ki sürecin her safhasını kapsayan bir sistemdir. Bu sayede tüketiciler çevreye duyarlı ya da zararlı ürünler arasında tercih yapma hakkına sahip olacaktır. İşletmeler ise yeşil etiket kullanımı ile hem iç pazarda hem de ihracatta avantaj sağlayacaktır.

Kodlu Bölümler

Kod: Yeşil Etiket 10 kodlanmış bölüm (10 belgelerden, 0 belge grupları)

Sfır atık ve geri dönüşüm logoları kullanılmaktadır. İşletmeye katkısından ziyade çevreye katkıları düşünülerek yapılmaktadır.

Belge adı	Kod	Önizleme	Alan	Kapsam %
HM	Yeşil Etiket	Ürünlerimizin ambalajlarında herhangi bir işaretleme ya...	69	1,51
BRK	Yeşil Etiket	İşletmemiz Ortadoğu ülkelerindeki firmalara un ve deği...	218	7,29
BŞR	Yeşil Etiket	İşletmemiz değirmen makineleri yapmaktadır. Hazır am...	169	7,59
BLS	Yeşil Etiket	Ekoteks belgeli ürünleri ve ambalajları kullanıyoruz.(Eko...	631	12,35
EKM	Yeşil Etiket	Hayır	5	0,24
GNK	Yeşil Etiket	Sfır atık ve geri dönüşüm logoları kullanılmaktadır. İşlet...	127	6,23
KLY	Yeşil Etiket	Sfır atık ve geri dönüşüm logoları kullanılmaktadır. İşlet...	127	7,28
ERN	Yeşil Etiket	Sfır atık ve geri dönüşüm logoları kullanılmaktadır. İşlet...	127	7,51
YMK	Yeşil Etiket	İşletmemiz Ortadoğu ülkelerindeki firmalara un ve deği...	175	6,44
EB	Yeşil Etiket	Sfır atık ve geri dönüşüm logoları kullanılmaktadır. İşlet...	127	7,44

Resim 4.10. Yeşil etiket kodu verileri

Bu kapsamda çalışma dâhilinde incelenen işletmeler “Yeşil Etiket” ana kodu altında incelenmiştir. Bu kodlar mülakatta kullanılan 8. Soruya cevap olarak düzenlenmiştir.

- 8. Soru: İşletmenizin ürettiği ürün ya da ürünlerin ambalajlarında çevreyle ilgili mesaj, işaret ya da etiket kullanıyor musunuz? Varsa işletmeye ne gibi katkıları olduğunu düşünüyorsunuz?

Yeşil etiket kodu altında incelenen BLS işletmesi %12,35 oranı ile yeşil etiket konusunda en fazla yer veren işletme olmuştur. Diğer işletmeler ise sırasıyla; BŞR işletmesi %7,59, ERN

işletmesi %7,51, EB işletmesi %7,44, BRK işletmesi %7,29, KLY işletmesi %7,28, YMK işletmesi %6,44, GNK işletmesi %6,23, HM işletmesi %1,51 ve EKM işletmesi %0,24'dir.

Yapılan mülakat sonucunda elde edilen bulgulara göre BLS, GNK, KLY, ERN ve EB işletmeleri sıfır atık ve geri dönüşüm logoları kullanmaktadır. BLS işletmesi, Ekoteks belgeli ürün ve ambalaj kullandıkları tespit edilmiştir. Diğer işletmelerde herhangi bir yeşil etiket kullanımı bulunmamaktadır.

4.5.10. Çevreci reklamlar kodu verileri

Günümüzde işletmeler pazarlama anlayışlarında üretici odaklı yaklaşım yerine tüketici odaklı çalışmalar yapmaktadır. Artan çevre sorunları ve doğal kaynakların giderek azalması gibi nedenler üretici ve tüketicileri çevreye karşı duyarlı olmayı gerektirmiştir. Ayrıca kamuoyunda çevre sorunlarına sıkça yer verilmesi, haber ve programların daha fazla yer alması tüketicilerin farkındalığının artmasına neden olmuştur.

Tüketicilerin çevre duyarlılığının artması ile birlikte satın alma tercihlerini çevreyi korumaya yönelik kullanmaya başlamışlardır. Bu kapsamda işletmeler tüketici odaklı pazarlama stratejileri geliştirerek çevreye karşı duyarlı faaliyetler gerçekleştirdiklerini çevreci (Yeşil) reklamlar ile tüketicilere yansıtılmaktadır.

Belge adı	Kod	Önizleme	Alan	Kapsam %
HM	Çevreci Reklamlar	Reklam faaliyetleri yapılmamaktadır.	36	0,79
BRK	Çevreci Reklamlar	Çevreyle ilgili reklam faaliyeti yapmıyoruz.	44	1,47
BŞR	Çevreci Reklamlar	Çevreyle ilgili reklam faaliyeti yapmıyoruz.	44	1,98
BLS	Çevreci Reklamlar	Kendi markamıza ait ürünlerde ürünümüzün kumaşının...	127	2,49
EKM	Çevreci Reklamlar	Firmamızın faaliyetleri sayesinde geri kazanılan atıklarda...	91	4,31
GNK	Çevreci Reklamlar	Katkısız ve doğal ürünlerin kullandığı konusu vurgulan...	104	5,10
KLY	Çevreci Reklamlar	Katkısız ve doğal ürünlerin kullandığı konusu vurgulan...	104	5,96
ERN	Çevreci Reklamlar	Katkısız ve doğal ürünlerin kullandığı konusu vurgulan...	62	3,67
YMK	Çevreci Reklamlar	Çevreyle ilgili reklam faaliyeti yapmıyoruz.	44	1,62
EB	Çevreci Reklamlar	Evet	4	0,23

Resim 4.11. Çevreci reklamlar kodu verileri

Bu kapsamda çalışma dâhilinde incelenen işletmeler "Çevreci Reklamlar" ana kodu altında incelenmiştir. Bu kodlar mülakatta kullanılan 9. Soruya cevap olarak düzenlenmiştir.

- 9. Soru: Reklam faaliyetlerinizde, işletmenizin çevre dostu olduğunu vurgulamak için ne gibi mesajlar tercih ediyorsunuz?

Çevreci reklamlar kodu altında incelenen KLY işletmesi %5,96 oranı ile çevreci reklam konusunda en fazla yer veren işletme olmuştur. Diğer işletmeler ise sırasıyla; GNK işletmesi %5,10, EKM işletmesi %4,31, ERN işletmesi %3,67, BLS işletmesi %2,49, BŞR işletmesi %1,98, YMK işletmesi %1,62, BRK işletmesi %1,47, HM işletmesi %0,79 ve EB işletmesi %0,23'dir.

Yapılan çalışmanın bu bölümünde işletmelerin çevre dostu olduğunu vurgulayan reklam faaliyetlerinin bulunmadığı tespit edilmiştir. İşletmeler, web siteleri üzerinden katkısız ve doğal ürünler kullandıklarını ifade eden bilgiler bulunduğunu belirtmiştir.

4.5.11. Finansal çevre raporu kodu verileri

Günümüzde çoğu işletme, çevresel faaliyetlerin kendilerine getireceği mali yükün kaygısı ile uygulamamakta veya bu uygulamalardan kaçınmaktadır. Yine bazı işletmelerin çevresel faaliyetlerine ayırdıkları kaynakların hala düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Bu nedenle işletmeler, çevre ile ilgili programlarının faydalarını ve maliyetlerini gösteren bilançolar hazırlamalıdır.

Bu kapsamda çalışma dâhilinde incelenen işletmeler "Finansal Çevre Raporu" ana kodu altında incelenmiştir. Bu kodlar mülakatta kullanılan 10. Soruya cevap olarak düzenlenmiştir.

- 10 Soru: İşletmelerinizin finansal raporlarında çevre performansını gösteren bilanço yer alıyor mu?

Smart Coding Tool

Finansal Çevre Raporu

Kod Sistemi	Belge	Kodlu Bölümler
10	BRK, Konum 11	Geri dönüşüm ambalaj atıklarını gekop beyannamesi hazırlanıp maliye bakanlığına bildiriliyor. Çevreci finansal raporlar bilançoda yer alıyor.
10	BŞR, Konum 11	Geri dönüşüm ambalaj atıklarını gekop beyannamesi hazırlanıp maliye bakanlığına bildiriliyor.
	BLS, Konum 11	Yer alıyor.
	EB, Konum 11	Evet
	EKM, Konum 11	Evet
	GNK, Konum 11	Yer alıyor.
	KLY, Konum 11	Evet
	HM, Konum 11	Finansal raporlarda çevre performansını gösteren raporlar bulunmamaktadır. Fakat; işletmemiz ihracata yoğunlaşacağı için gelecek dönemde finansal raporlarda da çevre performans değerlendirmesi yapılması planlanmaktadır.
	ERN, Konum 11	Evet yer alıyor.
	YMK, Konum 11	Geri dönüşüm ambalaj atıklarını gekop beyannamesi hazırlanıp maliye bakanlığına bildiriliyor.

Resim 4.12. Finansal çevre raporu kodu verileri

Finansal çevre raporu kodu altında incelenen HM Konum 11 belgesi verilerine göre finansal raporlarında çevre performansını gösteren bilanço bulunmamaktadır.

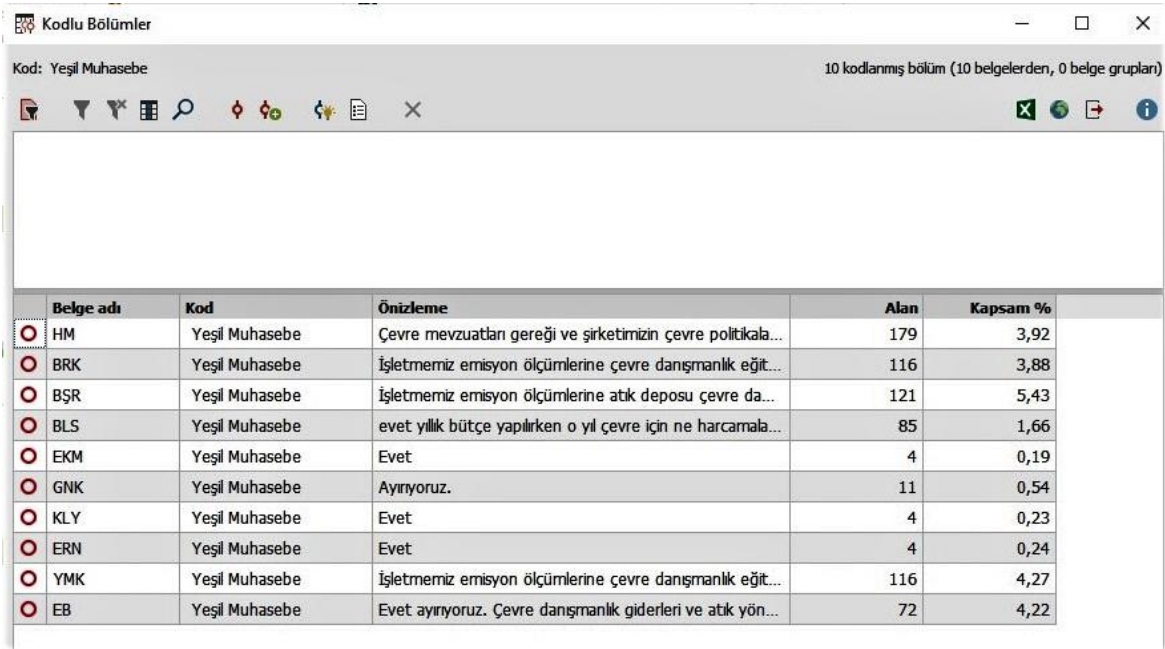
KLY, GNK, EKM, ERN, BLS, BŞR, YMK, BRK ve EB işletmelerinin mülakat sonucuna göre finansal raporlarında çevre performansını gösteren bilançoya yer verdikleri tespit edilmiştir. Ayrıca bu işletmelerin geri dönüşüm ambalaj atıklarını gekop beyannamesi ile maliye bakanlığına bildirdikleri görülmüştür.

4.5.12. Yeşil muhasebe kodu verileri

Yeşil işletmecilik anlayışında uygulanan yeşil muhasebe uygulamaları maliyet ve kaynak tasarrufu sağladığı gibi, çevrenin korunmasına yönelik sübvansiyon uygulamaları ve teşvik vergileri ile işletmelere uzun dönemde daha fazla kazanç sağlamaktadır. Günümüzde çoğu ülkede çevrenin korunmasına yönelik yapılan çalışmalara karşılık işletmelere vergi teşviki sağlanmaktadır. Yeşil muhasebenin en önemli faydası kaynak yönetimini verimli bir şekilde kullanmak olduğu söylenebilir. Yeşil muhasebe sayesinde ucuz ve temiz enerji kaynakları tercih edilir, geri dönüşümler ile tasarruflar sağlanır ve israf önlenmiş olur. Böylece işletme maliyetlerinde düşüşler görülmekte, rekabet ve pazar hâkimiyetinde avantajlar sağlanmaktadır.

Bu kapsamda çalışma dâhilinde incelenen işletmeler “Yeşil Muhasebe” ana kodu altında incelenmiştir. Bu kodlar mülakatta kullanılan 11. Soruya cevap olarak düzenlenmiştir.

- 11. Soru: Yıllık bütçeden çevre ile ilgili harcamalar için kaynak ayırıyor musunuz?

Belge adı	Kod	Önizleme	Alan	Kapsam %
HM	Yeşil Muhasebe	Çevre mevzuatları gereği ve şirketimizin çevre politikala...	179	3,92
BRK	Yeşil Muhasebe	İşletmemiz emisyon ölçümlerine çevre danışmanlık eğit...	116	3,88
BŞR	Yeşil Muhasebe	İşletmemiz emisyon ölçümlerine atık deposu çevre da...	121	5,43
BLS	Yeşil Muhasebe	evet yıllık bütçe yapılırken o yıl çevre için ne harcamala...	85	1,66
EKM	Yeşil Muhasebe	Evet	4	0,19
GNK	Yeşil Muhasebe	Ayrıyoruz.	11	0,54
KLY	Yeşil Muhasebe	Evet	4	0,23
ERN	Yeşil Muhasebe	Evet	4	0,24
YMK	Yeşil Muhasebe	İşletmemiz emisyon ölçümlerine çevre danışmanlık eğit...	116	4,27
EB	Yeşil Muhasebe	Evet ayrıyoruz. Çevre danışmanlık giderleri ve atık yön...	72	4,22

Resim 4.13. Yeşil muhasebe kodu verileri

Yeşil muhasebe kodu altında incelenen BŞR işletmesi %5,43 oranı ile yeşil muhasebe konusunda en fazla yer veren işletme olmuştur. Diğer işletmeler ise sırasıyla; YMK işletmesi %4,27, EB işletmesi %4,22, HM işletmesi %3,92, BRK işletmesi %3,88, BLS işletmesi %1,66, GNK işletmesi %0,54, ERN işletmesi %0,24, KLY işletmesi %0,23 ve EKM işletmesi %0,19'dir.

İşletmelerin yıllık bütçe konusunda ki verilerinin sonucunda, çevre ile ilgili harcamaları için kaynak ayırdıkları tespit edilmiştir. Çevre mevzuatları ve çevre politikaları gereğince alınan özel danışmanlık hizmeti, ölçüm, analiz, atık yönetimi, geri dönüşüm ve çevre yatırımları için bütçe ayrılmaktadır.

4.5.13. Maliyetler kodu verileri

Smart Coding Tool

Maliyetler

X Çıkış

Kod Sistemi 10 Belge Kodlu Bölümler

Maliyetler 10

Belge	Kodlu Bölümler
BRK, Konum 13	Çevre politikalarımız için katlandığımız maliyetler cari hesaplarımızda takip ediliyor.
BŞR, Konum 13	Çevre politikalarımız için katlandığımız maliyetler cari hesaplarımızda takip ediliyor.
BLS, Konum 13	ayrı bir hesapta takip edilmektedir.
EB, Konum 13	Evet
EKM, Konum 13	Evet
GNK, Konum 13	Evet
KLY, Konum 13	Evet
HM, Konum 13	Çevre harcamaları da diğer harcamalarla beraber değerlendirilmektedir. Fakat istenildiğinde kolaylıkla harcama kalemleri belirlenebilmektedir.
ERN, Konum 13	Evet
YMK, Konum 13	Çevre politikalarımız için katlandığımız maliyetler cari hesaplarımızda takip ediliyor.

Resim 4.14. Maliyetler kodu verileri

Bu kapsamda çalışma dâhilinde incelenen işletmeler “Maliyetler” ana kodu altında incelenmiştir. Bu kodlar mülakatta kullanılan 12. Soruya cevap olarak düzenlenmiştir.

- 12. Soru: Çevre politikalarınız için katlandığınız maliyetler, standart muhasebe planında ayrı bir hesapta takip ediliyor mu?

Maliyetler kodu altında incelenen BRK Konum13, BŞR Konum 13, BLS Konum 13, EB Konum 13, EKM Konum 13, GNK Konum 13, KLV Konum 13, HM Konum 13, ERN Konum 13 ve YMK Konum 13 işletmeleri verilerine göre işletmelerin izledikleri çevre politikalarında katlandıkları maliyetlerin standart muhasebe planlarında cari hesapta takip ettikleri tespit edilmiştir.

4.5.14. Personel eğitimi kodu verileri

Bu bölümde işletmeler, “Personel Eğitimi” alt kodu, “Üst Yönetim Hassasiyeti” ana kodu başlığının altında incelenerek veriler elde edilmiştir. Bu kodlar mülakatta kullanılan 13. Soruya cevap olarak düzenlenmiştir.

- 13. Soru: Çalışanlarınıza çevreye duyarlı olmasına yönelik eğitimler veriyor musunuz?

Belge adı	Kod	Önizleme	Alan	Kapsam %
HM	Üst Yönetim H...	Hem çevre mevzuatları gereği hem de çevre politikalarımız gereği	150	3,28
BRK	Üst Yönetim H...	Çalışanlara yılda bir kez çevre mevzuatları ve atık yönetimi il	143	4,78
BŞR	Üst Yönetim H...	İşletmemiz yılda bir kez anlaşmalı çevre danışmanlık firması ta	118	5,30
BLS	Üst Yönetim H...	Çalışanlarımıza yılda 1 defa çevre eğitimleri veriyoruz, çevre	237	4,64
EKM	Üst Yönetim H...	Çevresel işlerin yürütülmesi için tesis içerisinde çalışan isti	131	6,20
GNK	Üst Yönetim H...	Yılda 1 defa çevre eğitimleri veriyoruz, çevre konusunda farkın	161	7,90
KLY	Üst Yönetim H...	Çevresel işlerin yürütülmesi için tesis içerisinde çalışan isti	77	4,41
ERN	Üst Yönetim H...	Çevresel işlerin yürütülmesi için tesis içerisinde çalışan isti	77	4,56
YMK	Üst Yönetim H...	Çalışanlara yılda bir kez çevre mevzuatları ve atık yönetimi il	143	5,27
EB	Üst Yönetim H...	Çevre eğitimleri danışmanlık hizmetleri kapsamında sağlanmaktadır	66	3,87

Resim 4.15. Personel eğitimi kodu verileri

Personel eğitimi kodu altında incelenen GNK işletmesi %7,90 oranı ile personel eğitimi konusunda en fazla yer veren işletme olmuştur. Diğer işletmeler ise sırasıyla; EKM işletmesi %6,20, BŞR işletmesi %5,30, YMK işletmesi %5,27, BRK işletmesi %4,78, BLS işletmesi %4,64, ERN işletmesi %4,56, KLY işletmesi %4,41, EB işletmesi %3,87 ve HM işletmesi %3,28'dir.

Personel eğitimi kodunda incelenen işletmelerde, çalışanlara en az yılda 1 defa olmak üzere düzenli periyotlarda çevre eğitimleri verildiği anlaşılmıştır. Ayrıca bu konuda özel danışmanlık firmalarından da destek almaktadırlar. Çevre konusunda çalışanların farkındalıklarını arttırmayı hedefleyen işletmeler, sürdürülebilirliği bir yaşam biçimi haline getirmek konusunda çalışmalar yapmaktadır. Bu amaçla personellerini sosyal sorumluluk projelerine dâhil ettiklerini ifade ederek çevreye olan duyarlılıkları arttırılmaya çalıştıkları tespit edilmiştir.

4.5.15. Çevre yönetim sistemi standartı kodu verileri

ISO 14001 Standartı ise ISO 14000 serisi içerisinde belgelendirilmesi yapılan bir standarttır. ISO 14001, ürünün hammaddesinden itibaren başlayan ve müşteriye sunulmasına kadar ki süreçte, çevresel faktörlerin belirlenmesi ve bu faktörler üzerinden gereken önlemler alınarak çevreye verilecek zararın minimuma indirilmesi için işletmelere rehberlik yapan bir standarttır. Ayrıca ISO 14001 Standartı, işletmelerin çevreye verdikleri veya oluşabilecek zararların sistematik olarak azaltılması ve bu zararların mümkünse ortadan kaldırılması için geliştirilen yönetim sistemidir (Emhan, 2007, s.253; Akatay ve Aslan, 2008. S.320).

Smart Coding Tool

Çevre Yönetim Sistemi Standartı

Kod Sistemi	Konum	Belge	Kodlu Bölümler
Çevre Yöneti...	10	BRK, Konum 15	İşletmemizde 14001 belgesi yoktur.
		BŞR, Konum 15	İşletmemizde 14001 belgesi yoktur. Görüşmelerimiz devam ediyor.
		BLS, Konum 15	Evet iso 14001 belgemiz 2 yıldır var.
		EB, Konum 15	ISO 14001 belgemiz yoktur.
		EKM, Konum 15	Var
		GNK, Konum 15	Yok
		KLY, Konum 15	Var
		HM, Konum 15	ISO 14001 yoktur.
		ERN, Konum 15	Yok
		YMK, Konum 15	İşletmemizde 14001 belgesi yoktur.

Resim 4.16.Çevre yönetim sistemi standartı kodu verileri

Bu bölümde işletmeler, “Çevre Yönetim Sistemi Standartı” ana kodu başlığında incelenerek veriler elde edilmiştir. Bu kodlar mülakatta kullanılan 14. Soruya cevap olarak düzenlenmiştir.

- 14. Soru: İşletmenizin ISO 14001 belgesi var mı?

Çalışmanın bu bölümünde çevre yönetim sistemi standartı kodu altında elde edilen verilere göre BLS Konum 15, EKM Konum 15ve KLY Konum 15işletmelerinde ISO 14100 belgesi olduğu tespit edilmiştir. Bu işletmeler gıda, tekstil ve kimyasal sektörlerde faaliyet göstermektedir. Ayrıca BLS işletmesi tekstil alanında faaliyet göstermesi nedeniyle OEKO-TEX Standard 100 Sertifikası’ da kullanmaktadır.

4.5.16. Yasal yaptırımlar kodu verileri

Çevreci vergilerin genel amacı, zararlı maddelerin kullanımını ve zararlı faaliyetlerin sıklığını azaltmak ya da yavaşlatmaktır (Bk. Akar, 2012, s.211-246). Ülkemizde çevreye karşı yapılan zararlı eylemlerin sonucunda, zarar vericilere yönelik maddi cezalar yüklenmektedir. Zarar vericilerin eylemlerinin oluşmasını önceden engellemek ve eylemlerini azaltmak için, verilen zararın bedeli olan maddi değer sorumlu olan kişilere kesilmektedir. Bu nedenle çevre vergilerinde uygulanan “kirleten öder” ilkesidir. Bunun amacı tüketici ve üreticilerin ekonomik nedenlerle çevreye verdikleri zararı azaltmaları ve bu konuyu göz ardı etmemeleri amaçlanmaktadır (Gündüz ve Agun, 2013, s.57).

Bu bölümde işletmeler, “Yasal Yaptırımlar ” ana kodu başlığında altında incelenerek veriler elde edilmiştir. Bu kodlar mülakatta kullanılan 15. Soruya cevap olarak düzenlenmiştir.

- 15. Soru: İşletmenizde, atık yönetimi nedeniyle ceza uygulamalarına maruz kaldınız mı? Bu konuda ne gibi tedbirler aldınız?

Kod: Yasal Yaptırımlar 10 kodlanmış bölüm (10 belgelerden, 0 belge grupları)

Belge adı	Kod	Önizleme	Alan	Kapsam %
HM	Yasal Yaptırımlar	İşletmemize atık yönetim uygulamalarından herhangi bir cezai iş	259	5,66
BRK	Yasal Yaptırımlar	ceza uygulamasına maruz kalmadık.	33	1,10
BŞR	Yasal Yaptırımlar	ceza uygulamasına maruz kalmadık.	33	1,48
BLS	Yasal Yaptırımlar	Hiç ceza almadık.	17	0,33
EKM	Yasal Yaptırımlar	Hayır, gerekli mevzuatlara ve kanunlara yüzde yüz uyum sağlama	87	4,12
GNK	Yasal Yaptırımlar	Hayır, gerekli mevzuatlara ve kanunlara yüzde yüz uyum sağlama	87	4,27
KLY	Yasal Yaptırımlar	Hayır, gerekli mevzuatlara ve kanunlara yüzde yüz uyum sağlama	87	4,99
ERN	Yasal Yaptırımlar	Hayır, gerekli mevzuatlara ve kanunlara yüzde yüz uyum sağlama	87	5,15
YMK	Yasal Yaptırımlar	ceza uygulamasına maruz kalmadık.	33	1,22
EB	Yasal Yaptırımlar	Tesisimiz bir ceza durumuyla karşı karşıya kalmamıştır.	57	3,34

Resim 4.17. Yasal yaptırımlar kodu verileri

Yasal yaptırımlar kodu altında incelenen HM işletmesi %5,66 oranı ile yasal yaptırımlar konusunda en fazla yer veren işletme olmuştur. Diğer işletmeler ise sırasıyla; ERN işletmesi %5,14, KLY işletmesi %4,99, GNK işletmesi %4,27, EKM işletmesi %4,12, EB işletmesi %3,34, BŞR işletmesi %1,48, YMK işletmesi %1,22, BRK işletmesi %1,10 ve BLS işletmesi %0,33'dir.

Yasal yaptırımlar kodu altında incelenen HM, KLY, GNK, EKM, ERN, BLS, BŞR, YMK, BRK ve EB işletmelerinin verilerine göre işletmelerin herhangi bir ceza uygulamasına maruz kalmadıkları tespit edilmiştir. İşletmelerin gerekli mevzuat ve kanunlara göre faaliyetlerini gerçekleştirdikleri anlaşılmıştır.

4.5.17. Devlet teşvikleri kodu verileri

Bu bölümde işletmeler, "Devlet Teşvikleri " ana kodu başlığında incelenerek veriler elde edilmiştir. Bu kodlar mülakatta kullanılan 16. Soruya cevap olarak düzenlenmiştir.

- 16. Soru: Devlet hibe ve teşviklerde yararlandınız mı? Yararlandıysanız işletmeye katkılarından bahsedebilir misiniz?

Smart Coding Tool

Devlet Teşvikleri % 2 belgelerden 10 kodlanmış bölümler

X Çıkış

Kod Si...	10	Belge	Kodlu Bölümler
+ De...	10	BRK, Konum 17	Yararlanmadık.
		BŞR, Konum 17	Yararlanmadık.
		BLS, Konum 17	Yenilebilir enerji kaynağı Güneş enerji sisteminde devlet teşviğinden yararlandık, bu sayede maliyetlerimize daha az yansıdı.
		EB, Konum 17	Yararlanmadık
		EKM, Konum 17	Hayır, yararlanılmadı.
		GNK, Konum 17	Güneş enerji sisteminde devlet teşviğinden yararlandık, bu sayede maliyetlerimize daha az yansıdı.
		KLY, Konum 17	Evet GES için destek alındı.
		HM, Konum 17	İşletme kurulum aşamasında iken yatırım teşviklerinden faydalanılmıştır. Ayrıca güneş enerjisi panelleri kurulurken TKDK dan destek alınmıştır. Alınan destekler şirketimizin hem mali konuları hem de çevre politikalarımızı geliştirmemizde fayda sağlamıştır. Alınan teşvikler sayesinde yenilenebilir enerji kaynaklarına yöneldik.
		ERN, Konum 17	Hayır, yararlanılmadı.
		YMK, Konum 17	Yararlanmadık. GES projesinden yararlanmak için projeler hazırlanmaktadır.

Resim 4.18. Devlet teşvikleri kodu verileri

Devlet teşvikleri kodu altında incelenen işletmelerden BRK Konum 17, BŞR Konum 17, EB Konum 17, EKM Konum 17, ERN Konum 17 ve YMK Konum 17 işletmelerinin hiçbir devlet hibe ve desteğinden yararlanmadığı görülmüştür.

Diğer HM Konum 17, KLY Konum 17, GNK Konum 17 ve BLS Konum 17 işletmelerinin ise güneş enerji sistemi projesi için devlet teşviki kullandıkları tespit edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Son yıllarda sanayileşmenin hızla yükselişe geçmesi bölgesel bir sorundan çıkıp küresel bir sorun haline gelmiştir. Bilinçsiz tüketim ve üretim doğal kaynakların bilinçsizce kullanılması doğal dengenin yok olmaya başlamasına çevre kirliliğine yol açmaktadır. Bu olumsuz süreç İnsanlar ve diğer canlılar için hayati bir önem taşıırken işletmelerde de çevre hassasiyetini ve sosyal sorumluluk anlayışını arttırmıştır. Bu süreçte tüketicilerin çevre hassasiyetine karşı bilinçleri artmış ve yeşil tüketim alışkanlıkları gelişmeye başlamıştır. Bu geçişin büyük bir parçası olan işletmelerde çevresel sürdürülebilirliğe uygun yeşil işletmecilik faaliyetlerini ve anlayışını benimsemeye başlamıştır.

Yeşil işletme politikaları, çevreye en çok zarar veren sektörlerdeki sanayi işletmeleri başta olmak üzere bütün sektörler için gereklidir. Bu şekilde faaliyet gösteren sanayi işletmeleri, nihai ürün ne olursa olsun, tüm üretim sürecinin çevreye olan olumsuz etkilerini mümkün olduğunca sınırlandırarak, çevreyi koruyan malzeme, enerji kaynakları ve süreçleri koruyarak yollarına devam etmelidir. İşletmeler yeşil sanayi politikalarına uyum sağlamaya çalışırken karlılık oranlarında bir süreliğine gerileme yaşayabilirler. Ancak gelecekteki yatırımlar zorunlu olarak bu yönde olacağı için bu politikalara şimdiden uyararak geleceğe çok daha fazla yatırım yapabilirler.

Devletler, uluslararası kuruluş ve organizasyonlar dünyayı tehdit eden çevre sorunlarına karşı yerel ve uluslararası alanda çok sayıda çevre konferansları ve etkinlikler düzenleyerek birtakım iyileştirici kararlar almaktadır. Alınan bu kararlarda yaptırımlar, yasal düzenlemeler ve uluslararası standartların belirlenmesi gibi çok sayıda düzenleme ile birlikte sürdürülebilir sağlıklı bir yaşam alanı oluşturulacak şekilde çevrenin korunması amaçlanmaktadır. İşletmeler içinde buldukları çevreye ve topluma karşı çeşitli görev ve sorumluluklara sahiptir. İşletmelerin çevreye verdiği zarar doğal dengenin bozulması gerek kamuoyunu da gerekse toplumda ciddi tepkilere yol açmıştır. İşletmeler gerek toplum gerekse yasalar tarafından maddi ve manevi olarak kayıplarla karşı karşıya gelmiştir. İşletmelerde zorunlu hale gelen yasal yükümlülükler, standartları belirleyici çevre yönetim sertifikaları işletmeleri çevre konusunda daha duyarlı olması açısından teşvik etmektedir. İthalat ve ihracat yapan birçok işletme ürettikleri ürünleri satabilmek ve yeni pazarlara açılabilen için çevre yönetim standardı belgelerine sahip olmayı artık zorunlu görmektedir. Özellikle AB ülkeleri ile ticari ilişkilerde bulunan işletmeler AB standartlarında ihracat yapılan ülkenin mevzuatlarına uygun hareket etmek zorundadırlar. Sanayi işletmelerinde hammadde alımından nihai ürünün teslim sürecine kadar, titiz bir çalışma yürütülmelidir.

İşletmelerin çevre ile olan ilişkilerinde, yeşil işletmecilik stratejilerinin çevre üzerindeki etkisinin belirlenmesi, çevresel sürdürülebilirliğe uygun olarak yürütülen işletmecilik faaliyetlerinin işletme üzerinde ne tarz değişikliklere neden olduğu ve yöneticilerinin bu

konudaki tutumları işletme başarısına ne gibi katkılar sağlandığının tespit açısından bu çalışmanın yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın amacına yönelik olarak oluşturulan mülakat çalışmasında evren büyüklüğü Çorum ilinde faaliyet gösteren sanayi işletmeleri oluşturmaktadır. Araştırmanın hedef kitlesini Çorum OSB faaliyet gösteren işletmelerin sahipleri/ortakları veya yöneticileri oluşturmaktadır. Araştırma Makina ve Metal Sanayi, Tekstil Kimya ve Plastik Sanayi ve Gıda Sanayi sektörlerinde faaliyet gösteren işletmeler ile yapılmaktadır.

Çorum OSB'de 150 aktif işletme bulunmaktadır. İşletme kapasitesi, sermaye ve çalışan sayısı yüksek ilk 10 işletme ile yapılan mülakatlar sonucunda bugüne kadar elde edilen ortalama veriler şu şekildedir:

Araştırmaya dâhil olan işletmelere ilişkin bulgulara göre mülakatlarda yapılan görüşmelerin 8'i yönetici, diğerleri İnsan Kaynakları ve Çevre Mühendisi ile gerçekleşmiştir. Katılımcılar lisans eğitim düzeyine sahiptir. Mülakata konu olan BRK, BŞR, BLS, EB, EKM, GNK, KLY, HM, ERN ve YMK işletmelerinin tümü çevre politikalarını belirleyen ve bu politikaların yürütülmesini sağlayan özel danışmanlık hizmeti aldıklarını belirtmiştir. Ayrıca bu işletmelerden BRK, BŞR, BLS, EKM, GNK, KLY, HM, ERN ve YMK isimli 9 işletme çevre politikalarını belirleyen ve bu politikaların yürütülmesini sağlayan ayrı bir birim oluşturulduğu ifade edilmiştir. EB işletmesinin ise ayrı bir birimi yoktur.

İşletmelerde yasal mevzuatlara uygun sıfır atık projesi uygulanmaktadır. Özel çevre danışmanlık firması kontrolünde ve denetiminde atık yönetimi gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Sıfır atık projesi kapsamında işletmede oluşan tehlikeli ve tehlikesiz atıklar yerinde ayırım yapılmaktadır. Tehlikesiz atıklardan geri dönüşüme uygun olanlar lisanslı toplama ayırma tesislerine veya lisanslı tehlikesiz atık geri dönüşüm işletmelerine teslim edilip geri dönüşümü sağlanmaktadır. Tehlikeli atıklar ise bakanlık yönetmeliklerine uygun şekilde geçici depolanıp lisanslı tehlikeli atık bertaraf/geri dönüşüm işletmelerine ücret ödeme karşılığında teslim ettikleri, mevzuat çıkmadan önce işletmelerin tehlikesiz atıkları ücret karşılığında geri dönüşüme teslim etikleri ve gelir sağladıkları görülmüştür. İşletmelerin bertaraf maliyeti hammadde maliyetinden yüksek olduğu ve lisanslı işletme bulmakta zorlandıkları tespit edilmiştir.

İşletmeler çalışanlara en az yılda 1 defa olmak üzere düzenli periyotlarda çevre eğitimleri verildiği anlaşılmıştır. Ayrıca bu konuda özel danışmanlık firmalarından da destek almaktadırlar. Çevre konusunda çalışanların farkındalıklarını arttırmayı hedefleyen işletmeler, sürdürülebilirliği bir yaşam biçimi haline getirmek konusunda çalışmalar yapmaktadır. Bu amaçla personellerini sosyal sorumluluk projelerine dâhil ettiklerini ifade ederek çevreye olan duyarlılıkları arttırılmaya çalışılmıştır.

EKM, GNK, KLY, ERN ve EB işletmeleri çevreci projeler geliştirdiklerini ifade etmiş fakat detaylarına inmemiştir. HM ve BLS işletmeleri karbon ayak izi hesaplamalarını yaptırarak

düşük karbon ayak izine sahip oldukları görülmüştür. Ayrıca aynı işletmelerde fosil yakıt ve fosil yakıt kökenli enerji kaynakları yerine güneş enerjisi kullandıkları anlaşılmıştır. Diğer işletmeler ise yenilenebilir enerji kaynakları ve enerji tasarrufu konusunda çalışmaların devam ettiğini belirtmiştir.

İşletmelerin yeşil işletmecilik faaliyetleri kapsamında çevreye zarar vermeyen hammaddeler kullandığı tespit edilmiştir. T.C Çevre, Şehir ve İklim Değişikliği Bakanlığı ve diğer sorumlu kurumların belirlediği yönetmeliklere uygun malzemeler ile üretimlerini gerçekleştirmektedirler.

Çalışma kapsamında incelenen işletmelerde enerji israfının sıkı şekilde takip edildiği görülmektedir. Bu konuda personele eğitimler verilmiştir. Üretimde kullanılan makine ve cihazlarda otomasyon sistemi kullanıldığı tespit edilmiştir. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından çıkarılan yasalar, yönetmelikler, genelgeler ve tebliğler kapsamında alınan çevre danışmanlık hizmeti ve işletme bünyesinde bulunan yetkili personel tarafından belirlenen politikaların uygulandığı tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında incelenen işletmelerden EKM ve ERN, yenilenebilir enerji kaynağı kullanmadıkları anlaşılmıştır. BRK ve YMK işletmeleri ise proje kapsamında değerlendirildiğini ifade etmiştir. Diğer işletmelerin ise güneş enerjisi panelleri kullanarak elektrik üretimi gerçekleştirdikleri tespit edilmiştir. Bu sayede fosil yakıt bağımlılığı ve üretim maliyetlerinin düştüğü belirtilmiştir.

Yapılan mülakat sonucunda elde edilen bulgulara göre BLS, GNK, KLY, ERN ve EB işletmeleri sıfır atık ve geri dönüşüm logoları kullanmaktadır. BLS işletmesi, Ekoteks belgeli ürün ve ambalaj kullandıkları tespit edilmiştir. Diğer işletmelerde herhangi bir yeşil etiket kullanımı bulunmamaktadır. İşletmelerin çevre dostu olduğunu vurgulayan reklam faaliyetlerinin bulunmadığı tespit edilmiştir. İşletmeler, web siteleri üzerinden katkısız ve doğal ürünler kullandıklarını ifade eden bilgiler bulunduğunu anlaşılmıştır.

KLY, GNK, EKM, ERN, BLS, BŞR, YMK, BRK ve EB işletmelerinin mülakat sonucuna göre finansal raporlarında çevre performansını gösteren bilançoya yer verdikleri tespit edilmiştir. Ayrıca bu işletmelerin geri dönüşüm ambalaj atıklarını gekop beyannamesi ile maliye bakanlığına bildirdikleri görülmüştür.

İşletmelerin yıllık bütçe konusunda ki verilerinin sonucunda, çevre ile ilgili harcamaları için kaynak ayırdıkları tespit edilmiştir. Çevre mevzuatları ve çevre politikaları gereğince alınan özel danışmanlık hizmeti, ölçüm, analiz, atık yönetimi, geri dönüşüm ve çevre yatırımları için bütçe ayrılmaktadır. Ayrıca işletmelerin verilerine göre işletmelerin izledikleri çevre politikalarında katlandıkları maliyetlerin standart muhasebe planlarında cari hesapta takip ettikleri tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında incelenen işletmelerde, çalışanlara en az yılda 1 defa olmak üzere düzenli periyotlarda çevre eğitimleri verildiği anlaşılmıştır. Ayrıca bu konuda özel danışmanlık firmalarından da destek almaktadırlar. Çevre konusunda çalışanların farkındalıklarını arttırmayı hedefleyen işletmeler, sürdürülebilirliği bir yaşam biçimi haline getirmek konusunda çalışmalar yapmaktadır. Bu amaçla personellerini sosyal sorumluluk projelerine dâhil ettiklerini ifade ederek çevreye olan duyarlılıkları arttırılmaya çalıştıkları tespit edilmiştir.

Çalışmada elde edilen verilere göre BLS, EKM ve KLY işletmelerinde ISO 14100 belgesi olduğu tespit edilmiştir. Bu işletmeler gıda, tekstil ve kimyasal sektörlerde faaliyet göstermektedir. Ayrıca BLS işletmesi tekstil alanında faaliyet göstermesi nedeniyle OEKO-TEX Standard 100 Sertifikası' da kullanmaktadır.

Yasal yaptırımlar konusunda incelenen HM, KLY, GNK, EKM, ERN, BLS, BŞR, YMK, BRK ve EB işletmelerinin verilerine göre işletmelerin herhangi bir ceza uygulamasına maruz kalmadıkları tespit edilmiştir. İşletmelerin gerekli mevzuat ve kanunlara göre faaliyetlerini gerçekleştirdikleri anlaşılmıştır. Devlet teşvikleri konusunda incelenen işletmelerden BRK, BŞR, EB, EKM, ERN ve YMK işletmelerinin hiçbir devlet hibe ve desteğinden yararlanmadığı görülmüştür. Diğer HM, KLY, GNK ve BLS işletmelerinin ise güneş enerji sistemi projesi için devlet teşviki kullandıkları tespit edilmiştir.

İşletmelerde yasal mevzuatlara uygun sıfır atık projesi uygulanmaktadır. Özel çevre danışmanlık firması kontrolünde ve denetiminde atık yönetimi gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Sıfır atık projesi kapsamında işletmede oluşan tehlikeli ve tehlikesiz atıklar yerinde ayırım yapılmaktadır. Tehlikesiz atıklardan geri dönüşüme uygun olanlar lisanslı toplama ayırma tesislerine veya lisanslı tehlikesiz atık geri dönüşüm firmalarına teslim edilip geri dönüşümü sağlanmaktadır. Tehlikeli atıklar ise bakanlık yönetmeliklerine uygun şekilde geçici depolanıp lisanslı tehlikeli atık bertaraf/geri dönüşüm firmalarına ücret ödeme karşılığında teslim ettikleri, mevzuat çıkmadan önce işletmelerin tehlikesiz atıkları ücret karşılığında geri dönüşüme teslim ettikleri ve gelir sağladıkları görülmüştür. İşletmelerin bertaraf maliyeti hammadde maliyetinden yüksek olduğu ve lisanslı firma bulmakta zorlandıkları tespit edilmiştir.

İşletmeleri çevresel sürdürülebilirlik açısından bağlayıcı kılanın, ihracat yapılan ülkelerin yasal mevzuatları olduğu tespit edilmiştir. Avrupa'ya ihracat yapan işletmelerde yönetici ve çalışanların yeşil işletmecilik anlayışına uygun faaliyetler yürüttükleri; hammadde, üretim ve pazarlamada Avrupa standartlarına uyum sağladığı belirlenmiştir. Orta Doğu ve Afrika ülkelerine ihracat yapan işletmelerin ise yeşil işletmecilik faaliyetlerinde daha zayıf olduğu tespit edilmiştir. Bölgemizde ihracat faaliyetleri bulunmayan işletmeler Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından çıkarılan yasalar ve yönetmeliklere göre hareket etmektedirler. Bu kapsamda Avrupa'ya ihracat yapan işletmelerde rekabet ve kar marjında daha avantajlı oldukları mülakatlar sonucunda anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Agrawal, A. Pandey, R.S. ve Sharma, B. (2010). Water Polluton With Special Referance to Pesticide Contamination in İndia. *Water Research and Protection*, 2(5),432-448.
- Ağacan, İ. (2014). *Çevre Kirliliği Sorunları ile Mücadelelerde Türkiye’de Uygulanan Çevre Vergileri ve Çevre Bilinci*, (Yüksek Lisans Tezi),Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akar, H. (2012). Ekonomik Büyüme ve Çevresel Vergilerin Emisyon Miktarına Etkileri. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 211-246.
- Akatay, A. Ve Aslan Ş. (2008). Yeşil Yönetim ve İşletmeleri ISO 14001 Sertifikası Almaya Yönelten Faktörler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 313-339.
- Akbostancı, E., Tunç, İ.G. ve Aşık, S.T. (2005). İmalat Sanayi ve Kirlilik: Bir Kirli Endüstri Sığınağı Olarak Türkiye. *Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 60(1), 4-27.
- Akgül, U. (2010). Sürdürülebilir Kalkınma: Uygulamalı Antropolojinin Eylem Alanı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, 24,133-164.
- Akın, M. ve Akın, G. (2007). Suyun Önemi, Türkiye’de Su Potansiyeli, Su Havzaları Ve Su Kirliliği. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 47(2), 105-118.
- Aksu, C. (2011). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre. Güney Ege Kalkınma Ajansı, 4(2), 119-129.
- Aksu, C.K. ve Gelibolu, L. (2015). Üniversite Çalışanlarının Sürdürülebilir Tüketim Açısından Tutumlarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(9), 236-248.
- Aksu, C.K. ve Gelibolu, L. (2015). Üniversite Çalışanlarının Sürdürülebilir Tüketim Açısından Tutumlarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(9), 236-248.
- Alım, M. (2006). Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türkiye’de Çevre ve İlköğretimde Çevre Eğitimi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 14(2), 599-616.
- Altunbaş, D. (2004). Uluslararası Sürdürülebilir Kalkınma Ekseninde Türkiye’deki Kurumsal Değişimlere Bir Bakış. *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(2), 103-118.
- Altuntuğ, N. (2009). Sürdürülebilir Müşteri Değerinin Psikolojik ve Sosyolojik Boyutu: Bireysel Ve Toplumsal Karakter. *Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(2), 1-17.
- Amrina, E. Ve Vilsı, A.L. (2014). Key Performance Indicators for Sustainable Manufacturing Evaluation in Cement İndustry. *12th Global Conference on Sustainable Manufacturing*, 22-24.

- Ardoğan, R. (2012). Tüketim, Nüfus Ve Çevre Sorunları: Orantısız Denklem. *Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 81-106.
- Ashraf, M. A., Maah, M. J., Yusoff, I. ve Mehmood, K. (2010). Effects of Polluted Water Irrigation on Environment and Health of People in Jamber, District Kasur, Pakistan. *International Journal of Basic and Applied Sciences*, 10(3), 37-57.
- Atay, L. ve Dilek, E. (2013). Konaklama İşletmelerinde Yeşil Pazarlama Uygulamaları: İbıs Otel Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi*, 18(1), 203-219.
- Aydoğdu, B. İ. (2014). Yerel ve Bölgesel Düzeyde Çevre Kirliliği Sorunları: Elazığ İli Örneği, *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 133-148.
- Ayyıldız, H. ve Genç, K.Y. (2008). Çevreye Duyarlı Pazarlama: Üniversite Öğrencilerinin Çevreye Duyarlı Pazarlama Uygulamaları İle İlgili Tutum Ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 505-527.
- Azapagic, A. (2003). Systems Approach to Corporate Sustainability: A General Management Framework. *Process Safety and Environmental Protection*, 81(5), 303-316.
- Bağdigen, M. ve Demir, E. (2010). Küresel Isınmayla Mücadelede Türk Vergi Mevzuatı. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 153-177.
- Bal, K. (2014). *Liman İşletmelerinde ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Standardı Ve Uygulama Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bansal, P. (2005). Evolving Sustainability: A Longitudinal Study of Corporate Sustainable Development. *Strategic Management Journal*. 26(3), 197-218.
- Basiago, A.D. (1998). Economic, Social and Environmental Sustainability in Development Theory and Urban Planning Practice. *Environmentalist*, 19 (2), 145-161.
- Baykal, H. ve Baykal T. (2008). Küreselleşen Dünya'da Çevre Sorunları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 1-17.
- Baykal, T. (2010). Türkiye' de Çevre Yönetim Sisteminin Yerel Örgütlenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13), 476-492.
- Bayramoğlu, G. (2007). *Kaynak Tabanlı Yönetim Modelinin Rekabetçi Üstünlükler Açısından İncelenmesi Ve Ford Otosan, Tusaş, Graham Ve Toprak Seramik İşletmelerinde Niteliksel Bir Araştırma*, (Doktora Tezi), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Benn, S., ve Dunphy, D. (2009). Action Research as an Approach to Integrating Sustainability Into MBA Programs: An Exploratory Study. *Journal of Management Education*, 33(3), 276-295.
- Bingöl, D. (2016). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları.

Böhringer, C. (2003). The Kyoto Protocol: A Review and Perspectives. *Oxford Review of Economic Policy*, 19(3), 451-466.

Büchs, W., Harenberg, A., Zimmerman, J., ve Weib, B. (2003). Biodiversity, The Ultimate Agri-Environmental Indicator?: Potential And Limits for The Application of Faunistic Elements As Gradual Indicators in Agroecosystems. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, 98 (1-3).

Callenbach, E. (1993). Ecomanagement: The Elmwood Guide To Ecological Auditing And Sustainable Business. *Berrett-Koehler Publishers*, 85-86.

Can, A. ve Eryener, D. (1997). Sanayi Ve Şehir Kaynaklı Hava Kirliliği Ve Önlemleri. *Trakya Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 24, 6-12.

Carroll, A.B. (1979). A Three-Dimensional Conceptual Model of Corporate Performance. *Academy of Management Review*, 4(4), 479-505.

Ceyhan S. ve Ada, S. (2015). İşletme Fonksiyonları Açısından Çevreye Duyarlı İşletmecilik. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 11(26), 115-137.

Chapin III, S., Torn, M.S., ve Tateno, M. (1996). Principles of Ecosystem Sustainability. *The American Naturalist*, 148(6), 1016-1037.

Chun, Y. ve Bidanda, B. (2013). Sustainable Manufacturing and the Role of the International Journal of Production Research. *International Journal of Production Research*, 51(23-24), 7448-7455.

Crane, A. (2000), Facing The Backlash: Green Marketing and Strategic Reorientation In The 1990s. *Journal Of Strategic Marketing*, 8, 277-296.

Çalış, Y.E. (2013). Çevresel Maliyetlerin Muhasebeleştirilmesi. *Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F Fakültesi Dergisi*, 34(1), 175-190.

Çemrek, F. ve Bayraç, H.N. (2013). Sürdürülebilir Kalkınma Skorunun Hesaplanması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 131-152.

DÇKK (Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu), (1989). *Ortak Geleceğimiz*. Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını.

Değirmendereli, A. (2000). Çeşitli Ülkelerde Uygulanan Ekolojik Vergiler. *Mevzuat Dergisi*, 3, (33), 1-8.

Demir, C. ve Yılmaz, M.K. (2010). Stratejik Planlama Süreci ve Örgütler Açısından Önemi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 69-88.

Demirekin, H. (2001). *Isparta İlinde Çevre Sorunlarına Duyarlılık Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Deniz, H. M. (2009). Sanayileşme Perspektifinde Kentleşme ve Çevre İlişkisi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, 19, 95-102.
- Düren, A. Z. (2000). *2000'li Yıllarda Yönetim*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Emgin, Ö. ve Türk Z. (2004). Yeşil Pazarlama (Green Marketing). *Mevzuat Dergisi*, 78, 1-13.
- Emhan, A. (2007). Başarılı İşletmelerin Sosyal Sorumluluk Kavramına Bakış Açısı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(22), 247-258.
- Epstein, M.J., ve Buhovac, A.R. (2010). Solving the Sustainability Implementation Challenge. *Organizational Dynamics*, 39(4), 306-315.
- Ersoy, N. (2016). *Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansının Değerlendirilmesi: Arçelik Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erten, S. (2006). Çevre Eğitim ve Çevre Bilinci Nasıl Olmalıdır?. Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın Organı, *Çevre ve İnsan Dergisi*, 65(66), 1-13.
- Ertuğrul, İ. ve Şavlı, A. (2013). ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi ve Bakır Mamulleri Sanayine Uyarlanması. Çankırı Karatekin Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 223-238.
- Ertürk, Hasan (1998), *Çevre Bilimlerine Giriş*. Bursa: Vipaş A.Ş. Yayınevi.
- Evli, S. (2012). *Atıkların Geri Kazanımı İle Satışlar Ve Müşteri Sayısı Arasındaki İlişki*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fanusçu, E.M. ve Çoşkun, A.A. (1995). Çevresel Etki Değerlendirmesi. *İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi*, 45(3-4), 127-135.
- Fogh, M.L. (2006). Sustainable Household Consumption in Europe? *Consumer Policy Review*, 16(4), 141-147.
- Gana, A.J. ve Toba, A.P. (2014). Environmental Pollution and Sustainability. *Journal of Research in Environmental Science and Toxicology*, 4(1), 1-9.
- Gazibey, Y., Keser, A., ve Gökmen, Y. (2014). Türkiye'de İllerin Sürdürülebilirlik Boyutları Açısından Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi*, 69(3), 511-544.
- Geenhuizen, M.V. ve Nijkamp, P. (1994). Planning a Sustainable City: Opportunities and Threats for an Integrated Planning Approach. *Science and Society*, 64(65), 129-140.
- Gladwin, T.N., Krause, T.S., ve Kennelly, J.J. (1995). Beyond Eco-Efficiency: Towards Socially Sustainable Business. *Sustainable Development*, 3 (1), 35-43.

- Gök, A. ve Türk, M. (2011). Perakendeci İşletmelerde Çevreyi Koruma Bilinci Üzerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi*, 16(2), 125-152.
- Gözlükaya, T. (2007). *Yerel Yönetimler ve Stratejik Planlama: Modeller ve Uygulama Örnekleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gray, R., ve Milne, M. (2002). Sustainability Reporting: Who's Kidding Whom? *Chartered Accountants Journal of New Zealand*, 81(6), 66-70.
- Gündüz, İ.O. ve Agun, B.H. (2013). Çevre Vergilerinin Yerel Yönetim Düzeyinde Uygulanması: Avrupa Birliği ve Türkiye Uygulaması. *Maliye Finans Yazıları*, 27(99), 57-80.
- Güneş, A. M. (2010). Çevre Hukuku Açısından Stratejik Çevresel Değerlendirme. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 91, 33-66.
- Hart, S.L. (1995). A Natural Resource Based View of the Firm. *Academy of Management Review*, 20(4), 986-1014.
- Hayta, A.B. (2006). Çevre Kirliliğinin Önlenmesinde Ailenin Yeri ve Önemi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 362-372.
- Hens, L. ve Nath B. (2003). The Johannesburg Conference. *Environment, Development and Sustainability*, 5, 7-39.
- Henson, R. (2008). The Rouge Guide to Climate Change. *Rough Guides*, 15-16.
- İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri (2005). *AR-GE ve Mevzuat Şubesi- Tekstil Ve Konfeksiyon Sektöründe Ekoloji Ve Ekolojik Etiketler*, İstanbul.
- İşbilen, A. (2003). Pamuktan Konfeksiyona Ekoloji Bağlamında Moda Tasarımının Önemi. *Türkiye VI. Pamuk, Tekstil Ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü*, 154-163.
- Jose, G. (1998). Leapfrog Energy Technologies. *Energy Policies*, 26(10), 729-741.
- Karabulut, E. (2003). *İşletmelerde Çevre Bilinci ve Yeşil Yönetim Uygulamalarının İşletme Başarısının Katkısını İncelemeye Yönelik Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Karaer, F. ve Pusat, T. (2002). Iso 14001 Çevre Yönetim Sistemi Standardının Otomotiv Yan Sanayine Uygulanması. *Uludağ Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 7(1), 11-20.
- Karaman, B. (2010). *Açık Ocak Madenciliği Sırasında Bozulan Sahaların Yeniden Düzenlenmesi Ve KKTC'de Bazı Uygulamalar*. (Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi.

- Karataş, A. (2014). Toplumda Çevre Bilincinin Yaygınlaştırılmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Türkiye Örneği. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), 855-867.
- Kaypak, Ş. (2010). Ekolojik Turizmin Sürdürülebilirliği. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, (2), 93-114.
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R. Hamamcı, C. Ve Çoban, A. (2009). *Çevre Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Khan, M.A. ve Ghouri, A.M. (2011). Environmental Pollution: Its Effects On Life And Its Remedies, *Journal of Arts, Science and Commerce*, 2(2), 276-285.
- Kılıç, S. (2001). Uluslararası Çevre Hukukunun Gelişimi Üzerine Bir İnceleme. Cumhuriyet Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 131-149.
- Kızılboğa, R. Ve Batal, S. (2012). Türkiye’de Çevre Sorunlarının Çözümünde Yerel Yönetimlerin Rolü. Mustafa Kemal Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 191-212.
- Kızılırmak, İ. (2011). Dünyada ve Türkiye’deki Turizm İşletmelerinde Çevre Korumaya Yönelik Uygulamalar: Amacı ve Önemi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 1-12.
- Klassen, R.D. (2000), Exploring the Linkage Between Investment in Manufacturing and Environmental Technologies. *International Journal of Operations and Production Management*, 20(2), 128-131.
- Köksal, S. (2011). *Müşterilerin Yeşil (Çevreci) İşletmelere Yönelik Kurumsal İtibar Algısı Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi), Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuluçlu, E. (2006). Yönetimin Denetiminden Denetimin Yönetimine. *Sayıştay Dergisi*, 63, 3-37
- Kurtoğlu, N. ve Şenol, D. (2004). Tekstil ve Ekolojiye Genel Bakış, Karsinojen ve Allerjik Etki Yapabilen Tekstil Kimyasalları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen ve Mühendislik Dergisi*, 7(1), 26-31.
- Kuşat, N. (2012). Sürdürülebilir İşletmeler İçin Kurumsal Sürdürülebilirlik ve İçsel Unsurları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*. 4 (2), 227-242.
- Lansiti, M., West, J. (1997). Büyük araştırmalar nasıl muhteşem ürünlere dönüştürülür? *Harvard Business Reiew, Power Özel Ek*, 16-28.
- Li, Ke ve Lin, Boqiang (2015), Impacts of Urbanization and Industrialization on Energy Consumption/CO2 Emissions: Does the Level of Development Matter?. *Renewable and Sustainable Energy Rewievs*, 52, 1107-1122.
- Lovins, A.B., Lovins L.H. ve Hawken, P. (2008). *Doğa Kapitalizmi İçin Bir Yol Haritası. Yeşil İş Stratejisi* (çev: Ahmet Kardam), İstanbul: Mess Yayıncılık.

- Low, P. (1992). International Trade and The Environment: An Overview. *The World Bank Issues*, 1-14.
- Luis, D.B., Voces, R., ve Romero, C. (2011). Making Sustainability Rankings Using Compromise Programming An Application to European Paper Industry. *Silva Fennica*, 45(4), 761-773.
- Mc Daniel, S. W. ve Rylander D. H. (1993). Strategic Green Marketing. *Journal of Consumer Marketing*, 10(3), 4-10.
- Meydan, S. G. (2013). Kent Planlama Sürecinde Çevre Bilinci ve Kentsel Rant İlişkisi. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 6(1), 175-179.
- Mucan, B. Kayabaşı, A. ve Madran, C. (2016). Yöneticilerde Sürdürülebilirlik Algısı ve Firma Uygulamalarına Yönelik Değerlendirme. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(2), 57-72.
- Munir, K. and Ameer, A. (2019). Nonlinear Effect FDI, Economic Growth, and Industrialization on Environmental Quality: Evidence from Pakistan. *Management of Environmental Quality: An International Journal*, 223-234.
- Nemli, E. (2001). Çevreye Duyarlı Yönetim Anlayışı. *İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 23-24, 211-234.
- Nemli, E. (2004). *Sürdürülebilir Kalkınma: Şirketlerin Çevresel ve Sosyal Yaklaşımları*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Örün, E. (2015). Giysiler ve Çocuk ve Sağlığı: Ne Giysin? Nasıl Yıkansın?, *Turgut Özal Üniversitesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 58, 43-49.
- Özbirecikli, M. ve Melek, Z. (2002). Çevre Muhasebesi ve Çevresel Maliyetlerin Maliyet Muhasebesi Sistemine Etkileri ve Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 14, 85-90.
- Özdemir, Z. ve Özekicioğlu H. (2006). Kentleşme ve Çevre Sorunlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları*, 11(1), 17-30.
- Özdilek, H. (2004). Hava, Su ve Toprak Kirliliği. İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Özdoğan, E., Korkmaz, A. ve Seventekin N. (2007). Eko-Teks ve AB Çevre Etiketleri. *Tekstil ve Konfeksiyon Dergisi*, 3, 148-152.
- Özgür, E. M. (2017). Nüfus Dinamikleri. Çevre ve Sürdürülebilirlik, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 1, 1-26.
- Özkaya, B. (2010). İşletmelerin Sosyal Sorumluluk Anlayışının Uzantısı Olarak Yeşil Pazarlama Bağlamında Yeşil Reklamlar. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi*, 9(34), 247-258.
- Özkol, A. E. (1998). Çevre Muhasebesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), 15-26.

- Özmehmet, E. (2008). Dünyada ve Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları. *Journal of Yaşar University*, 3(12), 1853-1876. S.
- Öztürk, M. ve Öztürk, A. (2019). BMİDÇS’den Paris Anlaşması’na: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliğiyle Mücadele Çabaları. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(4), 527-541.
- Prokop, M.K. (1994). *Yeşil Yönetim*. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayınları.
- Reinhardt, F.L. (2008). *Çevre Sorununu Somutlaştırmak. Yeşil İş Stratejisi* (çev: Ahmet Kardam), Harvard Business Review Dergisinden Seçmeler, İstanbul: Mess Yayımcılık.
- Rennings, K. (2000). Redefining Innovation Eco-Innovation Research and the Contribution from Ecological Economics. *Ecological Economics*, 32, 319-332.
- Ron, A.J. (1998). Sustainable Production: The Ultimate Result of a Continuous Improvement. *International Journal of Production Economics*, 56, 99-100.
- Saba, C. (2019). *Sürdürülebilir Tüketim Bağlamında Yeşil Tüketim*. (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Safran, B. (2004). *Ekolojik Yönetim: İşletme Yönetiminde Çevre Duyarlılığının Geliştirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi) Muğla: Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Schaefer, A. ve Crane, A. (2005). Addressing Sustainability and Consumption. *Journal of Macromarketing*, 76-92.
- Sencar, P. (2007). *Türkiye’de Çevre Koruma Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Seven, T. vd. (2018). Hava ve Toprakta Ağır: Metal Kirliliği. *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1(2), 91-103.
- Seyfang, G. (2004). Consuming Values and Contested Cultures: A Critical Analysis of the UK Strategy for Sustainable Consumption and Production. *Review of Social Economy*, 62(3), 323-328.
- Shamdasani, P., Gloria O.C. ve Daleen R.(1993). Exploring Green Consumers in an Oriental Culture: Role of Personal and Marketing Mix Factors. *Advances in Consumer Research*, 20, 488-493.
- Shrivastava, P. (1995). Ecocentric Management For A Risk Society. *Academy of Management Review*, 20(1), 118-137.
- Simon, F. L. (1992). Marketing Green Products in the Triad. *The Columbia Journal of World Business, Fall-Winter*, 268-285.

- Soubbotina, T.P.(2004). *Beyond Economic Growth an Introductionto Sustainable Development*. USA: World Bank.
- Sönmez, F. ve Bayri, O. (2004). Çevre Sorunları ve Çevre Muhasebesi. *Yaklaşım Dergisi*, 138.
- Stead, J.G.,Stead, E. (2000). Eco-Enterprise Strategy: Standing for Sustainability. *Journal of Business Ethics*, 24(4), 313-329.
- Stringer, L. (2009). *Yeşil İşyeri* (çev: Pınar Şiraz), İstanbul: Mess Yayımcılık.
- Şahin, A. (2010). Örgüt Kültürü-Yönetim İlişkisi ve Yönetmel Etkinlik, *Maliye Dergisi*, 159, 21-35.
- Şahin, G. ve Gökdemir, L. (2019). Kentleşmenin Çevre Kalitesi Üzerindeki Etkisi: Türkiye Olgu Örneği, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(18), 187-188.
- Şengül M. (2001). Bir Çevre Yönetim Aracı Olarak Çevre İçin Eğitim. *Amme İdare Dergisi*, 34(4), 137-155.
- Şenocak, B. (2017). *İşletmelerde Çevresel Sürdürülebilirlik Bilinci, Denizli Tekstil İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma*, (Yüksek Lisans Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tam, D. (2004). Çevre Duyarlı Planlamanın ve Deprem Duyarlı Planlamanın Bütünleştirilmesinin Sağlayacağı Faydalar. *Planlama Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası*, 3, 67-74.
- Tanrıvermiş, H. (1997). Çevre Kirliliğinin Vergilendirilmesi: İlkeler, Uygulamaları ve Türkiye Açısından Genel Değerlendirme. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 8(27), 303-328.
- Tezcan, D. (2001). *Çevre Yönetimi*. Metalurji Dergisi, 127, 28-33.
- Toprak, D. (2006). Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Çevre Politikaları ve Mali Araçlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4), 146-149.
- Tosun, E.K. (2009).Sürdürülebilirlik Olgusu ve Kentsel Yapıya Etkileri. *Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 5(2),1-14.
- Tuan, A. K. ve Memiş, M. Ü. (2007). İç Denetimin Yönetim Fonksiyonlarının Yerine Getirilmesindeki Rolü. *Muhasebe ve Finansman Öğretim Üyeleri Bilim ve Araştırma Derneği, Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 35, 1-14.
- Tunç, A.Ö., Ömür, G.A. ve Düren, A.Z. (2012). Çevresel Farkındalık. *İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47, 227-246.
- Turgut, N. (1995). Kirleten Öder İlkesi Ve Çevre Hukuku. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 44(1-4) 607-654.

- Tutar, F. (2011). Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Çevre, Kalkınma ve Ticaret. *Mevzuat Dergisi*, 14 (166), 1-16.
- Tutulmaz, O. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma: Sürdürülebilirlik İçin Bir Çözüm Vizyonu. *Universty of Gaziantep Journal of Social Sciences*, 11(3), 601-626.
- Ulusoy, A. ve Vural, T. (2001). Kentleşmenin Sosyo Ekonomik Etkileri. *Belediye Dergisi*, 7(12),11-12.
- Ulutaş, F., Alkaya, E., Bogurcu, M., ve Demirer G.N., (2012). Determination of the Framework Conditions and Research-Development Needs for the Dissemination of Cleaner (Sustainable) Production Applications in Turkey. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 19(3), 203-209.
- UNCED (1992), Agenda 21: Program of Action for Sustainable Development, UN, 3-14 June, Rio de Janeiro.s. 1-351.
- United Nations Framework Convention on Climate Change. (2010). Fact sheet: An introduction to the United Nations Framework Convention on Climate Change and its Kyoto Protocol.
- Uygur, A. (2011). *Yönetim ve Organizasyon*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Uzel, E. (2006). *Küresel Çevresel Yönetişim*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Üstünay, M. (2008). *İşletmelerin Sosyal Sorumlulukları Çerçevesinde Yeşil Pazarlama Uygulamaları ve Kimya Sektörüne Yönelik Bir İnceleme*. (Yüksek Lisans Tezi). Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vatan, A. ve Zengin, B. (2014). Çevresel İnovasyon ve Konaklama İşletmelerindeki Uygulamalar Üzerine Bir Araştırma: İstanbul Örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 511-530.
- Wadanambi, R.T. vd. (2020). The Effect of Industrialization on Climate Change. *Journal of Research Technology and Engineering*, 1(4), 86-94.
- Wood, D.J.(1991). Corporate Social Performance Revisited. *Academy of Management Review*, 691-718.
- Yanık, S. ve Türker, İ. (2012). Sürdürülebilirlik Ve Sosyal Sorumluluk Raporlamasındaki Gelişmeler (Tümleşik Raporlama). *İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47, 291-308.
- Yavuz, V.A. (2010). Sürdürülebilirlik Kavramı ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 63-86.
- Yaylı, H. (2012). Çevre Etiği Bağlamında Kalkınma. Çevre ve Nüfus, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(15), 156-157.

Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir azın Taraması. Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3,181-208.

Yu, M., ve Zhao, R. (2015). Sustainability and Firm Valuation: An International Investigation. *International Journal of Accounting and Information Management*, 23(3),289-307.

Yükçü, S. Ve Fidancı, N. (2016). Sürdürülebilirlik Maliyeti Örneği Olarak Maden Sahası Restorasyonu. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30(3), 663-677.

Zeytin, M. ve Kırlioğlu, H. (2014). Çevre Yönetim Sistemi Ve Yerel Yönetimler. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(5), 238-254.

Zimmermann, K., O. (2012). From Rio to Rio +20: The Changing Role of Local Governments in The Context of Current Global Governance. *Local Environment*, 17(5),511-516.

EKLER

EK-1. Araştırma Kılavuzu

Sayın Yönetici

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Fakültesi'ne bağlı İşletme Programında yüksek lisans yapmaktayım. Yüksek lisans tezimin verilerini oluşturmak amacıyla sizinle gerçekleştireceğimiz görüşmeler ve çalışma süreci önem arz etmektedir.

Çalışmam, “çevresel sürdürülebilirlik açısından işletmeler ve yöneticilerinin Çorum bölgesi genelinde farkındalık düzeylerinin tespit edilmesi” konusunda görüş ve önerilerinizi alarak belirlenen konunun sonuçlarını değerlendirmeyi kapsamaktadır. Bu nedenle işletmenizin çevresel sürdürülebilirlik açısından yaptığı faaliyetleri tanımlayarak, işletmenizin ve yöneticilerin farkındalık düzeylerini araştıracağım.

Görüşme sırasında verilerin desteklenmesi amacıyla verilen cevaplar dışında alınan özel notlar, benim dışında ikinci bir şahıs tarafından okunması mümkün değildir. Görüşmede, hazırlanan demografik bilgiler kısmında yer alan “İşletmenizin Adı” kısmında işletmenizin ismini kullanmak istemiyorsanız, ilgili bölüme lütfen kod isim veriniz. Yapılan araştırma sonucunun verdiğiniz kod isimle açıklanacağına emin olabilirsiniz.

EK-2. Çevresel sürdürülebilirlik açısından işletmeler ve yöneticilerin farkındalık düzeylerinin tespit edilmesi mülakat formu

I) DEMOGRAFİK BİLGİLER

1. İşletmenizin Adı (İsteğe Bağlı)	
2. İşletmedeki Konumunuz/Statünüz	
3. Eğitim Düzeyiniz:	
4. İşletmenizin Kuruluş Yılı:	
5. İşletme Faaliyet Alanınız Nedir	
6. İşletmenizde Kaç Kişi Çalışmaktadır	

II) ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİKLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

1. İşletmenizde çevre politikanızı belirleyen ve bu politikaların yürütülmesini sağlayan ayrı bir biriminiz var mı? Varsa işleyişi hakkında bilgi verir misiniz?
2. İşletmenizde atık yönetimi ve geri dönüşüm programı var mı? Varsa bu sürecin nasıl işlediği hakkında bilgi verir misiniz?
3. Üst yönetim, çalışanlara çevresel sürdürülebilirliğe yönelik faaliyetlerin yürütülmesinde nasıl bir yönlendirme sağlıyor?
4. Çevreye zarar vermeyen uygulamaları işletmenize transfer etmek için yeni projeler geliştiriyor musunuz?
5. İşletmenizde üretim sürecinde yeşil işletmecilik faaliyeti açısından nelere dikkat ediyorsunuz, çevreye zarar vermeyen hammaddeler kullanıyor musunuz?
6. İşletmenizde enerji israfını önleyici tedbirler alıyor musunuz?
7. İşletmenizde yenilenebilir enerji kaynakları kullanıyor musunuz? Varsa faydalarından bahseder misiniz?
8. İşletmenizin ürettiği ürün ya da ürünlerin ambalajlarında çevreyle ilgili mesaj, işaret ya da etiket kullanıyor musunuz? Varsa işletmeye ne gibi katkıları olduğunu düşünüyorsunuz?

EK-2 Devamı

9. Reklam faaliyetlerinizde, işletmenizin çevre dostu olduğunu vurgulamak için ne gibi mesajlar tercih ediyorsunuz?
10. İşletmelerinizin finansal raporlarında çevre performansını gösteren bilanço yer alıyor mu?
11. Yıllık bütçeden çevre ile ilgili harcamalar için kaynak ayırıyor musunuz?
12. Çevre politikalarınız için katlandığınız maliyetler, standart muhasebe planında ayrı bir hesapta takip ediliyor mu?
13. Çalışanlarınıza çevreye duyarlı olmasına yönelik eğitimler veriyor musunuz?
14. İşletmenizin ISO 14001 belgesi var mı?
15. İşletmenizde, atık yönetimi nedeniyle ceza uygulamalarına maruz kaldınız mı? Bu konuda ne gibi tedbirler aldınız.
16. Devlet hibe ve teşviklerinden yararlandınız mı? Yararlandıysanız işletmeye katkılarından bahsedebilir misiniz?

